

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

PEYAMİ SAFA'NIN SİYASET ANLAYIŞI

**Hazırlayan
Özgür KARACABEY**

**Danışman
Doç. Dr. Mustafa YILDIZ**

Yüksek Lisans Tezi

**Haziran 2018
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

PEYAMİ SAFA'NIN SİYASET ANLAYIŞI

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Özgür KARACABEY**

**Danışman
Doç. Dr. Mustafa YILDIZ**

**Haziran 2018
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Özgür KARACABEY

İmza :

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Başlığı: PEYAMİ SAFA'NIN SİYASET ANLAYIŞI

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **78** sayfalık kısmına ilişkin **23/07/2018** tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: %**28** dür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. **23/07/2018**

Adı Soyadı : Özgür KARACABEY
Öğrenci No : 4033131116
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bilim Dalı :
Program Adı : Yüksek Lisans

Danışman: Adı/İmza
Doç. Dr. Mustafa YILDIZ

Öğrenci Adı/İmza
Özgür KARACABEY

YÖNERGE UYGUNLUK SAYFASI

Peyami Safa'nın siyaset anlayışı adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi 'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Özgür KARACABEY

Danışman

Doç. Dr. Mustafa YILDIZ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ

Yerine Dr. Öğr. Üyesi M. Zeynep ERDOĞLU DURKAL

Doç. Dr. Mustafa YILDIZ danışmanlığında Özgür KARACABEY tarafından hazırlanan “Peyami Safa’nın Siyaset Anlayışı” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../2018

JÜRİ:

Danışman: Doç. Dr. Mustafa YILDIZ

Üye: Prof. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ

Üye: Doç. Dr. Mehmet AKINCI

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 23/07/2018 tarih ve 29 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

23 / 07 / 2018

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 18. yüzyılın ortalarından, İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar siyasal, ekonomik ve kültürel alanda Avrupa normlarına uyum süreci, Batılılaşma, modernleşme ve çağdaşlaşma olarak anılmıştır.

Osmanlı'da ilk dönem reformların Avrupalıların ilim ve tekniğini alarak askeri ve teknik alanda Batı ile ortaya çıkan mesafeleri kapatmaya yönelik olduğu bilinmektedir. Fakat daha sonraki reformların kapsamı sosyo-kültürel değişimi de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Tartışmaların çıkış noktası da burası olmuştur. Kültür değişimini de hedefleyen bu reform anlayışı muhafazakâr ve milliyetçi çevrelerin tepkileriyle karşılaşmış ve bu çevreler tarafından yozlaşma olarak görülmüştür. Ancak Batılılaşmayı savunan kesimler de bu çevreleri gerici, yobaz ve benzeri sıfatlar ile nitelendirmişlerdir. Böylece tamamen değişmeyi savunanlar ile kısmi bir değişmeyi savunanlar arasındaki fikir ayrılıkları ve anlayış farklılıkları, doğal olarak karşı karşıya gelmeye başlamıştır.

Bu dönemlerin içerisinde yaşayan Peyami Safa, ortaya koyduğu düşünceleriyle Türk toplumunun batılılaşmanın neresinde olunması gerektiğini belirterek, batılılaşmanın karşısında durmamış aynı zamanda, batılılaşma karşıtlarına da batıyı doğru anlayarak modern Türkiye için, Batıya yaklaşılması gerektiğini vurgulamıştır.

Biz bu çalışmamızda Peyami Safa'nın eserlerini merkeze alarak, Peyami Safa'nın düşünce dünyasındaki siyasi kavramları, sorunları ve Peyami Safa'nın Türk toplumuna bakışını arka planına da inerek tespit etmeye ve değerlendirmeye çalıştık.

Bu çalışma Giriş, iki ana bölüm ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşmuştur.

Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve önemi ortaya konularak araştırmanın kapsamı ve sınırları tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada takip edilecek yöntemler belirtilmiştir.

Birinci bölümde, Peyami Safa'nın milliyetçilik, İslamcılık ve Batıcılık fikir akımlarına kavramsal bakış açıları ortaya konulmuştur. Bu üç akımın Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar etkileri ve toplumu ne yönde değiştirdiği tartışılmıştır. Daha sonra Peyami Safa'nın muhafazakârlık anlayışı, bu anlayış içerisinde, muhafazakârlığın inkılapçılık, laiklik ve batıcılık ilişkileri üzerinde durulup, son olarak Peyami Safa'nın

siyasal ve ekonomik sistemlere dair görüşlerini liberalizm, komünizm ve sosyalizm akımları çerçevesinde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, daha Peyami Safa'nın Türk toplumuna bakışı üzerinde durularak, Bu bağlamda Türkiye'deki doğu – batı meselesini ele alınmıştır. Daha sonra dinin Türk toplum hayatındaki etkisinden bahsedilip, Türk inkılabının ülkemize getirdiği yenilikleri anlatılmıştır. Son olarak da geleneksel aile ile modern aile bu yenilikler çerçevesinde mukayese edilmiştir.

Son olarak, çalışmamda devamlı olarak ilgi ve birikimiyle her zaman desteğini gördüğüm, çalışma konusunda ümitsizliğe düştüğümde beni hep teşvik eden ve cesaretlendiren kıymetli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Mustafa YILDIZ'a teşekkür etmek benim için yerine getirilmesi gereken zevkli bir görevdir.

Özgür KARACABEY

Kayseri, Mayıs 2018

PEYAMI SAFA'NIN SİYASET ANLAYIŞI

Özgür KARACABEY

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2018
Danışman: Doç. Dr. Mustafa YILDIZ

ÖZET

On dokuzuncu yüzyılın önemli düşünürlerinden olan Peyami Safa, romanları başta olmak üzere Türk siyasetine ilişkin birçok konuda eser yazmıştır. Bu çalışmada; düşünürün yazdığı eserlerden ve siyasete bakış açısı üzerine yazılan eserlerden yola çıkarak Peyami Safa'nın siyaset anlayışı ele alınmıştır.

Bu çalışmada, Peyami Safa'nın düşünce dünyasında siyasi kavram ve sorunlar ile Türk toplumuna bakışı hakkında bilgilere yer verildi. Siyasi kavramlar konusuna genel bir bakış yapılarak, Peyami Safa'nın düşünce dünyasında siyasi kavram ve sorunlar ile Türk toplumuna bakışı başlıkları altında incelenmeye çalışılmıştır.

Peyami Safa, Türk milleti için uygun fikir akımı olarak milliyetçilik fikrini ön plana çıkarmıştır. Muhafazakâr toplum anlayışı içerisinde de muhafazakârlığın, tutuculuk değil manevi değerlerini koruyarak, ilim ve teknolojiye açık bir toplum yapısını öngörmektedir. Peyami Safa'nın yaşadığı yıllarda Dünyadaki en önemli konu kuşkusuz sosyalizm ve Komünizmdi. Bu ekonomik sistemlerin karşısında liberalizm vardı. Peyami Safa özgürlükler açısından liberalizme daha sıcak bakmış ve sosyalizm ile Komünizmi eleştirmiştir.

Peyami Safa'nın Türk toplumuna bakış açısının odak noktası Doğu – Batı meselesi olmuştur. Osmanlının son döneminden başlayıp günümüze kadar devam eden bu modernleşme hareketi toplumda sıkıntılar meydana çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Ahlak, Peyami Safa, Aile, Türk toplumu

PEYAMI SAFA'S UNDERSTANDING OF POLITICS

Özgür KARACABEY

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences,
M.Sc. Thesis, May 2018
Supervisor: Doç. Dr. Mustafa YILDIZ

ABSTARCT

Peyami Safa, one of the important thinkers of the nineteenth century, wrote works on many issues related to Turkish politics, besides his novels. In this study, the political understanding of Peyami Safa that based on the works written by the thinker and the works written on the point of view of politics, has been discussed. In this study, Peyami Safa's political concepts and problems in his world of thought and his view on Turkish society were discussed. Within overview of political concepts, political concepts and problems in Peyami Safa's world of thought , and his view over Turkish society is tried to be examined under the headings.

Peyami Safa has brought the idea of nationalism to the forefront as a suitable idea for the Turkish nation. In the sense of conservative society, Peyami Safa foresees that conservatism is an open society structure in science and technology by preserving its spiritual values,.

In the years when Peyami Safa lived, the most important issue in the world was socialism and communism. Liberalism was against these economic systems. Peyami took a warmer look at liberalism in terms of freedom and criticized socialism and communism.

The East – West issue was Peyami Safa's focus point of view on Turkish society. This movement of modernization from the last period of the Ottoman Empire to the present day has caused problems in society.

Key Words: Politics, Morality, Peyami Safa, Family, Turkish society

KISALTMALAR

age: adı geçen eser

agm: adı geçen makale

İÇİNDEKİLER

PEYAMİ SAFA'NIN SİYASET ANLAYIŞI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
YÖNERGE UYGUNLUK SAYFASI	ii
ONAY	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTARCT	vii
KISALTMALAR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
Kapsam ve Sınırlar	4
Araştırmanın Yöntemi	4
Literatür Değerlendirmesi	4
Varsayımlar	5

BİRİNCİ BÖLÜM

PEYAMİ SAFA'NIN DÜŞÜNCE DÜNYASINDA SİYASİ KAVRAM VE SORUNLAR

1.1. Üç Fikir Akımı ve Peyami Safa	6
1.1.1. Milliyetçilik	6
1.1.2. İslamcılık	14
1.1.3. Batıcılık.....	17
1.2. Peyami Safa'nın Muhafazakârlık Anlayışı.....	21
1.2.1. Muhafazakârlık – İnkılâpçılık İlişkisi.....	23
1.2.2. Muhafazakârlık – Laiklik İlişkisi.....	25
1.2.3. Muhafazakârlık ve Batılılaşma	30
1.3. Peyami Safa'nın Siyasal ve Ekonomik Sistemlere Dair Görüşleri	33
1.3.1. Liberalizm.....	33
1.3.2. Komünizm - Sosyalizm	36

İKİNCİ BÖLÜM

PEYAMİ SAFA'NIN TÜRK TOPLUMUNA BAKIŞI

2.1. Türkiye'deki Doğu-Batı Meselesi	44
2.2. Dinin Türk Toplumsal Hayatındaki Etkisi	56
2.3. Türk İnkılabı ve Ülkeye Getirdiği Yenilikler	61
2.4. Türk Toplumunun Modernleşmesi	66
2.5. Geleneksel ve Modern Aile	69
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	77
ÖZGEÇMİŞ	79

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusu, Peyami Safa'nın düşünce dünyasında siyasi kavram ve sorunların tartışılmasıdır. Safa'nın yaşadığı dönem, Osmanlı Devleti'nin son yılları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna denk geldiği için, son derece sıkıntılı bir dönem olmuştur. Çünkü Osmanlı da yaşanan çöküntü ve bunun akabinde ortaya çıkan Osmanlı nasıl kurtulur düşüncesi keskin reform hareketleri o dönem ki aydınları da meşgul etmiştir. Bunun sonucunda keskin reformist hareketlere girme düşüncesi hâkim olmuş Safa da bu dönemin tanığı olmuştur.

Bu dönemde Osmanlı'nın yaşadığı sorunlardan dolayı yeni fikir akımları çıkmaya başladı. Bu akımların amacı Osmanlıyı nasıl ayakta tutarız düşüncesi idi. Peyami Safa'da bu akımları terminolojisine alarak Osmanlıya uygunluğunu tartışmaya başladı. Milliyetçilik, batıcılık ve İslamcılık fikirlerini kendi penceresinden ele alarak topluma uygunluğunu anlatmıştır.

Safa, muhafazakârlık düşüncesinde toplumun muhafazakârlığı anlayamadığını savunur. Çünkü insanlar, muhafazakârlığa gerici, tutucu bir gözle bakmaktadır. Ancak ülkemizde muhafazakâr ve modern bir toplum yapısı oluştuğu düşüncesindedir. Atatürk, modern Türkiye'yi inşa ederken, dini ve milli değerleri koruyarak, Türk toplumunun ihtiyacı olan inkılapları harekete geçirmiştir. Bu inkılaplar muhafazakâr, laik ve batıya uygun olan inkılap hareketleriydi.

Bu düşüncelerinin yanında ekonomik görüşleri de ele alarak liberalizm, sosyalizm ve komünizmin ekonomik ve sosyal olarak topluma etkileri incelenmiştir. Peyami Safa'nın ekonomi anlayışı bir toplumu anlamak onun siyasetini, geleneğini göreneğini, toplumsal yapısını anlamanın yanında ekonomisini anlamaktan geçer. Safa, liberalizmle birlikte sosyalizm ve komünizme de karşıdır. Çünkü kendisi korporatizmi savunur. Çünkü

önemli olan toplum menfaati yani milli menfaatlerdir. Bu milli menfaatlere liberalizm de, komünizm de karşıdır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde birinci bölümdeki kavramlarla Peyami Safa'nın Türk toplumuna bakış açısını ele aldık. Osmanlının son döneminde başlayıp günümüze kadar devam eden toplumumuzu son yüz yılda meşgul eden en önemli konu batıcılıktır. Batıcı anlayışın Türk toplumuna etkisi, kazandırdığı veya kazandıramadığı etkiler her zaman tartışılmalı bir konudur. Peyami Safa'nın düşünce dünyasında en önemli problem alanını bu konu oluşturmuştur. Romanların çoğunda Safa batıcılığı ele almıştır. Romanlarında batıcı yaşam tarzıyla doğulu yaşam tarzını karşılaştırarak tam anlamıyla Batılılaşmamızı anlatmıştır.

Tabii bu dönemde Batılılaşma tartışmaları had safhadaydı. Batıyı savunan kesim, Batıyı topyekûn kabul etmemiz gerektiği düşüncesindeydi. Yani Batı'nın maddi ve manevi değerlerinin sahiplenilmesini savunurlarken; Türkçülüğü savunan kesimler Batı'nın sadece ilim ve teknolojisinin alınmasını, manevi değerlerimizin aynı kalmasından yana görüş bildirmişlerdir.

Safa'nın, Doğu-Batı anlayışı bütün düşün hayatına etki etmiş ve Türk toplumunu anlatırken dinin Türk toplumundaki yeri, modernleşme, Türk İnkılabının getirdiği yenilikler ve geleneksel aileden modern aileye geçiş gibi konuların hepsi Safa'nın doğu-batı anlayışı çerçevesinde gelişmiştir.

Peyami Safa yaşadığı çağ anlatan, topluma ışık tutan ve o dönemin özelliklerinden yola çıkarak, toplumsal yapıyı anlatan bir düşünce adamıdır.

Biz de buradan yola çıkarak Peyami Safa'nın romanlarından, siyaset ve toplumsal yapı üzerine yazdığı yazılardan hareketle Türk toplumunun din, ekonomi, fikir akımları ve doğu – batı ikiliğini incelemeyi hedeflemekteyiz.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma Peyami Safa'nın hayatındaki siyasi kavramları ve sorunları irdelenmek ve bu sorunları farklı bir bakış açısıyla bakarak, O'nun romancılığının ötesinde siyasi, ekonomik ve bunların toplumsal etkilerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Peyami Safa romancılığıyla ve Doğu – Batı sorunsalını ele almasıyla tanınan edebiyatçı bir düşünürümüzdür. Yıllardır toplumumuzda da hep bu yönleriyle tanınmıştır. Bizim bu çalışmada ki amacımız Peyami Safa'yı siyasi, ekonomik ve toplumsal kavramların içinde ve memleket meselelerine dair düşüncelerle çözümleyebilmektir.

Safa'nın yazdığı eserlerde dikkat çeken husus, psikolojik betimlemeler ve Doğu – Batı sorunsalıdır. Bunun yanında Peyami Safa Türkiye Cumhuriyeti'nin inşasında önemli yer kaplayan Türk inkılabına ilişkin önemli düşünceleri vardır. Özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün modernleştirmek için ortaya koyduğu inkılap hareketlerini Osmanlı dönemiyle karşılaştırarak Türk toplumunun Avrupa'da ki yerini tayin etmeye çalışmıştır.

İşte bu yüzden Peyami Safa yeni Cumhuriyet'in temellerinin anlatılmasında ve Türkiye'nin Batı'da ki yerinin ne olduğunu belirleme açısından önemli bir düşünce adamıdır.

Bizim bu çalışmadaki amacımız da Safa'nın bu düşüncelerini ortaya koyarak O'na edebiyatçı olarak değil, siyaset adamı gözüyle bakabilmektir. Bundan önceki çalışmaların tamamına yakını Safa'yı edebiyatçı yönüyle ele almıştır. Tabii ki bizim çalışmamızda ele alınan görüşlerde yazılmıştır. Ancak tam anlamıyla edebiyatçı yönünden sıyrılıp toplumsal, ekonomik ve siyasi yönünün ağır bastığı bir çalışma daha önce yapılmamıştır. Ondan dolayı Peyami Safa'yı bu yönüyle ele alıp incelemek bizim çalışmamız için daha önemli bir durum arz etmekteydi.

Bu çalışmanın diğer bir önemi de, Türk inkılap hareketlerinin ve muhafazakâr toplum yapımızın daha net ifade edilmesiydi. Atatürk'ün yaptığı inkılaplarla, muhafazakâr ve laik düzenin farklı bir bakış açısıyla anlatılmasıydı. Atatürk, laik, muhafazakâr ve modern bir Türkiye inşa ederken toplumumuzda laiklikle muhafazakârlığın yan yana gelebileceği algısı vardı. Ancak bu çalışmamızda Türkiye'nin milli ve manevi değerleri korunarak, laik ve Atatürk inkılaplarıyla da modern bir toplum yapısı oluşturulduğunu ifade etmeye çalıştık.

Kapsam ve Sınırlar

Peyami Safa'nın düşünce dünyasında siyasi kavram ve sorunları incelemeyi amaçlayan bu çalışma Peyami Safa'nın romanları, Türk siyaset ve toplumsal hayatını anlatan yazıları ve Peyami Safa üzerine yazılar yazmış düşünürlerin eserlerinden yararlanılmıştır.

Peyami Safa'nın düşünce dünyasındaki temel kavramlar geniş kapsama sahiptir. Osmanlı'nın son döneminde başlayan ve Osmanlıyı kurtarmayı amaçlayan fikir akımları çalışmamızda geniş yer tutmuştur.

Çalışmamızda milliyetçilik, İslamcılık ve batıcılık gibi Osmanlı Devletinde ortaya atılan ve Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda önemli yer tutan fikir akımlarını geniş kapsamda ele aldık. Dünya'da günümüzde de halen çok tartışılan ve bütün ülkelerde çok konuşulan liberalizm ve komünizm kavramlarını hem ekonomik sistemler olarak hem de toplumsal etkiler olarak tartıştık.

Çalışmamızın yine kapsamını genişleten muhafazakârlık konusu bütün Dünyadan örneklerle inkılapçılık, laiklik ve batılılaşma konularıyla ilişkilendirilerek diğer milletlerle karşılaştırmalı olarak ele alındı.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda yöntem olarak anlatım yöntemi kullanıldı. Daha çok ilk bölümde, kavramlar üzerinde duruldu. Fikir akımları, ekonomik sistemler ve muhafazakârlık kavramları açıklanmıştır.

İkinci bölümde ise bu kavramların Türk toplumuna yansımaları ve Peyami Safa'nın Türk toplumuna bakış açısını romanlarından örneklerle Türkiye'de ki doğu – batı meselesi, dinin Türk toplum yapısına etkisi, Türk inkılabının getirdiği yenilikler, Türkiye'nin modernleşmesi ve Türkiye'nin geleneksel, modern aile yapısı anlatım ve örnekleme tekniğiyle ele alınmıştır.

Literatür Değerlendirmesi

Bu çalışmada, farklı kaynaklar kullanılmıştır. Çalışmaya başlamadan önce, Peyami Safa'ya ilişkin yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu yapılan çalışmaların geneli Peyami

Safa'nın edebiyatçı yönüne ilişkin çalışmalardır. Yapılan incelemelerde Safa'nın kitaplarının edebi yönüne vurgu yapılmıştır. Çalışmaların küçük bir kısmı da toplumsal vurgu olmuştur. Safa'nın romanlarının karakteristik özelliği, Doğu – Batı arasında kalan toplumumuzun anlatılmasıdır. Dolayısıyla toplumun dejenere olmasından dolayı, bu konuda yapılan çalışmalarda ön plana çıkmıştır.

Bu yapılan çalışmada ise, Peyami Safa'nın siyasi sorunları ve kavramsal bakışı ele alınmıştır. Daha önceki çalışmalarda, bu sorun bölüm bölüm ele alınsa da, direkt bir şekilde Peyami Safa'nın siyasi sorunlarına ilişkin tez çalışması yapılmamıştır. Bu yapılan çalışma bu eksikliği gidermek amacıyla Peyami Safa'nın düşünce dünyasında siyasi kavram ve sorunlarına bakış açısıyla hazırlanmıştır.

Varsayımlar

Araştırmamıza temel oluşturacak varsayımları şöyle sıralayabiliriz:

Çalışmamızda düşüncelerini ele aldığımız Peyami Safa'nın, birey odak değil, toplum odaklı düşüncelere sahip olduğu düşünülmektedir. Türk toplumu nu ileri götürecek düşünceleri her zaman kabul eden Safa, Türk toplumunda yabancılaşmayı ortaya çıkaracak fikirlere karşı bir duruş sergilediği düşünülmektedir.

Türk inkılabı Türk toplumu için çok önemli bir konudur. Çünkü modern hayata inkılap hareketleriyle geçildi. Safa bu modernleşmeye de Atatürk'ün ortaya koyduğu inkılaplarla gerçekleştiği varsayılmaktadır.

Doğu ve Batı karşılaştırmalarının eserlerinde genişçe yer aldığı bilinen Peyami Safa'nın bu karşılaştırmalarda bazı alanlarda Batı değerlerinin yanında yer aldığı düşünülmektedir. Ancak her zaman Doğu'nun milli ve manevi değerlerinin yanında olduğu varsayılmaktadır.

Peyami Safa'nın dine önem verdiği ve Türk toplumu açısından dinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Türkiye gibi bir ülkede dinin bütünleştirici ve birleştirici bir işlevinin bulunduğunu, bundan dolayı da Türk toplumunun manevi değerlerini korumak için dinin önemli bir yapıtaşı niteliği taşıdığı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PEYAMI SAFA'NIN DÜŞÜNCE DÜNYASINDA SİYASİ KAVRAM VE SORUNLAR

1.1. Üç Fikir Akımı ve Peyami Safa

Osmanlı Devleti'nde Batı'dan yararlanılarak kuvvet kazanmak ve gelişme arzularıyla üç fikir akımı takip edilmeye başlanmıştır. Bunlardan birincisi, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan vatandaşları birleştirerek bir Osmanlı milleti oluşturmaktır. İkincisi, Osmanlı Hükümdarının dini önderliğinden faydalanarak, bütün İslam ümmetini söz konusu hükümetin idaresinde birleştirmek, üçüncüsü ise, ırka dayalı siyasi bir Türk milleti teşkil etmektir.¹

1.1.1. Milliyetçilik

Peyami Safa milliyetçiliğe büyük önem vermiş ve tarihteki devletlerden de örnekler vererek milliyetçiliğin, bir toplum ve devletin varlığını koruması ve sürdürmesi için gerekliliğini vurgulamıştır. Onun düşünce dünyasında bir siyasi kavram olarak milliyetçiliğin yerini belirlemek için, öncelikle "millet"ten ne anladığını belirlemek uygun olacaktır.

Millet, sınırları belli bir toprak parçası üzerinde geçmişte bir arada yaşamış, şimdi bir arada yaşama inancında, istek, kararında olan, aynı vatana, aynı maddi, manevi değerlere sahip çıkan, aralarında dil, kültür, tarih, duygu ve düşünce birliği bulunan, insanların oluşturduğu gruptur.²

¹ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 19

² Emine Aşan, *Sosyoloji*, Eko Yay, Ankara 2014, s. 59

Peyami Safa'ya göre, “Hukuki ve siyasi manasıyla millet, coğrafya hudutlarını müşterek, resmi lisanı ve kanunları müşterek sayısı fetihlerle çoğalıp yabancı devletlere arazi terkiyle azalan, tebaa dediğimiz insanların toplamıdır.”³

Peyami Safa sosyolojik millet tanımını da şu şekilde yapmıştır: Sosyolojik manasıyla millet, yalnız tabiiyet ifade etmez. Millet fertleri arasında aynı coğrafya hudutlarının, aynı lisanın ve aynı kanunların vücuda getirdiği mekanik ve statik vahdetten fazla olarak uzvi mükemmellikten bir bütünü, parçalarına sirayet etmiş ve toplumun kurumlarını doğuran bütün harsı vasıflarının da ortak olması gerekmektedir.⁴

Bu tanımlamalara göre Peyami Safa'nın millet anlayışında en önemli iki unsurun toplumsal ruh ve dil olduğu görülebilir. Milli olmayan toplumsal bir kurum, hatta toplumsal bir olay yoktur. Çünkü topluluk olmazsa kişiler, kişiler olmazsa da topluluk olmaz. Kişilerin teşekkülü zekânın teşekkülüne tabidir. Dil olmadıkça da zekâ teşekkül edemez. Dil milli bir kurum olduğuna göre, psikoloji bakımından da topluluğun bünyesi millidir.⁵ Bu milli ruh dil ile bireylerin benliklerinde hissedilerek toplumsal ruh oluşmaktadır. Başka bir deyişle toplumsal ruhun oluşmasında da bireyleri bir arada tutan en önemli öge dildir.

Bu yüzden dil, toplumsal ruhla uyumlu olmalıdır.

Bu bağlamda Peyami Safa dilin milli olması konusundaki hassasiyetini de romanlarında sık sık ele almıştır. “Matmazel Noraliya'nın Koltuğu” romanında da bu konuyu ele alarak Türkçe yerine İngilizce konuşulmasını, hele ki yabancı bir dilin kendi kendi kültür dünyasına yamanmaya kalkışılmasını alaycı bir üslupla eleştirir:

... “Hele davetliler gelmeden, içeride on aylık piçini uyutmak için, Türkçe ninni yerine İngilizce bir türkü söyleyen Suzy'nin sesi ve onun *When molly was a baby a baby*'leri onu büsbütün gevşetti. Sıkıntı geçmişti galiba; ve bu, çarşıda geçirdiği krizin berber koltuğunda sıkıya girmesi yüzünden geriye tepen küçük ve süreksiz bir serpinti olmalıydı. Suzy'nin *a baby a baby ababy* derken arada bir Türkçe ninni söylüyormuş gibi, *eee... eee... eh – pış... pış... pış...* demesi onu öldürdü. Ah, muhtar burada

³ Peyami Safa, *Nasyonalizm Sosyalizm Mistizm*, Toker Yayınları, İstanbul 1968, s. 44

⁴ age., s. 44

⁵ age., s. 31

olmalıydı. Çocuğunu İngilizce türküyle uyutan züppe karı – fakat ne karı! Ne karı! Ne gözler- ona bir purtuçuna masalı veya bir içtimai vicdan hitabesi daha söyletirdi.”⁶

Peyami Safa’ya göre, dil toplumsal ruhun, toplumsal birlik ve düzenin en temel taşıyıcısıdır. Çeşitli milliyetlerden oluşmuş Amerika Birleşik Devletleri’nde tek dil ve Anglo - Sakson ruhu hâkimdir, suni olsa da orada bir Amerikan vatandaşlığı ortaya çıkarılmıştır. Çünkü psikoloji bakımından kişiliğin teşekkül edebilmesi ve insanın, ferdiyetini aşabilmesi için, sosyal çevresinden aldığı etkilerin milli bir düzene sahip olması gerekmektedir. Bu düzen olmazsa, toplum dağılma noktasına gelir.⁷

Ancak burada Safa’nın “toplumsal ruh”tan ne aldığının açıklanması gelmektedir:

Ona göre, toplumsal ruh, Milletleri, toplumları bir arada tutan temel bağıdır. Her toplumun belli bir yaşama sürece olmuştur ve sonunda dağılmaya mahkûm kalmışlardır. Ancak aralarındaki toplum olma vasıfları onların bu süreç içerisindeki birlikteliğinin devam edip etmemesini belirlemiştir. Örneğin Türk toplumunda, bu toplumsal ruhu görmekteyiz. Türkler bu güne kadar tarih içerisinde birçok devlet kurmuş ve bu devletler yıkılmıştır. Hunlar ile başlayan Türk devletlerinin tarihi, Türkiye Cumhuriyeti’yle günümüze kadar devam etmiştir. Türk toplumunun bu kadar devlet kurmasında esas olan nokta, toplumsal ruha sahip olmasındandır. Köklü bir geçmişe sahip, geleneklerini, değerlerini koruyabilmiş toplumlar, her zaman varlıklarını farklı isimler altında toplumsal ruhlarını kaybetmeden devam ettirme imkânına sahip olmuşlardır.

Öyleyse Peyami Safa’nın milliyetçilik hakkındaki görüşlerinin temelinde toplumsal birlik ve dirliğinin nasıl sağlanacağı ve tarihsel varlığını nasıl sürdüreceğine dair kaygısının olduğu söylenebilir. Öyle ki Türk toplumundaki toplumsal ruhun oluşmasını da Peyami Safa bu açıdan ele alır. Ona göre, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında milliyetçilik, artık yalnız tarihi bir kader ve milli bir heyecan değil, bir ilim sistemi ve kaide haline gelmeye başlamıştır. Yirminci yüzyılda özellikle geçen Birinci Dünya

⁶ Peyami **Safa**, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 67-68

⁷ Safa, *Nasyonalizm Sosyalizm Mistizm*, s. 31

Savaşı'ndan sonra bu tarih hareketinin de ne büyük zaferler elde edildiği görülmüştür. Tabi ki bunların ilk başında Türk İstiklal Savaşı gelmektedir.⁸

Peyami Safa, bu görüşünü “Biz İnsanlar” romanının kahramanı Orhan aracılığıyla aktarır. Bir ilkokulda öğretmenlik yapan Orhan, öğrencileri arasında çıkan kavga sonucu okuldan ayrılır. Kavga, okuldaki zengin çocuğu Cemil'in yoksul olan Tahsin'e “Eşek Türk” demesi sonucu, Tahsin'in bu söze dayanamayıp ona taş atmasıyla meydana gelmiştir. Orhan da Tahsin'i savunur ve okul müdürünün bu olayda tarafsız kalmayışına dayanamayıp kendi isteğiyle okuldan ayrılır. Orhan, bu taş atma olayını milli benliğinin yitirmiş olan kesime karşı duyulan tepki olarak değerlendirir: “Bu çocuğun attığı taşta babadan oğula intikal eden bir kini şiddetinden başka, kozmopolit bir aileye karşı milli vicdanın, hem de refahlı bir sınıfa karşı halkın öfkesi vardı.”⁹

Bu değerlendirme, çocukluğundan beri hep ezilen sınıfta yer alan çocuğun, Tahsin'in milli duygularının kabarmasını, başka bir deyişle bireysel başkaldırmayı aynı zamanda halkın milli duygularını yansıtmaktadır. Orhan'ın arkadaşı olan Necati de söz konusu olay hakkında onunla aynı görüşü paylaşmaktadır: “(...) şu odanın içinde milli namusuna sahip tek bir adam gösteremezsiniz ki milliyeti müdafaa eden bir çocuk aleyhine, Fransız bayrağına sığınarak bütün milletine küfür eden bir soysuz piçi himaye için reyini versin. (...) onun attığı taş, bugün, bu saatte Anadolu'da harp eden bütün Türklerin tek bir madde içine sıkıştırılarak teksif edilmiş ruhudur.”¹⁰

Orhan bu taş atma olayını dönemin milli ve gayri milli çatışması olarak değerlendirir: “Bu bir memleket ve tarih vakasıdır. Anadolu'nun İstanbul ile mücadelesinin bir küçük örneği, bir minyatürdür. Bu vaka münferit değildir. İstanbul'da başşahbenderin karısı gibi düşünenler bu iki kişiden ibaret olmadıkları gibi halis Türk'e esneklik izafe edip kafasına taş yiyenlerde yalnız Cemil'ler değildir. Cemil'leri çoğaltınız, bir İstanbul olur; Tahsin'leri çoğaltınız, bir Anadolu olur.”¹¹

Bu savaşlarda gösterdiği üstün mücadeleler ve Türk milletinde uyandırdığı milli ruh nedeniyle Atatürk, Peyami Safa'nın Osmanlı sonrasında milliyetçilik fikrinin

⁸ age., s. 38-39

⁹ Peyami **Safa**, *Biz İnsanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1995, s. 45

¹⁰ age., s. 60

¹¹ age., s. 66-67

başkarakteri olmuştur. Peyami Safa'nın milliyetçiliğinin ilk safhaları Kemalist Türk milliyetçiliğine dayanmaktadır.

Milliyetçiliğin Batı'da da, Doğu'da da felsefe tarihine ait bir akide değil, ancak hayati prensiplere irca mümkün olabilecek bir hamle olduğunu söyler.¹² Fransız milliyetçiliği nasıl 1870 felaketinden, Alman nasyonal sosyalizmi ve Hitler'in zaferi nasıl Büyük Harp zilletinden, Osmanlı Türk milliyetçiliği nasıl Balkan faciasından doğmuşsa, Kemalist Türk milliyetçiliği de mütareke acılarından doğmuştur; biri sadece bir istek, diğeri ise baştanbaşa bir gerçekleştirme iradesidir. Bir özleyiş halinde kalan Türk Ocağı, Türk Yurdu milliyetçiliğın hataları, aksiyon haline geçen Kemalist Türk milliyetçiliğinde kuvvetli bir tasfiyeye uğradığını Peyami Safa vurgulamaktadır.¹³

Kemalizm'in, Türk milliyetçiliğinin dinsel boyutunu terk etmesi ve Turan arzularına ket vurarak, bunların yerine milliyetçiliğın içini laiklik ilkesi doğrultusunda doldurması Peyami Safa açısından, Türk Milliyetçiliğinin, tarihsel çizgide doğru yerine yerleşmesi ve yaşadığı kaynaşmalardan billurlaşmalara gitmesidir. Kemalizm'in ortaya koyduğu, laikleştirilmiş milliyetçilik anlayışını olumlu gören Peyami Safa'ya göre, saltanatın ve hilafetin ilgası, milli bankacılık ve milli kredi, Türk tarihinin Orta Asya'daki yataklarına uzanması, Türk dilinde Güneş-Dil Teorisi çevresinde kendini bulma çabaları, Kuran-ı Kerim'in tercümesi ve ezanın Türkçeleştirilmesi, milliyetçiliği laiklik ilkesi ile uyumlu hale getirme çabasıdır. Böylece, Peyami Safa için, Kemalist milliyetçilik, laiklikle milliyetçiliği bir türlü aynı potada eritemeyen milliyetçilik anlayışlarından köklü bir kopuştur.¹⁴ Bu yönüyle Kemalist dönem Türk milliyetçiliğinin Türk halkı için ve kurumsal olarak ülkenin yeniden inşası için önemli bir dönemdir.

Peyami Safa'ya göre, Kemalist Türk Milliyetçiliği, sosyalistlerin zannettiği gibi bir milliyetçilik değildir. Türk milliyetçiliği faşist ve nasyonal sosyalist de karakter taşımaz, sosyalist görüşe yaklaşmadığı gibi faşist milliyetçiliğe de yabancısıdır; tamamen kendine has bir karakter taşır.¹⁵

¹² Peyami **Safa**, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ötüken Yayınları, Ankara 2013, s. 193

¹³ Beşir **Ayvazoğlu**, "Doğu-Batı açmazında Peyami Safa", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl 3, Sayı 11, Yaz 2000, s. 134

¹⁴ Yaşar Özkandaş, "Peyami Safa'nın Düşünceleri Ekseninde Türk Modernleşmesinin İncelenmesi", *Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2011 (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), s. 75

¹⁵ Ayvazoğlu, s. 134

Peyami Safa'nın asıl fikri istikameti hiçbir zaman değişmemiş ve her zaman milliyetçi bir kimlikte olmuştur. Ancak bu milliyetçi fikirlerinin mahiyeti değişmiştir. Safa, milliyetçi olduğu için tarihin sürekliliğine de inanır; tarihi, sürekliliğin tabiri ve zaruri bir sonucu olarak yorumlamaya çalışmıştır.¹⁶

Peyami Safa'nın Türk milliyetçiliğine dair görüşlerinin bu şekilde değişmesinin nedenlerinin siyasi çizgisinden kaynaklandığı aşikârdır. Dönemin şartları ve siyasi eğilimleri Peyami Safa'nın milliyetçi çizgisini belirlemiştir. Buna bağlı olarak da görüşlerinde belli değişimler yaşanmıştır. 1930'larda ki Kemalist milliyetçilik anlayışı daha sonraki yıllarda daha çok dinin yer aldığı bir milliyetçiliğe kaymıştır. Bu şekilde görüşlerinin değişmesindeki etkende 1940'lı yıllarda komünizme karşı milliyetçilik anlayışında din olgusunun ön planda tutulmasıdır.

Türkiye'deki milliyetçilik akımlarına bakıldığı zaman, "Turancılık" ön plana çıkmaktadır. Buna karşın Peyami Safa kendi milliyetçilik görüşlerini açıklarken özellikle aşırı milliyetçi kimliğine hiçbir zaman bürünmemiş ve Turancılığı kabul etmemiştir.

Şunu söyleyebiliriz ki Peyami Safa ırkçı ve Turancı bir milliyetçilik anlayışına sahip değildir, yayılmacı bir milliyetçilik anlayışına sahip değildir. Onun istediğı milliyetçilik kendini Türk bilen ve coğrafi sınırları içerisinde kendini Türk hisseden vatandaşların kader birliği yapmasıdır.

Bu bağlamda Peyami Safa Türkçülüğü de tenkit etmiş ve bu tenkidi neticesinde Türkçülük anlayışını biraz daha yumuşatarak kültür milliyetçiliğini ön plana koymuştur. Bu yüzden onu, "Turancıdır", "ırkçıdır" veya "faşist" olarak nitelendirmek mümkün değildir. Onu sadece milliyetçi ya da Kemalist milliyetçi olarak niteleyip, ırkçılıkla ilişkilendirmemiz mümkün gözükmemektedir. Nitekim Peyami Safa ırkçılık ve milliyetçilik arasında ki belirgin farkı şu şekilde ifade etmektedir:

"Bize saldırmak için, kendilerine muarız olmamızdan başka hiçbir sebep ve delil bulamayanlar, arada bir ırkçı olduğumuzu ileri sürerler."¹⁷

¹⁶ agm., s.141

¹⁷ Peyami Safa, *Eğitim Gençlik Üniversite*, Ötüken Yayınları, Ankara 2013, s. 198

Peyami Safa kendisine ırkçı denilmesine şiddetle karşı çıkmış ve bütün milletlerin birbiri ile ırkî olarak bağlantılarından bahsetmiştir. Safa, Adolf Hitler gibi saf ırk ortaya çıkarma çabası içerisinde olmamıştır. Sadece milliyet mefhumu üzerinde düşüncelerini beyan etmiştir.

İrkçi miyiz, milliyetçi mi? Sorusunu ırkçılık ve milliyetçiliği değerlendirerek bu kavramların yanlış lansedilmesinden yakınmaktadır. Eğer ırkçılıktan ve milliyetçilikten, bütün öteki ırkların ve milletlerin varlıklarını, hatta onlara has kaliteleri inkâr manaları çıkarılıyorsa, ne biriyiz ne de öteki. Bu dar manasıyla ırkçı ve milliyetçi olmaktan çok uzağız. Ayrıca ırkın vasıflarını yalnız damarlarında arayan biyolojik ırkçılık ilme ne kadar aykırı ise bize de o kadar yabancıdır. Saf ırk olmadığını biliyoruz. Fakat bir milleti millet yapan çoğunluk unsurları arasında ırki cevherinin rolünü kabul etmek lazım geliyorsa, bunu asla reddetmiş ve edecek değiliz.¹⁸

Bir milletin var olmasının en önemli ispatı o milletin geçmişi ve kültürel mirasıdır. Türk milleti de zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Tarihinde Göktürkler, Selçuklular ve Osmanlı gibi devletler kurarak o mirası günümüz Türkiye Cumhuriyeti'ne taşımıştır. Ancak bu miras içerisinde özellikle Osmanlı bir İmparatorluk kurmuş ve birçok milletten insan bu imparatorluğun içerisinde yer almıştır. Peyami Safa'da bu konuya temas ederek kapalı bir milliyetçilik anlayışı yerine milletler arası ahengi destekleyen milliyetçi görüşleri desteklemektedir.

Safa'ya göre, millet dediğimiz olgu, sadece yaşayan insanlardan değil, giden ve gelecek nesillerden mürekkeptir.¹⁹ O'na göre, Türk milleti atalarımızdan, torunlarımızdan ve bugün hâlihazırda yaşayanlardan mürekkep manevi bir bütün teşkil etmektedir. Milli varlığımızın köklerini kemiren düşman ideolojilerine karşı tek müdafaamız bu manada milliyetçilik olduğu için milliyetçiyiz.²⁰

Safa, kendisine ırkçı yaftasını yapıştıranlara ve ırkçılığa karşı tutumuyla cevap vermiştir. Safa, ırkçı olmadığını ve ırkçılığında en önemli düşmanı olduğunu ifade eder.

¹⁸ age., s. 198

¹⁹ age., s. 198

²⁰ age., s. 199

Her türlü ırkçılığa karşı olduğunu belirtir. Bir Yahudi ve Slav ırkçılığını da hoş göremeyeceğini söylemektedir. ²¹

Peyami Safa Türk gençlerine de çağrı yaparak milliyetçi olmalarını ve Türklüğe sahip çıkmalarını istemektedir. Bu isteğini Peyami Safa romanlarında da ele almaktadır.

Bu şuura sahip olmayan gazetelerin ve yazarların Atatürkçülüğüne de aldanmaması gerektiğini ve Bunların Türkçü olmadıkları için hiçbir zaman samimi bir Atatürkçü de olamadıklarını düşünmektedir. ²²

Milliyetçi bir kişinin aynı zamanda mücadeleci bir karaktere sahip olması gerektiğini ifade eden Peyami Safa'ya göre, Milli olan cemiyetlerin sosyal yapılarının da milli olması gerekmektedir. Bu cemiyetler içerisinde de, fert, refah mirasyedisi, hürriyet sarhoşu ve sulh esrarkeşi değildir. Bütün unsurlar, onun için milli davadır ve sakin zamanlarında da o, bu davanın zaferi için uyanık olmalıdır. Milli adamın ideali her zaman uyanıktır; çünkü onun bütün hayatı bu ideallerinden başka bir şey değildir. ²³

Safa'ya göre son savaştan sonra üç fikir akımından ikisi ayakta kalmıştı. Bunlar: Türkçülük ve batıcılıktı. Fakat Milli mücadelenin sonunda Türkçüler ile batıcıların düşünceleri ağır yaralıydılar. Osmanlı Devleti'nin toprakları parçalanmış, Osmanlı Padişahı kaçmıştı. Artık Osmanlı Türkçülerinin İslamcılık, batıcılık ve Osmanlılık gibi fikir akımlarına veda etme zamanı geldi; artık Osmanlı Türkçülerinin iddia ettikleri gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu muhafaza eden kuvve-i merkeziye Türk ve İslam kuvveti değildi. ²⁴

Artık “Osmanlılık demek Türklüğün, Arapçılığın, Rumculuğun, Ermeniliğin heyet-i mecmuası” demek olamazdı; hatta Osmanlı kelimesi devlet unvanı halinde bile kalamazdı. ²⁵

Peyami Safa Osmanlı Türkçülüğünden, Türk milliyetçiliğine geçişin artık daha makbul olacağı görüşünü savunmaktadır. Ancak bu geçiş aşamasında kökten bir geçişten ziyade, Osmanlı Türkçülüğünün yeni Türk milliyetçiliğine uyarlanarak işe yaranılan

²¹ age., s. 199

²² age., s. 200

²³ age., s. 188

²⁴ Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, s. 90-91

²⁵ age., s. 91

kısımlarının alınıp, yeni milliyetçiliğe zarar verebilecek kısımların kesip atılarak sağlanması gerektiğini düşünmektedir: Osmanlı Türkçülüğünün yaralı taraflarını kesip atarak yaşatmak gerekmektedir. Bu yaralı taraf Osmanlılık sıfatıdır. Bunu başarabilen kişi Atatürk'tü. Atatürk bu yarayı iyileştirmeyi bildi. Türk bünyesinde yaşamasına müsaade ettiği bu fikrin Osmanlılık mefhumuna yapışan ölü taraflarını kesip attı. Artık varlığından eser kalmayan şeriat ve saltanat otoritelerine boyun eğmeyen, müstakil ve kendi kendine bol bol kâfi bir milliyetçilik doğuyordu; üstünde azınlıkların yok denecek kadar azaldığı ve tamamen öz Türklerin yaşadığı bir toprakta başka türlü bir nasyonalizmin hiçbir manası kalmamıştı.²⁶

1.1.2. İslamcılık

İslamcılık, Dünyadaki Müslümanlardan bir İslam birliği meydana getirilmesi fikridir. Osmanlı İmparatorluğunda, Osmanlıcılık fikrinin zayıflamasıyla, Abdülaziz döneminde ortaya çıkmış siyasi bir akımdır. Abdülhamit bu fikri eyleme dönüştürmüştür. Sarayda, toplum hayatında, eğitimde ve dış siyasette İslamcılığa yer vermiştir.²⁷

İslam, siyasi ve toplumsal olaylara önem veren dinlerden biridir. İslam'ın esas şartlarından biri "din ve millet birdir", görüşüdür. İslam mümin olan kimselerin cinsiyet ve milliyetlerini bitirir; dillerini kaldırmaya çalışır, mazilerini, anelerini unutturmak ister.

İslam'ın meydana çıkışında, güçlü, harika siyasi teşkilatı vardı. Kanunlarının yazılı Kur'an idi seçilmiş bir başkanı ve mukaddes bir başkanlık merkezi vardı.²⁸

Buradaki problemimiz, Peyami Safa'nın II. Abdülhamit devrinden beri önemli bir siyasal hareket olan İslamcılığa bakış açısını din hakkındaki görüşlerinden yola çıkarak belirlemektir. Peyami Safa din ve İslam anlayışına önem vermiş, özellikle komünizme ve sosyalizme karşı tavırlarını muhafazakâr bir düşünür olarak İslam görüşleri ekseninde desteklemiştir. Ancak İslamiyet'in sosyalizmle uyuşan yanlarının olduğunu da Safa inkâr etmez. Ona göre, özellikle sosyalizmdeki paylaşım esasları ile İslamiyet'te ki fakire yardım etme anlayışı arasındaki benzerlikler önemlidir.

²⁶ age., s. 91

²⁷ Akçura, s. 7

²⁸ age., s.32

Her din; acizleri, fakirleri, yoksulları koruyan bir ilahi merhametten ilham alır. Bu da sosyalizmin ilk şekillerini akla getirmektedir. Fakat bu, topluma sosyal adalet esaslarına göre yeni bir nizam vermek isteyen planlı, teşkilatlı bir sosyalizm olmaktan ziyade, hali vakti yerinde olanları fakirlere yardıma davet eden bir şefkat müessesesi değerindedir. Bu da şunu gösteriyor ki, İslamiyet belki bütün dinlerden ziyade sosyalizme yakın görünmektedir.²⁹

İslam dininin sosyal yönleri sosyalizmi anımsatmaktadır. Örneğin İslam'da faizi yasak eden Kur'an, on dokuzuncu yüzyılın birinci yarısında bazı sosyalistlerin, faize karşı düşünceleriyle örtüşmektedir.³⁰ Kur'an-ı Kerim'in Bakara Suresi'nde, Allah yolunda her fedakârlığa katlanmayı, gerek toplum menfaatine hizmeti, gerekse yoksullara yardımda bulunmakta tereddüt etmemeyi hakiki selamet yolu olarak gösteren ayetler vardır.³¹ İslam'daki bu ayetlerle sosyalizmin içeriği örtüşmektedir. Sosyalizmde de toplum menfaati ön plana çıkmaktadır. Sosyalizmin bildirgesinde herkesin eşit olması gerektiği ve kimsenin bir birinden üstünlüğü yoktur görüşü hâkimdir. Bu yönüyle baktığımızda İslam'da ve sosyalizmde eşitlik ilkeleri karşımıza çıkmaktadır.

İslam'da ki zekât ve sadaka-i fıtrdan başka, Kuran-ı Kerim'imiz de yoksulları ve öksüzleri koruyan ayetler vardır. El – Hakk Suresinin 25 ila 34. üncü ayetlerinde, yalnızca yoksul beslemek değil, aynı zamanda başkalarını yoksul beslememeye teşvik etmek suç sayılıyor.³² Sosyalizmin görüşünde de kimsenin yoksul kalmayacağı anlayışı hâkim olduğundan dolayı zaten her insanın refah içerisinde yaşama düşüncesi İslam'ın görüşlerine benzemektedir.

Tabii burada Peyami Safa'nın sosyalime bakış açısını sorgulayabiliriz. Ancak O'nun sosyalizmle derdi toplumsal hayatın eşitlik ilkesinden hareketle kurumsallaşması bakımından değil değil komünizmin safhası olarak dine uzak olmasıdır.

Din konusunda Peyami Safa'nın en büyük eleştirisinden biriside dinsizliktir. Dini önemli bir olgu olarak gören Safa, kafası çalışan aydın insanların dindar olduğunu ancak gayri meşru yollara başvuran ve eğitimsiz insanların daha çok dinsiz olduğu savını ortaya koymaktadır.

²⁹ Safa, *Nasyonalizm Sosyalizm Mistizm*, s. 128

³⁰ age., s. 129

³¹ age., s. 129

³² age., s. 128

Peyami Safa'ya göre, Eflatun'dan Farabi'ye, İbni Sina'ya, Mevlana'ya, Newton'a, Hegel'e, Einstein'a, Bergson'a ve bütün hayatta bulunan doğulu batılı meşhur bilim adamları ve filozoflara varıncaya kadar mantıkları sağlam yüzbinlerce dâhi ve düşünce adamı Allah'a inanırlar.³³

Ancak bunun yanında kafası dalavereden başka bir şeye işlemeyen vurguncular, düzenbazlar ve çeşit çeşit günahkârlar arasında Allah'a inanmayanlar da çok fazladır.³⁴

İslam dinini daha akılcı bir yerde gören Peyami Safa, İslamiyet'inde bazı merhalelerden geçtiğini düşünmektedir. Ancak bu düşüncelerinde etkili olan birtakım etkenler söz konusudur. Özellikle İslam'ın yönü ve bunda etkili olan kişiler İslam'a bir kimlik kazandırmıştır.

Peyami Safa dinin Türk milleti için önemli bir paydaş olduğunu her zaman kabul eder. Dinin Türk Milleti'nin özünde olan bir olgu olduğunu savunarak, Türk Milletini gerilettiğini düşünenlerin aksine İslam ile beraber Türklerin daha akılcı bir din olgusuna sahip olduğunu düşünmektedir.

İslamcılık Peyami Safa'ya göre tarihsel süreç içinde akılcı bir çizgide gelişmiş ve Yunan felsefesiyle de sentez oluşturmuştur. Hatta bu bakımdan, 13. yüzyılda Batı'daki bilimsel gelişmelere öncülük etmiştir. Türk dehası Farabi ve İbni Sina'da akılcı bir din anlayışı benimsemişler ve bu bakımdan doğuya değil batıya mensupturlar.³⁵

Peyami Safa bu çaprazlama tekâmülün sebebini soruyor ve bundan sonraki süreçte bunu araştırmaya ve çözmeye çalışıyor:

İslam'ın gerilemesini coğrafi etkende, siyasi yapıda, iktisadi gerilemede arayanların görüşlerine katılmıyor. Burada bir etkenler yumağı içinde olağanüstü bir vaka buluyor: O da Hristiyanlığın kendine merkez olarak Kudüs'ü değil Roma'yı seçişidir. O, bu fikrine büyük önem veriyor ve bütün problemlerin çözülmesini ona bağlıyor: Batı'nın çoklukta birlik oluşu, yoğunluğu, nüfus taşması vb. bunun sonucudur. Hristiyanlık zorunlu olarak Roma dini oldu. Aynı şeyler İslam için söylenemez. İslam Arabistan'da doğmuş ve aynı enlem üzerinde Afrika ve Asya'da yayılmıştır. Safa kurtuluşu iki yolda

³³ Peyami **Safa**, *20. Asır Avrupa ve Biz*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1973, s. 27

³⁴ *age.*, s. 27

³⁵ Hilmi Ziya **Ülken**, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 666

buluyor: riyazileşme ve siteleşme. İkisi de göçebelikten kurtulma ve Batılılaşmanın başka ifadesidir.³⁶

Peyami safa, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren önemli tartışma alanlarından biri olan din terakkiye mani midir? Sorusuna da olan açık biçimde olumsuz yanıt verir. Ona göre din asla geriliğimizin sebebi olamaz. O'na göre, bizim din yüzünden geri kaldığımızı ileri sürenler de vardır. Gerçek anlamda da biz her sahada olduğu gibi dinde de geriyiz. Geriliğimizi dine bağlılıkta, dini öğretim ve teşkilatta çok ileri teknikte ve sanayide geri olsaydık, bu geriliğin sebebi dinde bulanları haklı olduklarını düşünebilirdik. Ancak, Rusların dinsiz olmalarına rağmen teknik ve endüstride ileri gittiklerini yazanlar da vardır. Bundan daha yanlış ve mesnetsiz demagoji olamaz. Dindar Amerikalıların, laik olmayan İngilizlerin ve Almanların ilerlemelerini inkâr etmemek gerekir. O zaman sonuç olarak şunu diyebiliriz: Din ne ilerlemenin ne de gerilemenin bir sebebidir.³⁷

İslam'ın akılcı bir felsefeye sahip olduğunu düşündüğü içinse bırakın tekniğe ve bilime karşı olduğunu, özellikle ilim ve tekniği destekleyen bir yönü olduğunu savunur.

Peyami Safa din konusunda en büyük sıkıntı olarak İslam'ın temel esası olan tevhid ilkesine toplumsal hayatta riayet etmemeyi yani insanları tanrılaştırma eğilimini görmüştür. Biz insanlara değer verebiliriz ve onları çok büyük karakterler olarak görebiliriz ancak onları ilah olarak görmemiz ve tek olan Allah'a yaklaştırmamız son derece yanlış ve o kişilere de yapılacak hakarettir.³⁸

Safa'ya göre, Tanrı tektir, hiçbir insan Tanrıya benzemez. Bir insan ne kadar büyük, hayranlığımıza ne kadar layık ve ne kadar kâmil olursa olsun kusursuz değildir. Tanrılaştırılmaz.³⁹

1.1.3. Batıcılık

Osmanlı İmparatorluğu'nda ki yenileşme çabalarıyla başlayan bir hareket olmakla birlikte, özel olarak II. Meşrutiyet sonrasında ortaya çıkan bir düşünce hareketine "Batıcılık" adı verilmektedir.⁴⁰

³⁶ a.g.e., s. 667

³⁷ Peyami **Safa**, *Din İnkılap İrtica*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013, s. 21

³⁸ age., s. 45

³⁹ age., s. 46

Türkiye’de batıcılık, fikri akım olarak II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkmıştır. Özellikle batının ilerlemesi ve Osmanlı’nın bu ilerleyiş karşısında gerilemesi bu akımı ön plana çıkarmıştır. Batıcılık akım olarak ortaya çıkmadan fikirleri Osmanlı içinde yayılmaya başlamıştı. II. Meşrutiyetle birlikte fikri bir akım olarak ortaya atıldı. Batıcılık Cumhuriyetle birlikte Atatürk ilke ve inkılapları arasında yer alarak Türkiye’de önemli bir akım olarak yayılmıştır.

Peyami Safa Batılılaşmayı ve Avrupalılaşmayı tam manasıyla anlamak şartıyla her zaman savunmuştur. Safa’nın Batıyı tam manasıyla anlamak kaydı, Batı’yı iyi analiz edip alacaklarımızı daha doğru ve neyi alacağımızı bilmemiz demektir. Nitekim Türk milleti burada bazı hatalara düşmektedir. Batı’ya bakış açımız acaba sadece ilmi mi, tekniği mi, yaşam tarzı mı veya giyim tarzı mı? Bu sorular işte bizim Batı’ya bakış açımızı belirleyip Batılılaşma perspektifimizi ortaya koymaktadır. Safa da bu konudaki bilgi eksikliğimizi eleştirerek Batı’dan ne istediğimizi bilmediğimizi, dolayısıyla temelden bir hataya saplandığımızı ifade eder. Başka bir deyişle Batıcılık aslında bir batıyı anlama sorunu olarak görülürse bir değer kazanır.

Gerçekten Batı nedir? Avrupa mıdır? Ancak Avrupa nedir? Bir coğrafi alan mıdır? Yoksa bir zihniyet mi? Durağan mıdır? Yoksa dinamik mi? Tek bir batı mı var yoksa birden fazla mı? Aynı şekilde bizim ona karşı tavrımız nasıl olmalı? Etkin mi, yoksa edilgin mi? Sentezci mi, yoksa taklitçi mi? Tüm bu sorular Peyami Safa’nın zihin dünyasında önemli bir yer tutar.

Avrupa veya daha kapsamlı olarak Batı dediğimiz zaman, onun devrini tamamlamış ve tarihe mâl olmuş dünkü medeniyet ve kültür anlayışını benimsiyoruz. Bilmiyoruz ki, bugün oluş halinde ve kendisinin bu olup biten tarafını tasfiyeye uğraşan yeni ve canlı bir Batı var. Ne kadar iyi niyetlerle olursa olsun, Türk devrimini bu ölü kalıbına dökmek isteyenlerin sandıkları inançların ne kadar geri olduğunu bilmiyorlar. Onların içinde uyudukları Batı rüyasından uyanıp kendi kendilerine sormak zorunda oldukları ilk soru şudur: Hangi Batı?⁴¹

⁴⁰ Şükrü **Hanioğlu**, “Batıcılık”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi C.V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1382.

⁴¹ Safa, *20. Asırda Avrupa Biz*, s. 235

Safa'ya göre, Avrupa kafasını vücuda getiren üç büyük kaynak vardı: Yunan, Roma ve Hristiyanlık. Bu üç tesiri yaşamayanların Avrupa'da otursalar bile Avrupalı olamayacaklarını ve bu üç tesirden oluşan bir zihniyete sahip olanlarınsa nerede yasarlarsa yasantılar Avrupalı sayılabileceğini belirtir:

“Avrupalı Avrupa kıtası üzerinde yaşayan demek değildir. Bütün tarih boyunca Avrupa kafası su üç büyük tesir vücuda getirmiştir: Yunan, Roma ve Hristiyanlık. Bu üç tesiri yaşamamış olanlar Avrupa'nın göbeğinde otursalar Avrupalı olamayacakları gibi, aksine bu üç tesirden doğma bir kafaya sahip insanlarda hangi kıt'a üstünde yasarlarsa yasantılar Avrupalı sayılırlar. Rönesans bu üç tesirin modern bir terkididir ki ortaçağda vahdetinin prensiplerini bulamayan Avrupa kafasının kendi kendisi olabilmesini temin etmiştir”⁴²

Avrupa zihniyetini oluşturan bu üç unsuru sırasıyla inceleyen Peyami Safa, öncelikle Yunanistan'ın zekâ disiplininden, sonra Romanın cemiyet disiplininden en son ise Hristiyanlığın ahlak disiplininden bahsedecektir. Yunanistan'ın zekâ disiplininin bütün düzenleri doğurduğunu ve bu düzeninde bilimi yarattığını ifade eder. Ayrıca bilimin Avrupa'nın ürünü olduğunu savunur. Yunanistan'ın Avrupa'ya kattığı en önemli şey, zekâ disiplinidir. Çünkü bütün düzen disiplinle sağlanır. Bu disiplinlerin sonucunda da ilim meydana gelmiştir. Avrupa ilminin, en karakteristik ve en yüksek şerefi ortaya çıkmıştır. Avrupa her şeyden evvel ilmin yaratıcısıdır.⁴³

Avrupa'yı meydana getiren olgu işte bu üç etkidir. Peyami Safa bu üç etken üzerinde Avrupa'yı yoğunlaştırmıştır. Bu üç etkeni açıkladıktan sonra Peyami Safa, Batılılaşmayı *riyazileşmek* ve *siteleşmek* olarak anladığını söylemektedir.

Avrupa, yirminci yüzyılda Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra muhtaç olduğu büyük manevi aşığı Doğu'da bulabileceğini düşündü. O tarihten beri bütün Batı'da Doğu medeniyetlerinin hatta arkaik değerlerini araştırmak ve kendi kültürüne katmak için çok yoğun çalışma devam etmektedir. Böylece, Batı'dan yararlanmak isteyen ve ilim ve tekniğini almak isteyen Doğu ve Doğu'nun iç dünyasından yararlanmak isteyen Batı

⁴² Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, s. 115

⁴³ *age.*, s. 116-117

arasında bir kaynaşma imkânı doğmuş olduğunu⁴⁴ düşünen Peyami Safa böyle bir sentezin olması gerektiğini vurgulamıştır.

Türk aydınlarının ve bizlerin yaptığı hata Batı'nın eski kalıplarını benimsemektir. Batı kendini modernize etmiş ve yeni bir anlayışla kendini donatmıştır. Ancak bizler Türk milleti olarak Batı'nın karanlığa yüz tutmuş olan eski kalıplarını almaya çalışmaktayız.

Peyami Safa'nın Batı'ya olan ilgisi hemen hemen bütün yazılarında kendini hissettirmektedir. Ondan dolayıdır ki en önemli vurgusu Doğu – Batı sentezi üzerinedir.

“Kültür Haftası Dergisi” kapandıktan sonra uzunca bir Avrupa seyahatine çıkan Peyami Safa, Cumhuriyet Gazetesi'nden ayrıldıktan sonra kitap olarak da yayımlanan Büyük Avrupa Anketi'nde Fransa'yla ilgili izlenimlerini anlattı. Bu seyahatte Avrupa'yı ilk defa somut olarak Milano Garı'nda hissetmiş ve kendinden geçmişti.⁴⁵

Avrupa ile bizim aramızdaki farka dair yazılmış ve söylenmiş şeylerin, asıl hakikatin üstüne düşmüş soluk ışık lekeleri olduğunu ve ömrünün sonuna kadar her vesilesiyle bu meseleyi işleyeceğini; çünkü bu farktan başka “Türk meselesinin bulunmadığını ifade eden Peyami Safa, Avrupa'ya gitmeden önce “Bir damla suyu deniz sanan fakat asıl denizi görünce hayretten tıkanan adama” dönüşmüştü ve bu hayretinin hangi fikirlere dönüştüğünü yeni eserlerinde ele almıştır.⁴⁶

Artık Peyami Safa için Avrupa, dolayısıyla batılılaşma önemli yer tutmaktaydı. Batılılaşmayı Safa bütün eserlerinde başat konu olarak ele almış ve Kemalist inkılapları batılılaşmayla birlikte yoğurarak Türkiye'nin olmazsa olmazı olarak batılılaşmayı görmekteydi.

Aslında Türk düşüncesinin gelişiminde Avrupa'nın ilmi görüşünü dogmatizme kadar götürmemek için, bir yandan Avrupalılaşırken, diğer taraftan da bize bir tarih nimeti olan Doğu'ya özgü kuvvetli sezîş özelliğimizi ilkel mistik halimizden yeni bir senteze doğru yaratıcı ve olgun bir şekilde ortaya koymalıyız.⁴⁷

⁴⁴ Safa, 20. *Asırda Avrupa ve Biz*, s. 243

⁴⁵ Ayvazoğlu, s. 119

⁴⁶ a.g.m., s. 120

⁴⁷ Safa, 20. *Asırda Avrupa ve Biz*, s. 244

Peyami Safa Batı'yı örnek alırken kendi geleneklerimizin de unutulmaması gerektiğini söyleyerek senteze vurgu yapmaktadır:

Türk devrimini, bugünkü Batı'nın en büyük bilim adamı, filozof ve edebiyatçıların eserlerinde açıkça ifade edilen hâkim düşünce akımında olduğu kadar, kendi ruhumuzu dokuyan milli ve dini geleneklerimizde de bulabiliriz.⁴⁸

1.2. Peyami Safa'nın Muhafazakârlık Anlayışı

Muhafazakârlık, tutucu olan, bir şeyi olduğu gibi, değiştirmeden tutmak isteyen, eskiye bağlı olandır.⁴⁹

Muhafazakârlık Peyami Safa'ya göre, bilgi, tecrübe ve geçmişi sahiplenmektir. Muhafazakârlığı geriye dönüştürme ziyade ileri gidiş, çağdaşlaşma ve toplumun restorasyonu olarak görmektedir:

Muhafazakârlık aslına bakılırsa çağdaş düşünce biçimidir. Muhafazakârlık çağdaştır, çünkü muhafazakârlık için muhafaza edilecek bir dünyanın varlığı ancak kendisini tehdit etmeye başlayan bir modernizmin varlığı şartına bağlı olarak gerçekleşir. Muhafazakârlık, Aydınlanmanın aşırılıklarına veya bir yeni başlangıç yapma düşüncesi olarak kendini milâtleştiren Aydınlanmacılığa karşıt olarak kendi düşüncesini oluşturur. Muhafazakârlık gericilik değildir. Tam tersi değişmeye ve gelişmeye açık bir düşüncedir.⁵⁰

Muhafazakârlığa Türkiye açısından baktığımızda, Türkiye'de muhafazakârlığın ortaya çıkışının, Türk modernleşmesiyle başladığını söyleyebilir. Çünkü Türkiye'de Cumhuriyete kadar muhafazakârlık hiç var olmamıştı. Hep gericici zihniyet hâkimdi. Cumhuriyet'ten önce yapılmaya çalışılan çeşitli yenileme çabalarına karşı şiddetli muhalefetlerin gerçekleşmesi, aslında muhafazakârlık değil gericilikti. Çünkü muhafazakârlık, eskinin geriye getirilmesinden çok, yeninin oluşturulmasında kendi

⁴⁸ age., s. 244-245

⁴⁹ Ferit Devellioğlu, "Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat", *Aydın Kitabevi Yayınları*, Ankara 2007, s. 665

⁵⁰ Sinan Yıldırım, "Muhafazakarlık, Türk Muhafazakarlığı ve Peyami Safa Üzerine", *Journal of Historical Studies*, 1(2003), s. 9-18

düşünsel ölçütlerinin yer alması için mücadele verir. Türkiye’de de muhafazakârlık Cumhuriyetle başlamaktadır.⁵¹

Peyami Safa muhafazakârlığı tarihçi ve gelenekçi olarak görmektedir. Ona göre, bugünü düne bağlayan zengin tecrübe ve bilgi mirasının bekçisi muhafazakârlıktır: Dünsüz bugün ve bugünsüz yarın olmayacağını bilir. Toplumun geçirdiği zorunlu inkılâpların geçmişe ait değerleri yok etmemesini ister ve cemiyetin kendi benliğine sadık kalmak için her türlü ölçüsüz değişmeye karşı mukavemetini temsil eder. Muhafazakârları olmayan bir toplum yoktur.⁵²

Muhafazakârlık Peyami Safa’ya göre, bilgi, tecrübe ve geçmişi sahiplenmektir. Ona göre, her memlekette kendini unutmama ve kendini kaybetme tehlikesini önlemeğe çalışan bir muhafazakârlık akımı vardır.⁵³

Fakat Türkiye’de her şeyin yeni baştan, “topyekûn” yaratılması üzerine kurulmuş bir modernizm anlayışına Cumhuriyet ile beraber girildiği temel alınacak olursa, bu yaratım sürecine kendi ölçütlerince müdahale etmek isteyen muhafazakâr kimliklerin ortaya çıkışını bu tarihlerde başlatmak daha doğru olacaktır. Türk tarih ve siyaset bilimi alanlarında durduğu yer geniş anlamda tartışılmadığı için, genel olarak muhafazakârlığa gerici bir düşünce biçimi gözüyle bakılmıştır. Aslında bu bakış, muhafazakârlığın durduğu yerin geçmişe ait kavramlarla belirginleştiği düşünüldüğünde haklı bulunabilir. Fakat yukarıda da belirtildiği üzere muhafazakârlıkta geçmişe ait olan değerlerin bütünüyle kabulü söz konusu değildir. Değişimin içinde hem muhafaza ve hem de meşruiyet ilişkilerini var etmeye çalışmak muhafazakârlığı tam anlamıyla ilerici yapmadığı gibi gerici de kılmamaktadır. Muhafazakârlık, modern toplumların her aşamasında kendi sürekliliğini sağlayabilmek için şekil değiştirip, günün geçerli modernlik şartları içinde düşüncesini ileriye götürmek zorundadır.⁵⁴

Peyami Safa, Kemalist inkılâpları destekleyen ve Osmanlı’dan sonraki süreçte Türkiye Cumhuriyeti’nin yeniden inşasında ki inkılâp hareketlerinin olması gerektiğini düşünür. Ancak desteğinin yanında, bu inkılâpların yıkıcı değil yapıcı olması gerektiğini belirtmektedir.

⁵¹ agm., s. 9-18

⁵² Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 173

⁵³ age., s. 173

⁵⁴ Yıldırım, s. 9-18

1.2.1. Muhafazakârlık – İnkılâpçılık İlişkisi

İnkılâpçılıkla, muhafazakârlık ilişkisini ele almadan önce inkılâpçılığa bakmamız gerekmektedir. Çünkü İnkılâp hareketlerinin evrimini toplum yapısındaki muhafazakâr odaklar belirlemektedir.

Peyami Safa'ya göre, bütün milletler inkılabını kendileri yapar, yani kaderlerini kendileri çizer. Milletler inkılâplarını kendilerine göre yaparlar. Türk milleti asker bir millettir. Dolayısıyla Türk inkılâplarını ordu yapmıştır. Bu inkılâplardan, 1908 Meşrutiyet inkılâbı, 1923 Cumhuriyet inkılâbı, 1960 Milliyet ve Hürriyet inkılâbı, tamamen ordunun eseridir.⁵⁵

Üstünkörü bir bakış açısıyla birbirine karşıt gibi olan, muhafazakârlık – inkılâpçılık aslında birbirinin tamamlayıcısıdır. Doğa'nın kanunu olarak her canlı varlık, var olabilmek için hem kendi özüne sadık kalmaya, hem de değişmeye mahkûmdur. Büyük milletlere baktığımızda, hemen hemen hepsinin özelliği, hem muhafazakâr olmaları hem de inkılâpçı olmalarıdır.⁵⁶

Peyami Safa inkılâplarda milliyetçi kesiminde önemli bir rol oynayacağını düşünmektedir. Milliyetçilerin her zaman gelenek ve göreneklere bağlılığını düşündüğü için eskiye ne kadar saygı duyuyorsa, yeniyi de o kadar sevmesi gerektiğini ve böylece de toplumun daha ileri gideceğini düşünmektedir:

“Biz ileri milliyetçiler, tarihimizde milli müzelerimizde ve mezarlıklarımızda kendimizi buluyor, ideallerimizle yarını hazırlıyoruz. Ne kadar muhafazakârsak o kadar da inkılâpçiyız. Eskiye ne kadar saygımız varsa yeniyi de o kadar sevgimiz var. Bunları birbirinden ayırmıyor ve var olmamızla devamımızın şartını ikisinin terkinde buluyoruz. İrtica hortlakları ile devrim züppelerinden böyle ayrılıyor. Muhafazakârlık ve inkılâpçılık birbirinin zıddı değil tamamlayıcısıdır. İleri bir milliyetçilik dünü ve yarını, eskiyi ve yeniyi kucaklar. Eski ve yeni kavgası kadar zaruri fakat manasız bir karşılaşma yoktur.”⁵⁷

⁵⁵ Safa, *Din İnkılâp İrtica*, s. 11

⁵⁶ *age.*, s. 11

⁵⁷ Safa, *20. Asırda Avrupa ve Biz*, s. 263

Muhafazakârlıkla – inkılapçılığın arasındaki derin ilişkiyi sosyal hayat içerisindeki kadın – erkek ilişkisine benzeten Peyami Safa bu ilişkinin ayrılmaz parçalar olduğunu vurguluyor:

Eskiye seven kadın için yaşlı bir erkekten, yeni seven bir erkek için de genç bir kadından daha uygun bir eş olur mu? Bizdeki muhafazakârlarla inkılapçılarda bu karı kocaya benzerler. Birinciler eskiye ikinciler yeniye saplanmakta ifrata düşerler. Hatırasız da ümitsiz de yaşanamayacağını anlamazlar. Aynı cemiyet içinde yaşadıkları için birbirlerinden ayrılmalarına da imkân yoktur. Biz Eskiye de yeniye de hayranız.⁵⁸

Peyami Safa inkılâpla – muhafazakârlık arasındaki ilişkide insanlar anlamadığı konu olarak inkılabın yıkıcı olmadığı yapıcı olduğunu sürekli tekrarlamaktadır. Safa, yapıcı bir inkılâpçıdır. Bundan dolayıdır ki, çoğu geleneklerimize ve göreneklerimize bağlıdır. Ancak Osmanlı'dan bu yana gelen bazı kurumların değişmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu anlayışı yıkıcı olmamaktadır. Evet değişim olmalı, ancak değişirken de tarihsel köklerimize dokunmamalıyız ve onlara sahip çıkmalıyız.

“Batıdaki manasıyla inkılap düşmanı olmayan muhafazakâr çoğunluğun şans yolunu kapamayan, onları gerici diye en tabii insan haklarından mahrum bırakmayan tam bir tarafsız ve serbest seçim yoluna gidilmezse ve memleketin kaderi azınlık diktasına teslim edilirse, elli yıllık rejim buhranımız, belki daha büyük bir şiddette sürüp gider.”⁵⁹

Peyami Safa irtica ile muhafazakârlığın çok farklı şeyler olduğunu belirtir. Muhafazakârlığın topluma zararının olmadığı, ancak irticanın tam tersi toplumu geriye götüren bir etkiye sahip olduğunu düşünmektedir.

Peyami Safa'ya göre, muhafazakârlık her zaman tarihçi ve gelenekçi olmuştur. Bugünü düne bağlayan zengin tecrübe ve mirasında bekçisi konumundadır. Cemiyetin geçirdiği zorunlu inkılâpların geçmişe ait değerleri yok etmemesini ister ve cemiyetin kendi benliğine sadık kalmak için her türlü ölçüsüz değişmeye karşı duruşunu temsil eder. Muhafazakârları olmayan bir toplum yoktur.⁶⁰

⁵⁸ Peyami **Safa**, *Kadın Aşk Aile*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016 s. 161

⁵⁹ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 130

⁶⁰ age., s. 173

Sorun zaten buradan çıkmaktadır. Muhafaza ederken geleceği düşünmemek yani geçmişle gelecek arasındaki bağlantıyı kuramamak problem olmaktadır. Aynı zamanda da bağlantıyı kurup yeniliğe açık olmak gerekmektedir. Yeniliğe karşı direnç göstermek irticanın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Safa'ya göre, bizde gelenek düşmanlığı kendisine inkılâpçı süsü verir ve Atatürk'e yaslanır. Dini bayramlarımızı ve onlara bağlı gelenek ve göreneklerimizi oldukları gibi muhafaza eden Atatürk gelenek düşmanı değildi. Zira biliyordu ki gelenek bir toplumda, bilhassa bir dinde, ister sözle, ister yazı ile ister hareket tarzı ile nesilden nesile ulaşan bir davranıştır.⁶¹

Burada muhafazakârlık ile gericiliği karıştırmamak gerekmektedir. Atatürk'ün geleneklerimizi koruması onları ekseriyetle yaşatmaya çalışması muhafazakârlıktır.

Ancak gericilik, ölü geleneklere takılıp kalmaktır. Bunları canlı geleneklerle bir tutup tamamen bütün gelenekleri yıkmak isteyen devrimciler, milli varlığımızı yok etmek isteyen düşman fikirlerin hizmetindedir. Dini bayramlar, kandiller, mevlit geleneği ve cenaze törenleri gibi geleneklerimizi muhafaza eden Atatürk nasıl gelenek düşmanı sayılabilir?⁶²

Atatürk'ün yapmaya çalıştığı düzenlemeler tamamen laik toplum düzenine geçmeye dönüktür. Ancak bunu yaparken Türk toplumunun milli ve manevi değerlerini göz ardı etmeden yapmıştır. Muhafazakâr toplum yapısını çağdaş laik düzen içerisinde restore etmiştir.

1.2.2. Muhafazakârlık – Laiklik İlişkisi

Lâiklik kavramı bütün dünyada rağbet görmüş, ancak uygulama alanı olarak bazı devletlerde, toplumlarda kabul görürken, bazılarında ise kabul görmemiştir. Türkiye'de ise Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren Cumhuriyet'in kuruluşuna ve cumhuriyetin kuruluşundan bu zamana kadar tartışılmaya devam eden bir konudur. Osmanlı Devleti lâik bir devlet değildi. Din ve devlet işlerinin bir bütün içerisinde yürütülmekteydi. Cumhuriyetin kurulmasıyla Atatürk'ün bunu ortadan kaldırarak din ve devlet işlerini ayırmak istemesi ve bu yöndeki inkılâp hareketleri tartışma konusu olmuştur.

⁶¹ age., s. 127

⁶² age., s. 128

Peyami Safa'ya göre laiklikle ilişkilendirilebilecek başlıca inkılâp hareketleri şunlardır:

- Din ile dünyanın ayrılması ve Diyanet İşleri Dairesi'nin kaldırılması,
- Şer'i mahkemelerin kapatılması,
- Mahkemelerin kapatılması,
- Tekke ve zaviyelerin kapatılması,
- Okullarda din derslerinin kaldırılması,
- Dinî hukukun kaldırılması ve Medeni Kanunun kabulü,
- Çok eşliliğin kaldırılması
- Kaçgöçün kaldırılması.⁶³

Atatürk Türkiye'yi bir devlet amacı olarak koyduğu çağdaş medeniyetler seviyesine getirmek için lâikliğin kaçınılmaz bir koşul olduğunu düşünmüştür. Siyasi ve toplumsal alanın dinden bağımsız bir biçimde kurumsallaşması gerektiğinden yola çıkmıştır.

Peyami Safa'da Kemalist inkılapların savunucusu olarak, laikliği eleştiren ve laikliğe karşı çıkan kesimlere, laikliğin yanlış anlaşıldığını, laikliğin gelenek ve din düşmanlığı olmadığını ve niçin Türkiye'de laik anlayışın olması gerektiğini anlatmaktadır.

Peyami Safa'ya göre, "Lâiklik dinin siyasi bir otorite halinden çıkması ve manevi değerler nizamı halinde kalmasıdır. Devletin ondan ilham almaması, din hayatını ve ahlâkını yasaklaması, dine düşman olması gerek değildir."⁶⁴

Lâiklik zaten teorik anlamda din ve devlet işlerini düzenlemektedir. Lâik demek, din düşmanı demek değildir. Ters anlamda, lâik olmayan kişi dindardır anlamı çıkmaz.

Öyle olsaydı, lâik memleketlerde din bayramları resmi tatil günleri sayılmazdı; dini bir kurum olan Vatikan'a elçi gönderilmezdi; din okullarına resmi ödenek verilmezdi; Avrupa ve Amerika Devlet Başkanları, yılbaşı mesajlarında Allah'tan sulh, selamet,

⁶³ Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, s. 100

⁶⁴ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 145

refah ve saadet dileğinde bulunmazlardı: Parlamentolara din adamları kabul edilmezlerdi, en lâik olan devletlerde Hristiyan partileri kurulmazdı.⁶⁵

Safa lâikliğin savunmasına “Kemalizm anane düşmanı mıdır?”⁶⁶

Sorusuna da cevap verir. Kemalist inkılâpların gelenek düşmanı gibi lanse edilmesini şu şekilde açıklar:

Böyle bir düşünceye sebep olan iki neden şudur: Bunlardan birincisi, lâik Türk inkılabının cemiyet ve cemaat hayatına ait fonksiyonları birbirinden ayırmasıydı ki, bütün dini ananeleri kökünden biçeceği şüphesi vererek, her yenilik hamlesi karşısında din elden gidiyor! Çılgınlığını basan softaların tarihi endişelerini uyandırmıştı, diğer bir neden, inkılâbın dinî ananeler arasında boş itikatları tasfiye etmesiydi ki, gene bu ikisini birbirine karıştıran softaları telaşa düşürmüştür.⁶⁷

Peyami Safa’ya göre, ülkemizde bir partinin dinden söz açmasını laikliğe aykırı bulanlar vardır. Bu konuda insanlar Atatürk adına konuşma eğilimine giriyorlar. Fakat Atatürk, ramazanlarda ve bayramlarda top atılmak, resmi tatil ve bayramlaşma gibi dini ananelerini yasak etmeyi hatırından dahi geçirmemiştir. Türkiye’de Hristiyanlıkta olduğu gibi bir kilise teşkilatı mevcut olmadığı için, din işlerini devlet eliyle düzenleyen bir Diyanet İşleri Makamı da ihdas edilmiştir.⁶⁸

Öyleyse temel problem laikliğin nasıl anlaşılması gerektiğidir. Bu bağlamda Safa, gerek aşırı solcuların laiklik savunucusu adı altında dini ve geleneksel yaşam kalıplarına yönelik saldırılarını ve gerekse de softaların laiklik karşıtı söylemlerini eleştiri konusu yapar.

Lâikliği Türk kanunlarına aykırı bir aşırı solculuk çizgisinden anlayanlar, Ramazan ayında Müslüman Türklerin yaşadığı dinî vecd hayatını bir irtica hareketi gibi göstermek için, memleketin şurasındaki burasındaki münferit yobazları bütün bir kitleye

⁶⁵ age., s. 145

⁶⁶ Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, s. 107

⁶⁷ age., s. 107

⁶⁸ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 145

mal etmeye kalktılar. Dünyanın her yerinde, her düşüncenin, her inanın, hatta her mesleğin yobazları olduğunu unuttular.⁶⁹

Safa'ya göre, Türk inkılâbı, dinî ananeler arasından, yalnız medeni ilerlemelere engel olan âdetleri ve boş itikatları tasfiye etmiş, ötekilere, yine lâik prensibinden dolayı, müdahaleyi düşünmemiştir. Aksine, bu ananeler arasında resmi kıymetlerini muhafaza edenler dahi vardır. Ramazan bayramı ve Kurban Bayramlarına ait bazı merasim ve tatiller aynen devam etmektedir. Kur'an'ın tercümesi ve ezanın Türkçeleştirilmesi de dinin, aynı zamanda milli bir cemiyet kurumu olarak, Türk inkılâbı prensipleri içinde aldığı değere işarettir.⁷⁰

Safa laiklik ilkesini özellikle bu ilkeyi benimseyen Avrupa ve Amerika'da nasıl uygulandığını da araştırarak ele almıştır. "Amerika'da ve Fransa'da Protestanlığın ve Katolikliğin gelişmesi lâikliğin muhafazasına engel olmamıştır. Amerika'da devlet başkanından mahkeme şahitlerine kadar herkes, resmen İncil'e basarak yemin eder. En büyük din müesseseleri Amerika'dadır ve Hristiyanlık Amerikan sosyal hayatında etle tırnak gibidir. En büyük Katolik üniversite ve enstitüleri Fransa'dadır."⁷¹ Oysa Lâiklik Safa'ya göre bizim ülkemizde, sıkıntı oluşturmuş ve Türk İnkılâpları içerisinde daha çok eleştiriye maruz kalmıştır. Diğer Avrupa devletlerinde ve Amerika da insanların normal yaşam tarzıdır ama bizim ülkemizdeki kadar konuşulan ve eleştirilen bir konu hiçbir zaman olmamıştır.

Safa'ya göre, eski harflerimizi ve eski hukuk dilimizi bilmeyenler, Mecelle'yi okuyup anlayamazlar. Lâikliğin korunması da dinin gelişmesiyle çatışan olaylar olamaz.

Peyami Safa, ülkemizin lâikliğe bakış açısını bir olay örgüsüyle 1960 yılında Tercüman gazetesinde yazdığı bir yazıyla şu şekilde açıklamıştır:

"Farz edelim ki, Anadolu'muzda mucizeleriyle şöhret almış büyük bir kasaba vardır. İçindeki camii ve mescitleriyle, türbeleriyle, mukaddes suları, havuzları ve çeşmeleriyle, ayin ve dualarıyla halk kabilelerini kendine çeker. Dinî bölgelerin kapısında duran hoca efendiler içeri giden kadınlara saçlarını, başlarını ve çıplak kollarını örtmelerini ihtar ederler. Bir mağaradan içeriye giren şifasız hastalardan bir

⁶⁹ age., s. 146

⁷⁰ Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, s. 107-108

⁷¹ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 160

kısmı (kötürümler ve kanserliler) şifa bulurlar. Bir tıbbî servis bu şifaları kaydeder ve istatistik tutar. Hükümet de, bu kasabadaki dini tezahürlere, dualara ve ayinlere, dua yoluyla tedavilere ses çıkarmaz. Kasabanın şöhreti Türkiye sınırlarını aşar.”⁷²

Türkiye’de böyle bir yer olsa Safa’ya göre, devrimbaz gazeteler kıyameti koparır. “Lâik bir memlekette boş inançlara, üfürükçülüğe nasıl müsaade ediliyor? Hacı, hocalar kadınlarımızın örtünmelerine ne karışıyor? İrtica hortladı! XX. asırda olduğumuzu unuttuk. Böyle bir irtica kasabası dünyanın hiçbir yerinde yoktur.” diye çığırtkanlık yaparlar. Muhalif parti sözcüleri iktidarı irticaya taviz vermekle suçlarlar.⁷³

Türkiye lâikliğe bakış açısında sıkıntı yaşamaktadır. Safa’nın anlattığı hikâye gibi olaylar ülkemizde maalesef yaşanabilmektedir. En azından o kapasiteye sahibiz. Ancak bu olaylar Avrupa’da nasıl? İnsanların, kurumların ve devletin dine ve lâikliğe bakış açısı Türkiye gibi mi yoksa farklı mı?

Bu sorunun cevabını Peyami Safa veriyor. Safa’ya göre Avrupa’nın en lâik memleketi Fransa’dır. Anlattığı hayali Anadolu kasabasının tıpa tıp aynısı Fransa’da bulunmaktadır. Fransız inkılâbı ve lâiklik bu kasabanın dinî inançlarına, geleneklerine ve faaliyetine fiske vurmamıştır. Aksine en şöhretli bilim adamları, tabiat âlimleri (bu arada ilmi keşifler için Nobel ödülü alan Dr. Alexis Carrel) bu kasabanın dinî şifa mucizelerini öven eserler yazmışlardır. Kimse bunlara yobaz demeyi aklından bile geçirmemiştir.⁷⁴

Fransa’daki örnekten sonra, Avrupa devletlerinin dinî ve lâik anlayışını Peyami Safa şu şekilde açıklamaktadır:

“Dünyanın en ileri memleketlerinden biri İngiltere’de kral veya kraliçe Anglikan kilisenin tabii başkanıdır ve “*Act of Settlement*” gereğince Anglikan mezhebine tâbi olmak zorundadır. Avrupa memleketlerinin çoğunda devlet kiliseye bağlıdır. Komşumuz Yunanistan’da anayasanın 2. Maddesi şudur: “Yunanistan, Ortodoks kilisesi başkanı sıfatıyla Tanrımız İsa’yı kabul eder ve aynı akide bakımından Onun İstanbul’daki büyük kilisesiyle ve aynı akideye bağlı bütün kiliselerle ayrılmaz şekilde bağlanır.” Kıbrıs davasında Ortodoks kilisesinin oynadığı büyük rol düşünülürse

⁷² age., s. 146-147

⁷³ age., s. 147

⁷⁴ age., s. 147

bizdeki manasıyla çarpık lâiklik anlayışının bize daha hangi milli davaları kaybettireceğini düşünmek bir vatan borcudur. Türk inkılablarının ulaşmak istediği Batı medeniyeti bizim lâiklik anlayışımıza kahkahalarla güler”⁷⁵

1.2.3. Muhafazakârlık ve Batılılaşma

Peyami Safa'nın muhafazakârlık anlayışı içerisinde Batı düşüncesi önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, Batılılaşma sorunu Safa'nın zihin hayatını meşgul eden başat sorunlardan birisi olmuştur. Batı'ya karşı düşünceleri her zaman olumlu olan Safa, Batı'nın ilmini ve tekniğini alırken Türk ananelerinin de bu etkileşimden pay aldığını düşünmektedir. Böylece Avrupa medeniyeti Türk milletini kültürel anlamda etkilemiştir.

Burada tartışılması gereken konu Türk milletinin Avrupa kültüründen etkilenmesinin ve birtakım donelerinin kültürümüze girmesinin nasıl bir süzgeçten geçirilmesi gerektiğidir. Türk kültürünün geçmişi, yüzyıllar öncesine dayanan Göktürkler, Selçuklular, Osmanlılar ve bunlarla beraber İslam kültürüyle bezenmiş bir yapısı vardır. Geleneklerimiz ve göreneklerimizde Avrupa'yla uyuşamayacak kadar, muhafazakâr bir yapıdadır. Ancak, Avrupa'yla etkileşimi sonucunda kültürel etkiler ve bu doğrultuda değişimler kaçınılmaz bir hal almıştır.

Peyami Safa öncelikle Batıyı anlamayan, Batı'nın kültürünü tanımayan ve tanımak istemeyen düşünürleri eleştirmektedir. Öyleyse batılılaşma sorunu aslında Batıyı anlama sorunudur.

Peyami Safa'ya göre, devrimcilerimize, devrimden ne anladıkları sorulsa, verecekleri cevapların çeşitliliği, hatta birbirine aykırılığı hayret uyandırır. Avrupa âlim, filozof ve düşünce adamlarına da Avrupa kültüründen Avrupa medeniyetinden ve kafasından ne anladıkları sorulsa verecekleri cevapların çeşitliliği ve birbirine zıtlığı aynı derecede hayret uyandırır.⁷⁶

Bu meselenin halledilmesine doğru yol almak için bütün bu iddiaların dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Avrupa medeniyetinin menşei, manası, olgunlaşma tarzı Avrupa'da mesele olmaya devam etmektedir. Yüzlerce hatta binlerce kitaptan hiçbiri

⁷⁵ age., s. 160

⁷⁶ Safa, 20. *Asırda Avrupa ve Biz*, s. 207

Türkçeye çevrilmedi. Bu konuda yazılmış telif eser birkaç taneyi geçmez. Bizim yazarlarımız Avrupalılık davasını, birkaç yazıyla ve günlük makaleyle hallettiğini düşünmektedir.⁷⁷

Peyami Safa Avrupa ile Türkiye'deki düşünce adamlarının ve düşünce yapısının farkını ortaya koymuştur. Bizim aydınlarımızın ve entelektüel çevrelerimizin Avrupa'yı daha iyi tanınması ve daha iyi okuması gerekir ki bizim kültürümüze Avrupa kültür entegrasyonu sağlıklı olsun. Ancak burada şöyle bir tespit ortaya çıkıyor:

Ne kadar geç kaldığımızın farkında mıyız?

Türk inkılâbının Batı'yla etkileşiminde kültürümüz önce Batı âdet ve ananelerini benimsemiştir. Daha sonra Müslüman bir ülke olarak yeniden İslam anane ve âdetlerine geri dönüş yapılmıştır.

Safa'ya göre, ittihad-ı İslamcılık ve Turancılık fikirlerini atan Türk inkılâbı, Batı milletleri arasında bir muasır devlet mevkie almış olduğu için, kendisine gelinceye kadar, akıllı veya kibar bir zümrenin meyilli halinde kalan Avrupa muaşeret, âdet ve ananelerini de resmen benimsedi. Böylece dinî, milli ve medeni bir ananeler manzumesine yaslanmış oluyordu. Fakat bunların arasında dinî ananeler, yalnız İslam cemaatine ait olduğu için, milli ve medeni olmakla beraber, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, azlıklara ait bütün din ve mezhep ananeleri gibi bunları da her türlü etkilere karşı koruma altına aldı.⁷⁸

Türk kültürü, Avrupa kültüründen etkilenirken ister istemez Hristiyanlıkta kültürümüze etki bırakma eğiliminde olmuştur. Ancak bu dini karakteri kültürümüz kısa zamanda bırakarak İslam kültürünün etkisi altına girmiştir.

Peyami Safa, Avrupa'dan getirdiğimiz medeni âdetlerin arasında Hristiyan ananelerinin olduğunu düşünmektedir. Ona göre, Batı takvimi ve Avrupa muaşereti Hristiyan'dır. Lâtin harflerini kabul ve Üniversite gibi Batı tabirlerini ve ıstılahlarını Araplarınkine tercih ettikten sonra bütün adetleri ve sembollerini, İslam milletleri içinden çıkararak,

⁷⁷ age., s. 207-208

⁷⁸ Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, s. 108-109

Hristiyan milletleri içine girmiş oluyoruz. Fakat benimsediğimiz Batı ananeleri, dinî mahiyetlerini kaybederek, tamamıyla medeni bir mahiyet almışlardır.⁷⁹

Türk toplumu medenileşirken kendi kültürünü muhafaza etme yoluna da gitmelidir. Batı'dan alınan değerler Türk toplumunun ihtiyaç duyduğu tezahürlerdir. Ancak İslam medeniyetinin içinde yer alan bir toplum olarak dini ritüellere ve milli manevi değerlere dikkat edilmesi, toplum yapısının muhafaza edilmesi Türk toplum yapısının korunması için önemlidir.

Peyami Safa, Batılılaşma ve kültürel değerleri romanlarında da ele almıştır. Özellikle *Fatih-Harbiye* romanında bu konuları, Doğu-Batı düşüncesinin birbirine göre konumları ve farklılıkları bağlamında ortaya koymuştur. Kendini ilk olarak hem kültürel, hem de politik anlamda ortaya koyduğu romanı *Fatih-Harbiye* olmuştur. *Fatih-Harbiye* ile yazarın Türk Devrimi'ne bakışının ilk devresinin de başladığını söyleyebiliriz. Bu devrede Peyami Safa, gelişen olaylara karşı biraz daha temkinli, bir sonraki döneme göre daha eleştirel bir tavır sergilemektedir.

Romanın başkahramanı Neriman, Harbiye ile sembolize edilmiş “Batılılaşma hastalığına” tutulmuş ve Fatih ile simgelenen aslını, inkâr eden hareketler sergilemektedir. Safa, Neriman'ı romanın birçok yerinde Türkiye ile bir tutmaktadır: “Lozan sulhundan sonra, resmi Türkiye'nin de kanunla herkese kabul ettirdiği bu asrileşme, Neriman'ın ruhunda gizli gizli yaşayan bu iştihaya en kuvvetli gıdasını vermişti.”⁸⁰

Peyami Safa “asrileşmenin” Türk toplumunda gizli bir şekilde var olan geçmişi inkâr etme hastalığına kaynak olabileceğini düşünmekte ve bu yüzden temkinli hareket etmek gerektiğini telkin etmektedir roman boyunca. Romanın sonunda ise Neriman artık doğru yolu bulmuş, bir anlamda hastalığı atlatmıştır.

Burada Peyami Safa'nın Türkiye'deki modernleşme ve Batılılaşma üzerine birtakım şüpheleri olduğu ancak onları, üstesinden gelinemeyecek değil, ıslah edilebilir sorunlar olarak gördüğünü anlıyoruz. Islah edilebilir olmasındaki kasıt ise, Safa'nın Batılılaşma

⁷⁹ age., s. 109

⁸⁰ Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014, s. 60

karşısında olmadığı ancak, milli değerlerin korunarak Batılılaşmanın gerektiğini düşünmesidir.

1.3. Peyami Safa'nın Siyasal ve Ekonomik Sistemlere Dair Görüşleri

Peyami Safa, siyasi görüşlerinin yanında ekonomik sistemler üzerine de çalışmalar yapmış ve bu çalışmalar neticesinde ekonomik görüşler üzerine yazılar yazmıştır. Ona göre bir toplumu anlayabilmek için o toplumun ekonomik yapısı bilmek önemlidir.

Safa, bu görüşleri doğrultusunda liberalizm, sosyalizm ve komünizmi ele almıştır. Bu ekonomik sistemleri ele almasının sebebi liberalizmle taban tabana zıt olan iki sistem sosyalizm ve komünizmdir. Peyami Safa'nın yaşadığı yıllarda Dünyadaki en önemli konu kuşkusuz sosyalizm ve Komünizmdi. Safa'da bunların antitezi liberalizmle birlikte bu konuları ele almıştır.

1.3.1. Liberalizm

Liberalizm, bireysel özgürlükleri, insan hak ve hürriyetlerini temel alan siyasi bir ideolojidir. Ancak liberalizme sadece siyasi açıdan bakmamız mümkün değildir. Liberalizmin etkisini en çok gösterdiği alan ekonomidir. Ekonomi de serbest piyasanın hâkim olması gerektiği ve devletin piyasa üzerindeki elini çekmesi gerektiğini belirten görüştür.

Peyami Safa'ya göre bugünkü liberalizmin menşei Roma'dır. Liberal tabiri Latince liberalis'in aynı olmamakla beraber ona daha çok bağlıdır ve on yedinci asrın hayatına Roma ruhunu bir zamanlar Avrupa'da en çok devam ettirmiş İspanyollar tarafından getirilmiştir.⁸¹

Peyami Safa, ekonomiyi ele alırken; hürriyetçi ekonominin temelinde ferdin bulunduğunu, dolayısıyla devletin görevinin ferdi menfaatlere bekçilik etmekten ibaret kaldığını söylemektedir. Bütün iktisadi münasebetler fertlere ve onların teşkil ettikleri sınıflar arasındaki serbest rekabete bırakılmıştı; dolayısıyla ferdin menfaatlerine âlet

⁸¹ Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, s. 123

olmaktan başka hiçbir görevi kalmayan hürriyetçi devletlerin milli idealleri de olamazdı.⁸²

Safa'ya göre, hürriyetçi devlet, prensipleri bakımından, mücadele içerisinde olan güçleri serbest bırakmak zorunda olduğu için aralarını bulmaya ne mezun ne de muktedirdir. Mezun değildir, çünkü liberal bir nizamda rekabet, mücadele ve fertlerin fertleri, sınıfların sınıfları istismarı serbesttir; muktedir değildir, çünkü sınıflar arasındaki müsavatsızlığı ve mücadeleyi ortadan kaldıran bir teşkilattan mahrumdur.⁸³

Safa'ya göre ekonomik liberalizmin iki büyük düşmanı vardır: marksist ekonomi, milli ekonomi. Zaferini ezilen sınıfın hâkim sınıfa üstünlüğünde arayan marksist ekonomi, teoride bütün milli sınırları ortadan kaldırarak *Dünya işçileri birleşiniz!* diyordu. Hâlbuki milli ekonomi, hâkimiyeti bir sınıfın elinden alıp diğer bir sınıfa vermek değil, sınıflar arasındaki eşitsizliği milli menfaat lehine ortadan kaldırmaktır.⁸⁴

Peyami Safa, siyasi konjonktürün tabii bir sonucu olarak belli ölçüde totaliter nitelik taşımakla beraber temelde solidarist bir korporatizmi, dolayısıyla aslında mevcut nizamı savunuyordu. Anti-marksist ve anti-liberal dünya görüşü olan korporatizm, bütün uzuvları birbirinin tamamlayıcısı olan bir organ, yani bir organizma olarak gören dünya görüşüdür. Liberalizmin ferdiyetçiliğini ve sınıflar arası çatışmayı reddeder.⁸⁵

Peyami Safa korporatizmi savunur. Yani marksizmi ve liberalizmi reddeder. Peki, bu konuda nasıl bir çözüm önerisine sahiptir:

Safa için esas olan, toplumun menfaatidir. Daha geniş manasında milli menfaatlerdir. Zaten korporatizmi de kapitalizm ve sosyalizmin sakıncalarını gideren bir orta yol yani üçüncü bir seçenek olarak görmektedir.⁸⁶

Safa, liberal düzende patronların menfaatlerini patron sendikaları, işçilerin menfaatlerini işçi sendikaları korumaya çalıştığını belirtmektedir. Ancak aralarında bazen grevlerle neticelenen şiddetli mücadeleye devlet karışmaz. İster grevle neticelensin, isterse birçok iktisadi hasarlara sebep olsun, bu mücadelenin en çok zarar göreni milli menfaatler

⁸² Ayvazoğlu, s. 136

⁸³ Safa, *Nasyonalizm Sosyalizm Mistizm*, s. 33

⁸⁴ Ayvazoğlu, s. 136

⁸⁵ a.g.m., s. 136-137

⁸⁶ Ayvazoğlu, s. 137

olmaktadır. Safa buna örnek olarak da yıllardan beri Fransa' da ve Amerika'da yaşanan işçi ve işveren arasındaki çatışmaları gösterir.⁸⁷

Milli ekonomi, bu sendikaları devletin kontrolü altında düzenleyici bir nizamın içine alır. Bütün, üretim, boş harcama, maliyet, ücret ve fiyat meseleleri denk oylara sahip olan işçilerle patronlar arasında, bu düzenlemelerle halledilir. Halledilmediği takdirde, toplum menfaati adına devlet müdahale eder ve davayı, şu veya bu tarafın değil, toplumun lehine karara bağlar.⁸⁸

Bugün Avrupa memleketlerinin her biri, kendi bünyesine göre ve birbirini taklit etmeye muhtaç olmadan her biri ayrı bir korporasyon düzeni oluşturmuştur. Milli bir kadro içinde iktisadi birliği ortaya çıkaran bu teşkilat, modern demokrasinin babası sayılan Fransa'ya da sonunda girmiştir. Çünkü lafta kalmak istemeyen bir milliyetçilik, milli birliğini, bütün iktisadi ihtilafları ortadan kaldıran ve gayri tabii kazançlara imkân bırakmayan böyle bir teşkilata bağlamak zorundadır.⁸⁹

Görüldüğü gibi Peyami Safa, marksizme karşı duruşunun yanında liberalizme de karşı bir duruşu vardır. Safa'nın liberalizme karşı toplum menfaatini ve milli menfaatleri desteklemesini romanlarında da görüyoruz. Özellikle Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanında bundan bahsetmiştir. Romanın kahramanlarından Ferit ve Yahya Aziz arasında geçen konuşma konuya toplumsal olarak açıklık getirmesi bakımından önem arz etmektedir:

Ortaçağın bozumundan sonra, şiddetli bir ferdiyetçilik halinde, Ben'in hortladığını görüyoruz. Zamanımızın büyük işaretlerinden biri de bu ben kuduzudur. Fakat onun karşısına bu sefer de sosyalizm ve nasyonalizm çıkmıştır. Liberalizmin onu azdırmasına karşı bunlar daha üst planlardaki zaruretlerin tepkileridir. Düşününüz: Hürriyet mesuliyeti gerektirdiği halde, liberalizmin fikir hürriyetinde de kazanç hürriyetinde de sorun yoktur. İstedığınız kadar yanlış düşünebilir, fakiri sömürerek istediğiniz kadar kazanabilirsiniz. Liberalizm gafletinizi, sömürücülüğünüzü ve kibrinizi hudutsuz

⁸⁷ Safa, *Nasyonalizm Sosyalizm Mistizm*, s. 35

⁸⁸ age., s. 35

⁸⁹ age., s. 35

planına naklederek beninizi şahlandırmıştır. Buna rağmen fert hiç değilse fena fil 'aile merhalesine erişebilmiş görünüyor.⁹⁰

1.3.2. Komünizm - Sosyalizm

Sosyalizm ve komünizm: iki farklı kavramdır. Ancak bir o kadar da birbirine yakın kavramlardır. Bu iki kavramda hem Avrupa'da olsun, hem dünyada olsun hem de Türkiye'de olsun çok fazla tartışılan, anlamlandırılmaya çalışılan kavramlardır.

Tabii ki Peyami Safa'da yaşadığı dönemin konjonktürü bakımından ve o dönemlerdeki aydın isimlerinde sosyalizm ve komünizm kavramlarına yakın olması itibariyle, bu iki kavramla ilgili fazlasıyla görüşlerini belirtmiştir. Ancak bu iki kavramı tahlil ederken kavramları ayırıp, aralarındaki ilişkileri de Peyami Safa eksenli olarak ele alacağız.

Peyami Safa ya göre, sosyalizm çok geniş bir kavramdır. Sosyal kelimesinden geldiği için bütün sosyal meselelerle ilgisi vardır. Sosyalizmin hareketli tarihi de bu kavrama birçok yeni mana, izah ve tefsir kazandırmıştır. Bu kadar geniş, zengin ve çeşitli manalar taşıyan bir kavramı, tarife çalışmak, sahip olduğu manalardan yalnız biri içinde hapsedmek olur.⁹¹

Safa'ya göre, sosyalizmin hazırlayan fikirler ilk çağlardan başlar. Eflatun'dan, Morus'a, Campanella'ya, on sekizinci yüzyılın eşitlikçi yazarlarına, Mably, Godwin ve Babeuf gibi özel mülkiyeti tenkit edenlere kadar, sosyalizme, hatta komünizme kadar giden düşünceler ileri sürülmüştür. Fakat bunlara henüz adı bile olmayan sosyalizm veya komünizm adının verilmesinde acele edilmemelidir. Bu düşüncelerin hepsi ekonomiden ziyade ahlak bakımından eşitlik aramışlardır. İnsanların arasındaki refah ve saadet farkları onları üzmüş, mülkiyet sisteminin tenkidine götürmüştür: "Mademki herkes aynı ihtiyaçlara ve kabiliyete sahiptir, neden aynı eğitimi ve gıdayı almasın?" diyorlardı. Fakat, on dokuzuncu yüzyılın başında, henüz adı konmayan sosyalizmin beşiği Saint-Simon'un görüşleri, ne eşit ihtiyaç ne de eşit kabiliyet kabul ediyordu. Onun sosyalizmi, kazancı her çalışanın kabiliyetine göre paylaştığı için eşitlikçi değildir. Onlarla o zamanki sosyalistlerin, Fransa'da Fourier, İngiltere'de Thomson ve Owen'ların sosyalist görüşlerine gelince bunların Saint Simon'culardan haberi yok gibidir. Değeri

⁹⁰ Peyami **Safa**, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014, s. 271-272

⁹¹ Safa, *Nasyonalizm Sosyalizm Mistizm*, s. 71

yalnız çalışmanın meydana getirdiğine inanan Ricardo ve İngiliz sosyalistlerinden, Saint-Simon'cuların haberi bile yoktu. Bu değer görüşleri Thomson ve Owen sosyalizminin temeli idi. Saint-Simon okuluna göre ise, bu değer, fiyat ve istihsal gibi toplum organizmalarının birleşmesine ait hiçbir fikir vermeyen unsurlar teferruattan ibaretti.⁹²

Biri daha ziyade sosyal, diğeri de ekonomik bakımdan sosyal adalet arayan bu görüşlerin arasında çekirdek halinde sosyalizmin esasları birleşir. Dava artık insanlar arasındaki refah ve saadet farklarından ibaret olmaktan çıkmış, toplumların yapısına, fert ve toplum arasındaki çatışmalara ihtiyaç ve kabiliyet farklarına, değer ve emek arasındaki ilişkilere ait sosyolojik ve ekonomik meseleler haline gelmiştir.⁹³

On dokuzuncu yüzyılın başında sosyalizm kelimesi hala doğmamıştı. Sosyalizm fikirleri yumurta halinde idi. Bunlar adaletsizliğin sebeplerini aramakta ve çalışan kitleleri yoksulluktan kurtaracak daha âdil bir toplum düzeninin imkânları üzerinde durmaktadırlar. Saint-Simon Okulu bütün toplumu bir fabrika gibi tasarladığı için, sosyalizmin öncüsü sayılmakla beraber “Endüstriyalizm” adını alır.⁹⁴

Sosyalizm kavramı daha çok Batı'da ortaya çıkıyor. Bunun en önemli temsilcisi ve Dünya'da da en çok tanınan ismi Saint-Simon'dur. Sosyalizm kavramı, eşitlikçi bir kavramdır. Ekonomik ve sosyal adaleti sağlamaya çalışan, eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya çalışan bir kavramdır.

Ülkemizde ise, sosyalizm çok rağbet görmemiştir. Bunun sebebi sosyalizmin, sosyal adalet ve ekonomik refah olarak görülmesinden ziyade, daha çok ideolojik bir kavramın yansıması olarak görüldüğü içindir. Peyami Safa'da bunun üzerinde durmaktadır. Sosyalizmin ülkemizde tam anlamıyla anlaşılmadığı ve sosyalizm çıkırtkanlığı yapanların gerçek anlamda sosyalist olmadıklarını düşünmektedir.

Safa'ya göre, sosyalizmi en geniş anlamda alırsak, hepimiz sosyalistiz. Çünkü hepimiz toplumun yararını istemekteyiz. Ancak düşünürlerimizin her biri sosyalizmi kendine göre anladığı için aslında hiç birimiz sosyalist değiliz düşüncesi daha çok ön plana

⁹² age., s. 73-74

⁹³ age., s. 74

⁹⁴ age., NSM, s. 74

çıkıyor. Bir buçuk asırdan beri dünyaya gelip giden bütün sosyalistler için de aynı şeyler söylenebilir. Hepsi sosyalisttir. Ancak hiç biri değildir.⁹⁵

Peyami Safa'ya göre, sosyalizm doğduktan sonra, bu fikrin kelime haline gelmesi birkaç yılı bulmuştur. Ancak parti haline gelmesi daha geç olmuştur. Batı dillerinde sosyalizme dair eserlerin sayısı on binleri aşmaktadır. Ancak böyle bir kültür zeminini hazırladıktan sonradır ki, sosyalizmin partileri, hareketleri, çeşitliliği var olmuştur.⁹⁶

Sosyalizm konusunda bizim ülkemizin çok kısır olduğunu düşünen Safa bizde bu konuya dair esaslı eserlerin olmadığını söylüyor. Şurada burada ileri sürülen fikirlerin, fırın dolusu ekmeğin yanında bir avuç kırıntı gibi kaldığını düşünmektedir.⁹⁷

Safa'ya göre, Türkiye'de sosyalizme ait eser ve hareketlerin olmadığı gibi, hürriyet, demokrasi, inkılâp konuları üzerine de broşür azmanı birkaç eserden başka bir şey, bir zengin bibliyografi yoktur. Hürriyet ve demokrasinin hangi sosyal bünyelerde, hangi tarih ve devrelerini aştıktan sonra, hangi şartlara göre gerçekleşebileceğini kendine mesele yapmış fikir adamı ve yazar da çok azdır. Onların da sözleri ve yazıları düşündürücü bir dikkat değil, geçici bir hayret uyandırır.⁹⁸

Peyami Safa'ya göre, bizdeki sosyalist görüş sahipleri komünist sosyalist iseler, çeşidini bildirmeden, sadece sosyalist olduklarını söylerler. Fakat sermayenin çeşitli ellerde toplanması, insanın insanı istismarı ve burjuva hâkimiyeti adını verdikleri hallere maruz almalarıyla veya üretim araçlarının devletleştirilmelerini istemeleriyle veyahut maddeci ve determinist bir tarih görüşüyle Marksçı olduklarını belli ederler.⁹⁹

Sosyalizmin mahiyetini belirsiz bir şekilde bilenlerde, çeşidini bildirmeden, sadece sosyalist olduklarını söylerler. Onlara göre sosyalizm, toplum menfaatinin kişisel menfaatten üstün tutulması gibi kişisel prensipte özetlenebilir. Toplumsal manada sosyalist olmayan insan yok gibidir. Bir millet veya insan toplumunun iyiliğini isteyen her insan sosyalisttir.¹⁰⁰

⁹⁵ Peyami **Safa**, *Sosyalizm Marksizm Komünizm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976, s. 48

⁹⁶ age., s. 50

⁹⁷ age., s. 50

⁹⁸ age., s. 50

⁹⁹ age., s. 50

¹⁰⁰ age., s. 50

Peyami Safa, sosyalizmi komünizme yakınlaşmadıkça ve ilmi yönünü kaybetmedikçe desteklemekten geri kalmayacağını belirtmektedir:

“Ben sosyalizmin her çeşidine gözleri kapalı muhalefet değilim: En ferdiyetçi ve liberal rejimlerde bile sosyalist kanun ve talimatname maddeleri vardır ve bir dereceye kadar sosyalist olmayan rejim gösterilemez. Fakat bizdeki sosyalizm çığırkanları arasında Marksizm’in yoluna seccadeler serenenler ve çiçekler serpenler de görülüyor. Eğer bu sosyalizmin davası ilmi plana intikal etmeyip de işporta fikriyatı halinde kalırsa açık gözlerin kaleminde ve ağzında komünizmin oltası olmaya devam edecektir.”¹⁰¹

Komünizme geldiğimiz zaman Safa komünizminde yanlış yorumlandığı ve bu görüşe dayanılarak, insanların farklı amaçlar içerisinde olduğunu düşünmektedir. Komünizmin daha çok Marksizm’e dayandığını ancak Marksizm’in anlayışını özellikle ülkemizde insanların idrak edemediğini düşünüyor.

Komünizm sosyalizmden çok farklı kavramdır. Çünkü sosyalizme göre çok daha ideolojik ve sınırları daha keskindir. Teorik alt yapısını Marksizm’den almaktadır. Tabii burada sorgulanması gereken olay şudur: Türkiye’de Marksizm’e ve komünizme bakış açısı nedir ve Türkiye’nin değerlerine ne kadar uygundur? Bu sorunun cevabı yıllarca Türkiye’de tartışılmış ve hala da tartışılmaktadır. Komünizmin bir toplumda yaşayabilmesi için işçi sınıfına ihtiyaç vardır. Ülkemizde de bir işçi sınıfı teorik anlamda bulunmadığı için komünizmin olması pek sağlıklı görünmüyor. Aynı zamanda dini değerleri de işin içine kattığımızda, komünizmin din ögesini benimsememesi nedeniyle ülkemizin nüfusunun da yüzde doksan yedisinin Müslüman olduğunu düşündüğümüz zaman, komünizmin Türkiye’de kendine yer edinmemesinin cevabı kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Peyami Safa komünistlerin kişisel özelliklerini kendi kıstasına göre şu şekilde anlatmıştır: “Komünistler Allah’a inanmazlar. Materyalist olduklarından manevi ve ruhi değerlerin üstünlüğüne de inanmazlar. Gelenek düşmandırlar. Dine, tarihe, milliyete ve manevi değerlere bağlılığı hoş görmezler, yobazlıkla damgalarlar. Halkçılığı bir tek sınıfın (köylü ve işçi) hakları gibi anlarlar. Komünist, komünizm aleyhine esaslı hiçbir şey yazmaz ve konuşmaz, Marx, Lenin, Stalin gibi komünist peygamberleri aleyhine tek

¹⁰¹ age., s. 46

kelime yazmaz ve konuşken, Castro gibi komünist ihtilalcileri de göklere çıkarırlar. Kahramanlıkları gibi uydurma Sovyet başarısını ballandırır. Birleşik Amerika aleyhindeki haberlere fazla yer veren komünist gazetelerinin Sovyetlere sempatisi de sezilir. Komünist yalancıdır. Muarızlarına iftira eder, taraftarları için başarılar uydurur. Mesela bazı komünist gazeteler, kendi yazarlarından birinin Nobel mükâfatına namzet gösterildiğini haber vermiştir. Nizam düşmanı oldukları için muhalif siyasi teşekkülleri ve gazeteleri destekleyerek muhalefet duygularını isyan derecesine çıkarırlar. Sendikaları, gençlik derneklerini ve topluluklarını ele geçirmeye çalışırlar ve çok defa muvaffak olurlar. Moskova yazarlar kongresinin direktiflerine uygun olarak edebiyata halk ve köylü azını sokmaya çalışırlar ayrıca romanda, şiirde, resimde, sistemli olarak işçinin ve köylünün sefaletini tema olarak kullanırlar.”¹⁰²

Komünizmin aynı zamanda değerlerle ilgili sıkıntılarının olduğunun altını çizen Safa, milli ve manevi değerlerimize karşı bir propaganda aracı olarak komünizmi görmüştür.

Safa, komünizmin her türlü milli ve manevi değerlere düşman olduğunu ve bu emellerine ulaşmak içinde “yazı, karikatür, dedi kodu ve iftira” yollarını emellerine ulaşmak için kullandıklarını söyler. Kendinden olmayan her iktidara düşmandır. Geçmişini geleceğe depo hizmetini gören kültür hazinesini darmadağın etmek için dil, tarih, din, ahlak, sanat hepsini halkın ve bilhassa gençliğin gözünden düşürmek için uğraşır. Gerçekten, teknikten, üsluptan, bilgiden, edepten, hayâdan, nasibi olmayan, iğrenç romanlara, şiirlere mükâfatlar kazandırır. Atatürk’ün adına sığınarak bizzat onun tarihçi ve milliyetçi şahsiyetini dokuyan fikir unsurlarını ezmeye çalışır”

Peyami Safa, Türkiye’deki insanların bilgi seviyesinin Marksizm’i anlamaktan uzak ve ona karşı yüz yıldan beri yöneltilen eleştirileri anlamaktan uzak, farkında olarak veya olmayarak, Sovyet emperyalizminin emellerine hizmet eden ajanlar ve bunları gazetelerinde, dergilerinde ve kültür kurumlarında koruyan gafiller vardı. Milletlerin ve milliyetçiliğin amansız düşmanı olarak hep komünistleri göstererek, gayretlerinin, milleti ortadan kaldırmak olduğunu ifade eden Peyami Safa, komünizmi “habis ruh” olarak nitelendirir ve ilmi sosyalizm ya da Marksizm olmadığını uydurma bir sosyalistik olduğunu ifade eder.¹⁰³

¹⁰² age., s. 83-84-85

¹⁰³ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 169

“Komünistlik, ilmi sosyalizm veya Marksizm değil, yıkıcı, bozguncu ve nesilleri birbirine katıcı uydurma bir sosyalistliktir. Kitabı, metodu sistemi olmayan, yalnız milli ve kutsal değerleri yıkmaya memur bir tahrip hareketi halinde devirici ve devrimcidir. Hiçbir yapıcı fikri yoktur. Yıkmaya çalıştığı canlı ve güzel Türkçe'nin yerine koymaya çalıştığı dil vahşi kabilenin anlaşılmaz ağız şamatası gibi ruhumuza, lisanımıza edebiyatımıza, kültürümüze yabancıdır. Bu habis ruh, sıkışırsa; “solcu” daha da sıkışırsa “sosyalist” olduğunu söyler. Ne biçim solcu ve sosyalist? Hangi sistem ve şubesi? Açıklamaktan kaçar. Fakat yazılarında sözlerinde komünizm aleyhtarlarına yobazlık, softalık, gericilik, bulanıklık, etiketlerini yapıştırır. Memleketi ikiye bölen, kardeşi kardeşe düşüren parti ihtilaflarını fitilleyip kan davası haline getiren odur.”¹⁰⁴

Peyami Safa'ya göre, Türkiye'de önceden beri komünist propagandası vardır. Herkesin fikrini açıkça söylemesi gerektiğini ileri süren liberalizmi destekler, “Bırakınız herkes konuşsun efendim, bırakınız herkes söylesin.”¹⁰⁵

Safa'ya göre, bu hürriyetçilik tuzağına arada bir saf yazarlarda düşüyorlar. Onlarda Marksist'i, komünisti, casusu ve ajanı birbirine karıştırıyorlar. Sanıyorlar ki bizdeki komünistler iffetli düşünce adamlarıdır, savundukları siyasi ve iktisadi felsefe Marksizm'dir.¹⁰⁶

Peyami Safa Türkiye'deki komünistlere ağır eleştirilerde bulunarak onların devlete karşı propaganda peşinde olduğunu belirtir. Ayrıca komünistlerin bir kısmının maşa olarak kullanıldığı bir kısmının ise değerlerini kullanarak güç elde ettiğini düşünmektedir. Türkiye'deki komünistlerin özellikle Bolşeviklerin ajanlığını yaptıklarını ve ilmi hiçbir değeri olmayan çalışmalarının da Marksizm çatısı altında yapıldığını düşünüp bu durumu eleştirmektedir.

Safa, Türkiye'de komünizm iki koldan çalıştığını düşünmektedir: Biri kollardan birisi politika, diğeri ise kültürdür. Polisin ikide bir yakaladığı, sivil ve askeri mahkemelerin yargıladığı ve hapse attığı komünistler, gizli parti kuran ve teşkilat işlerinde çalışan politika elemanlarıdır. Bunların da elebaşları çok defa gizlenmektedirler. Davanın gönüllüleri yani enayileri ise yakalanırlar. Büyük servetler karşılığında işi idare edenler

¹⁰⁴ age., s. 169-170

¹⁰⁵ Safa, *Sosyalizm Marksizm Komünizm*, s. 244

¹⁰⁶ age., s. 244

kazançlı ve keyifli bir zengin yaşam sürerlerken, onların hesabına bu zavallı maşalar hapislerde sürünerek çürüyüp giderler.¹⁰⁷

Peyami Safa'ya göre, Türkiye'de komünizmin bir de yeraltı faaliyeti vardır ve asıl tehlikeli olan da budur: Kimliğini gizlediği için snoplara, dandilere, züppelere ve şahsiyetsiz gençlere cazip görünen yenilik, ilerilik, solculuk makyajı altında, güzel sanatlar yoluyla, milli ruhun köklerine işlemek imkânı bulurlar, dergiler ve tümen tümen kitap çıkaran yayın evi kurarlar. Yine bazen günlük gazetelerde sanat sayfaları idare ederler. Görünüşte herkesten iyi Atatürkçü, köyü savunucu ve folklorcu yeni sanatçılardır.¹⁰⁸

Türkiye'de Atatürk ile komünizm ismi yan yana çok fazla gelmiştir. Atatürk'ü tanımayan, bilmeyen çevreler O'nu komünistlikle fazlasıyla suçlamıştır. Ancak Atatürk'ün yaptığı yenilikler ve modern ve çağdaş Türkiye'yi şekillendirirken özellikle sanayi alanında yaptığı atılımlar daha çok devletçilik politikasını kullanmak zorunda olduğundandı. Çünkü Cumhuriyetin ilk yıllarında kimsenin elinde sermaye yoktu. Özel müteşebbisler sanayi hamlesini gerçekleştiremiyordu. Ondan dolayı Atatürk komünistlikle suçlanmıştır. Ancak Türkiye'de en çok komünizmle mücadeleyi yapan kişide Atatürk'tür.

Peyami Safa'da bu konu üzerinde Nadir Nadi ile uzun tartışmalara girmiş ve Atatürk'ün Türkiye'de komünizme karşı ilk mücadeleyi açan adam olduğunu söyleyerek Atatürk'ün şu sözlerini hatırlatmıştır:

“Bu memleketteki komünistler yalnız bizim Tefik ve hapsettiklerimizden ibaret değildir. Bu işlerle bizzat yakından alâkadar olacağım.”¹⁰⁹

Ancak Safa, Atatürk'ün ömrünün buna yetmediğini, komünizmle mücadelede emniyet makamlarının yalnız kaldığını ve buna rağmen başarılar kazandığını belirtmektedir. Safa'ya göre, son yıllara kadar, içinde Üniversite öğretim üyeleri, müdavimleri, Devlet tiyatrosu artistleri, gazeteciler, büyük ve küçük devlet memurları ve işçilerin bulunduğu birçok komünist tevkif, muhakeme ve hapsedildi. Ona göre, Atatürk sağ olsaydı şu cümleyi tekrarlayacaktı:

¹⁰⁷ age., s. 174

¹⁰⁸ age., s. 174

¹⁰⁹ Peyami **Safa**, *Kızıl Çocuğa Mektuplar*, Milli Ülkü Yayınevi, Konya 1971, s. 42

“Bu memleketteki komünistler bizim Tevfik ve hapsettiklerimizden ibaret değildir.”¹¹⁰

Peyami Safa, Atatürk’ün komünistlerle yani Safa’nın deyişiyle “Habis Ruh” ile mücadelesinin hep yarım kaldığını ifade etmektedir. Ona göre: “Verilen cezaları, bir ağacı budamak gibi onun daha iyi serpilip gelişmesine yaramıştır. Üçü içeri girse üç bini dışarıdadır. İhtiyatlı bir azgınlıkla işe devam eder. Yer yer dünyayı saran bu habis ruhun koyu sis perdeleri halinde kesafet kazandığı memleket Türkiye’dir. Zavallı yurdumu bölüyor, doğruyor, eziyor ve kendini gafillerden gizlemesini biliyor.”¹¹¹

Atatürk sonrasında komünizmle mücadele devam etmiştir. 1950’li yılların Başbakanı olan Adnan Menderes de komünizmle mücadelenin önemine vurgu yapmıştır ve kendini komünist kisvesi altında gösterip, yıkıcı ve bölücü faaliyetler gösteren kişilere karşı konulan tavrı şu şekilde belirtmiştir:

“Türkiye’de komünizm cereyanı yoktur, ajanların yıkıcı faaliyetleri vardır. Biz bunlara karşıyız.”¹¹²

Peyami Safa bu yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin için, gerçekten Türkiye’de Marksist yoktur. Bozguncu, kışkırtıcı, fit verici, baltalayıcı, arabozucu ve yıkıcı ajan vardır.¹¹³

Safa, bu yıkıcı ve bölücü faaliyetlere karşı hükümetin uyanık olduğunu ve gerekli tedbirlerin alındığından ve alınacağından şüphe edilmemesi gerektiğini belirtir. Ancak bu yeter mi? Daha birçok dergide ve bu toprağa bağlılığından emin olduğumuz gazetelerde çeşitli sinsi metotlarla yapılan, gençliği, inkılâpçı münevveri ve çalışan sınıfları, avlamaya çalışan propagandalara karşı gazetecilerimizin, fikir adamlarımızın şuurlu bir karşı koyuş ve mücadele cephesi kurduklarını görüyor muyuz? Aksine, bu karşı koyma şuuruna sahip olanları vehimle damgalamaya çalışan, ajanların tesirinde kalan gazetelerimiz var ki, farkında olmadan, bu milli dayanıklılığı yıkmaya var kuvvetiyle çalışıyorlar.¹¹⁴

¹¹⁰ age., s. 42-43

¹¹¹ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 170

¹¹² Safa, *Kızıl Çocuğa Mektuplar*, s. 46

¹¹³ age., s. 46

¹¹⁴ age., s. 47-48

İKİNCİ BÖLÜM

PEYAMI SAFA'NIN TÜRK TOPLUMUNA BAKIŞI

Peyami Safa'nın Türk toplumuna bakışı, Öncelikle O'nun çok fazla önem verdiği hatta Türk yazın hayatında ismiyle beraber anılan Doğu – Batı meselesi olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yüzünü batıya çevirmesiyle Türk toplumunda Doğu Batı ikiliği ortaya çıkmıştır. Toplum iki parçaya bölünmüş, Batı yaşam tarzını benimseyenlerle Doğu yaşam tarzını benimseyenler arasında bir ikilem oluşmuştur. Safa bu konuda yazdığı eserlerinde de Batı – Doğu ikilemini ele almıştır.

Bunun yanında Türk toplumundaki dinin topluma etkisi, bununla birlikte Türk inkılabının getirdiği yenilikler olmuştur. Bu yeniliklerle Türk toplumu, uzun yıllar boyunca içinde bulunduğu doğu kültürünün etkisinden biraz olsun çıkıp batı kültürüne yaklaşmıştır. Böylece Türk toplumundaki modernleşme hareketi başlamıştır. Bu modernleşmeyle Türk geleneksel aile yapısı ile Modern aile yapısı da değişme eğilimleri göstermiştir.

Osmanlının son döneminden başlayıp günümüze kadar devam eden bu modernleşme hareketi toplumda sıkıntılar meydana çıkarmıştır. Peyami Safa'da bu konu da tam anlamıyla batılılaşmadan Batı ile Doğu arasında kalan toplumumuzun ikiye bölündüğünü ve farklı iki toplum yapısı ortaya çıktığını belirtmektedir.

2.1. Türkiye'deki Doğu-Batı Meselesi

Türkiye'de ki yenilik hareketleri on sekizinci yüzyılda Osmanlı Devleti zamanında başlamıştır. Osmanlı'nın, gerileme devrinden itibaren, Batı'nın yükselmeye başlamasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda ki devlet adamları Batı'yı yakın takibe alarak eski günlere dönüş yapmak istemiştir. Bunun için de Avrupa'ya aydınlar ve öğrenciler gönderilmiş ve Avrupa'nın daha iyi öğrenilmesine çalışılmıştır. On dokuzuncu yüzyılda ise, bu çalışmalar bütün aydınlar tarafından benimsenerek, Türk milleti artık yüzünü

Batı'ya çevirmiştir. Ancak bu dönüş istenilen düzeyde olmamıştır. Türk milleti için yeni bir kültür, yeni bir heyecan yaratan bu anlayış, Batı'nın tam manasıyla anlaşılabilmesi nedeniyle, Doğu ile Batı arasında kalan bir Türk kültürü ortaya çıkmıştır.

Peyami Safa, Batı'yı iki türlü ele almış ve tasvir etmiştir. Bunlardan birincisi, devrini tamamlamış ve tarihe mal olmuş ölü bir Batı'dır. Diğeri ise, oluş halinde olan ve kendisinde olup biten tarafını tasfiyeye çalışan canlı bir Batı'dır. Safa, Türk devriminin birinci değil, ikinci tür olması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre, Türkiye'deki Batı yanlıları Batı'yı hakiki anlamıyla tanımamışlardır. Batı'yı statik bir model olarak görmüşlerdir. Oysa Batı sürekli değişen, yanlışlarını eleyerek sürekli ilerleyen dinamik bir yapıya sahiptir.

Safa'ya göre, Batı dediğimiz zaman, onun devrini tamamlamış ve tarihe mal olmuş çünkü medeniyet ve kültür anlayışlarını benimsiyoruz. Ancak şu var ki, bugün oluş halinde ve kendisinin de bu olup biten tarafını tasfiyeye uğraşan yeni ve canlı bir Batı var. Türk devrimini bu ölü kalıbına dökmek isteyenler ileri sandıkları inançların ne kadar geri olduğunu bilmiyorlar. Batı bile kendini yenileme çabası içerisinde ancak biz Batı'nın eski kalıplarını elde etme çabasındayız.¹¹⁵

Diğeri yandan bir de Batı-karşıtlığı meselesi vardır. Batı'ya karşı oluşumuzun en büyük sebebi de Batı'nın ilim, teknik ve çağdaş toplum düzeyinde ne kadar ileri de olduğunu kavramamış olmamızdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Batı daha gelişmiş bir anlayış içerisindeydi. Biz yönümüzü Doğu'ya çevirdiğimiz için Batı'nın gelişmişliğinden yararlanamıyorduk. Ancak biz Batı'nın bu gelişmişliğini alarak ve Doğu kültürüne has değerlerimizi koruyarak ilerleme kaydetmemiz mümkün olacaktır.

Peyami Safa'ya göre Doğu-Batı ayrımı bir mutlaklık içermez. Nitekim böyle bir ayrım coğrafi olarak mümkün değildir.

Safa, bilimsel gelişme bakımından Doğu-Batı ayrımını rasyonel düşünme biçimini merkeze alarak açıklar. Aslında burada bir paradoks da söz konusudur. Müslüman doğunun, dinin rasyonalist özüne rağmen, matematik terbiyeden yoksun olduğu ve sürekli mistik eğilimlerin etkisinde kaldığı için bilimsel yönden gelişme

¹¹⁵ Safa, 20. *Asırda Avrupa ve Biz*, s. 235

gösteremediğini belirtir. Batı'nın ise mistik bir din olan Hristiyanlığı benimsemesine rağmen riyazi terbiyesiyle batının rasyonalist bir medeniyet olduğunu ifade etmektedir:

“Rönesansdan sonra Avrupa, dar bir toprak parçası üzerine sıkışan en büyük dünya kalabalığının yaşama zaruretinden dolayı pratik ihtiyaçlarla, şarktakinden daha kıt bir mistik cevherden geniş bir teknik ve riyaziye kafası içinde azami verimi aldı. Şark, iptidai fakat zengin ruhunu geri ve ampirik bir teknik içinde sürükledi, incelik ruh ile kaldı ve tabiatı ne tahlil edebildi, ne de ona hakim olabildi. Yalnız, başını yukarı kaldırıp, Allaha sarıldı ve önüne bakmadı. Dünyayı kavramak için Eflatun'dan ve Heraclite'den beri hem mistik hem de ilmi bir temayülle çalışan Avrupa kafasının çifte metodunu alamadık; Hristiyanlık mistik bir din olduğu halde riyazi terbiyesi ile Avrupa ondan rasyonalist bir medeniyet çıkarabildi; Müslümanlık rasyonalist bir din olduğu halde, biz riyazi kafadan mahrum olduğumuz için, İskenderiye mektebinden gelen mistik bir aşının tesiri altında kalarak, ilmî temeli olmayan bir sezinin hiçbir işe yaramayacağını anlamamak yüzünden o medeniyete giremedik.”¹¹⁶

Doğu ile Batı'nın en çarpıcı ayrımı, Doğu'nun akılcı olmasına rağmen mistizmin etkisinde fazlasıyla kalmasıydı. Doğu bu etki altında kalarak ilmi metoda geçememiştir. Ancak Batı daha çok ilmi ve teknik metodu seçerek medeni anlamda daha ileri seviyelere ulaşmıştır. Biz kendi kültürümüzde daha riyazi davrandığımız zaman, Batı medeniyetine daha çok yaklaşmamız söz konusu olacaktır.

Türkiye'nin Batıyı taklit ederek Batılılaşmasının önüne geçmek için Doğuya ait olan manevi değerlere bağlılığın ve milli karakterin korunmasının önemli olduğunu düşünen Peyami Safa, böyle bir bütünleşmenin Doğu'nun manevi değerlerini Batı kültürüne feda etmeden yapmasının mümkün olduğunu söyler. Bunu yaparken de Batı'nın geçmişini iyi bilmenin ve buna bağlı olarak da Tanzimat'tan itibaren Batı'ya verilen anlamın sorgulanmasının gerekliliğini belirtir.¹¹⁷

Batılılaşma mücadelesi içine giren ülkemizin en büyük sıkıntısı da iki kültür arasında kalmaktı. Doğulu gibi yaşamak isteyen Doğu yaşamını Batılı gibi yaşamak isteyenler de

¹¹⁶ age., s. 102

¹¹⁷ Volkan Ay, Abdullah Durakoğlu, “Peyami Safa Metinleriyle Muhafazakârlığa Yeniden Bakmak: Modernleşme, Birey ve Düşünme”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, , Cilt 12, 20. Yıl, Özel Sayı 12, 2012, s. 21-46

Batı yaşamını yaşayamıyordu. Çünkü böyle bir yaşamı tercih edenler toplumdan soyutlanmaya başlamışlardı.

Safa, milletimizin iki kültür arasında kalmasının mümkün olamayacağını ve illaki kültür sentezine ulaşmamız gerektiğini belirtmiştir. Safa'ya göre, Orta Asya ile Orta Avrupa arasında en büyük rakkas hareketinin konusunu çizdikten sonra Orta doğu'da karar kılan Türk tarihi ve Türk coğrafyası, bize Asyalı olduğumuz kadar, Avrupalı olmayı da emreder. Biz bu iki dünya arasındaki terkinin muvazenesini bulmaya mecbur bir milletiz. Ağırlığımızı ikisinden yalnız birine yüklediğimiz zaman batırız.¹¹⁸

Toplum olarak yaptığımız yanlış, toplumun bir kısmının Batı yanlısı olması, diğer bir kısmının da Doğu yanlısı olmasıdır. Bu şekilde toplumsal birliğin sağlanması ve kültürel olarak bir birlikteliğin oluşması zordur. Ancak toplumsal değerlerin birleşerek iki kültüründe artı ve eksi yönlerini değerlendirmemiz ve ikisinin de ortak yönünü bulmamız gerekmektedir.

Batı'da ki ilmin ve aklın her şeyi izah edeceği inancının artık yıkılmaya başladığını ifade eden Peyami Safa, Batı'da ilmin ahlak tesis etmekten ve kâinatın kabule değer izahını ve tefsirini yapmaktan aciz olduğunun da anlaşıldığını vurgular. Bu durumunsa Batı'da artık mistik ve maneviyatçı temayüllerin gelişmesine neden olduğuna işaret eder. Bundan dolayı Batılılaşırken Batı medeniyetinin de geçirdiği değişimlerin göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir. Batı medeniyetinin eski kalıbına göre Batılılaşma çabasının yanlış olduğu, kendi manevi değerlerini koruyarak bu senteze ulaşabileceğini belirtir. "Dünkü Batı örneğine göre Avrupalılaşmak artık bahis mevzu değildir ve Batı'nın aradığı birçok manevi değerleri Türkiye'nin kendi geleneklerinde araması lazımdır. Böylece Batı ile kendisi arasında bir sentez köprüsü kurması mümkün olur."¹¹⁹

Avrupa mı Asya mı sorularının cevabı işte burada daha mümkün kılınmaktadır. Peyami Safa, ikisinin de bırakılmasına karşıdır. Bunların ikisine de sahip çıkmamız gerektiğini düşünmektedir. Bütün geriliğimiz, bütün buhranlarımız, bütün bocalamalarımız, Doğu-Batı tahterevallisinde, ağırlığımızı bir uçtan öbürüne götürüp boş kalan tarafı

¹¹⁸ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 86

¹¹⁹ Safa, *20. Asırda Avrupa ve Biz*, s. 255

havalandırmaktan ve yüklenen tarafı yıkmaktan ileri gelmektedir.¹²⁰ Bu tarafları yıkmak yerine birleştirebilirsek işte sağlam bir yapıya sahip oluruz. Ancak ikisinin arasında bocalarsak ikisine de sahip olamadığımız gibi ikisini de kaybedebiliriz.

Peyami Safa, bu konuda onlarca eser ortaya koyarak Türk milletinin Batı anlayışını eleştirmiştir. Safa, Batı'ya hiçbir zaman karşı çıkmamıştır. Aksine Batı'dan yararlanılması gerekliliğini her zaman vurgulamıştır. Ancak bu yararlılığın, daha çok Batının, ilminin ve tekniğinin alınması yönündedir. Türk kültürünün zengin bir birikime sahip olduğunu vurgulayarak, bazı öğelerin artık eskidiğini ve yıprandığını, ancak buna rağmen köklü bir kültüre sahip olduğumuzu düşünmektedir. Çözüm olarak da öz kültürümüzü koruyup, değerlerimize ve anelerimize sahip çıkarak, Doğu ile Batı arasında bir sentez kurulmasını önermiştir.

Ancak, Batı'dan yaralanmayı, biz toplum olarak hep yanlış yorumlamışızdır. Çünkü zaten Doğu kültüründen gelen zengin bir kültürel mirasa sahip toplumsal yapımız var. Türk toplumu olarak ihtiyacımız ilim ve teknoloji olmuştur. Ancak toplumumuz özellikle Batı'nın toplum yapısını almaya çalışmış, ilim ve teknolojiyi almakta da noksan davranmıştır.

Doğu-Batı sentezini sadece Türkiye için değil, fakat tüm dünyada gerçekleşmesi gereken bir model olarak sunan Safa, her medeniyetin bir sentez olduğunu ve bugünkü Batı medeniyetinin de yeni bir senteze doğru temayülleri olduğunu ekler. Dolayısıyla Doğu-Batı sentezini yaparken yalnızca Doğu'da ve özelde de Türkiye'de değil fakat Batı'da da sentezi taşıyıcı bir imkân olduğunu söylemeye getirir. Her medeniyetin bir sentez olduğundan hareketle Türkiye'nin de Doğu-Batı sentezini kendine özgü bir biçimde yapabileceğinde, yanlış Batılılaşmaktan vazgeçilmesinin bu yolu açabileceğinde ısrar eden Safa:¹²¹

Doğu ile Batı arasındaki sentez, öncelikle keyfi bir anlayıştır. İki dünya görüşü, iki medeniyet ve iki metafizik arasındaki sentezi bir dükkânın sattığı eşya gibi maddi unsurlara indirgemek mümkün değildir. Bunu milli ruh kararlaştırır. Batı medeniyetine karşı olmayan, fakat kendi milli ve dini inançlarını muhafaza eden bir millet, Hintliler gibi, Japonlar gibi ve bütün Uzakdoğulular gibi bu sentezi sağlayan maddi ve manevi

¹²⁰ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 86

¹²¹ Ay ve Durakoğlu s. 21-46

unsurları bir hayat bütünü halinde anlar. Bu bütünün bütün milletlere göre bir yorum tarzı vardır.¹²²

Doğu ve Batı sentezi için öncelikle Doğu ile Batıyı tanımak gerekmektedir. Peyami Safa'ya göre Batı gibi Doğu anlayışı da bir coğrafya tabiri içine sığmaz ve mekân kalıplarından taşar. Bunun için ünlü tarihçi Herodot'tan çıktığı söylenen bu şark ve garp tabirlerinin yeryüzünde hangi noktaları işaret ettiği noktasında anlaşmazlıklar vardır. Kimine göre, Avrupa'nın garbında olduğu halde İspanya da şarktır; çünkü İspanya yarı Afrika ve Afrika yarı Asya sayılır. Kimine göre şarkı Adriyatik'ten başlatmak gerekmektedir. Kimine göre de garp, Akdeniz kıyıları demektir: İzmir ve İskenderiye de Atina ve Marsilya kadar Avrupa'dır.¹²³

Şark ve garp tabirleri yalnız mekân değil, bir taraf ifade ettiği için herhangi bir coğrafya tarifini zorlaştırmaktadır: Asya Avrupa'ya göre, Avrupa da Amerika'ya göre şark sayılabilir; böyle olduğu gibi, ayrı ayrı Asya'nın, Avrupa'nın ve Amerika'nın içinde de nisbî ve derece derece kesinlik oluşturmeyen şark ve garp âlemleri vardır.¹²⁴

Peyami Safa'ya göre, Avrupa'yı, diğer kültürlerden ayıran ve ona esas özünü veren üç önemli tesir vardır. Bunlar: Yunan tesiri, Roma tesiri ve Hristiyanlık tesiridir.

Ay ve Durakoğlu'na göre, Avrupalı olmak sadece Avrupa coğrafyasında yaşamak değildir. Avrupa'nın zihniyetini oluşturan üç tesir – Yunan, Roma ve Hristiyanlık – vardır ve bu üç tesirden doğan bir zihniyet Avrupalı olmayı hak etmektedir.¹²⁵

Avrupa medeniyetini meydana getiren önemli tesirler arasında Avrupa'yı Asya'dan açıkça ayıran şeyin Hristiyanlık olduğuna dikkati çeken Peyami Safa, bunun nedenini ise; insanları birbirinden ayıranın fikirden ziyade duygu olduğu düşüncesine inanmaktadır:

O'na göre, Avrupalının zekâsını, iç ve dış ahlakını disiplin altına alan üç tesir, onun ortaya koyacağı Medeniyetin temellerinin atabilmesi için mecburi değer sistemini hatırlamıştır. Fakat bu üç tesir arasında Avrupa'yı Asya'dan ayıran şey Hristiyanlıktır. İnsanları birbirinden ayıran duygulardır. Din de hassasiyet halini almış bir felsefeden

¹²² Safa, *20. Asırda Avrupa ve Biz*, s. 293

¹²³ Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, s. 131

¹²⁴ *age.*, s. 131

¹²⁵ Ay ve Durakoğlu, s. 21-46

doğma müşterek bir duygudur. İki bin yıldan bu yana Avrupalı, kaybettiği ruhunu bir derinlik halinde kazanmıştır: Hıristiyanlık duygusunun gücü buradadır.¹²⁶

Doğu ile batıyı bu şekilde ele alırken görüyoruz ki birbirine yakın coğrafyalar ancak iki farklı kültür, en önemlisi de iki farklı dinin ortaya çıkmış olmasıdır. Bu şekilde ayrılan Doğu ile Batı da Türkiye'nin yeri ne olmalıdır? Coğrafya olarak kendini doğuda gören, kültür olarak ise, zengin bir doğu kültürüne sahip olan ancak batı kültürünü de almaya çalışan bir millet.

Tanzimat dönemi ile başlayan batı sorunu, özellikle Türk aydınları açısından, önemli bir uğraş alanı olmuştur. Peyami Safa'nın da içerisinde bulunduğu aydınlar, Batı'nın anlaşılmasını ve ortaya çıkan dejenerasyonu ele almış, eserlerinde bu konuyu işlemişlerdir. Avrupa'yı taklit eden insanımız, gereği gibi Batılaşamamış ve Doğu ve Batı kültürü arasında kalmıştır.

Türk kültür dejenerasyonunu Peyami Safa, diğer aydınlar gibi romanlarında ele almıştır. *Fatih – Harbiye* romanında, başkahramanlardan Neriman, birçok Türk kızı gibi, ailesinden ve muhitinden karışık bir telkin, iki medeniyetin ayrı ayrı tesirlerinin halitasını yapan karışık bir toplumsal terbiye almıştır.¹²⁷

*“Annesi ve babası ona halis bir şarklı itiyatları vermişlerdi; Anadolu’da, birçok memuriyetlerde gezen Faiz Bey, Neriman’ı yedi yaşına kadar saf Türk muhitlerinde büyütmişti. Fakat İstanbul’a yerleştikten sonra, Neriman’ın akrabalarından, bilhassa büyük dayısının ailesinden aldığı tesirler bambaşkadır. Galatasaray’dan çıkan ve tahsilini Avrupa’da bitiren büyük dayısı ve kızları, Neriman’da Garp hayatına karşı incizap uyandırmışlardı. Bu iştihak, ekseriya Neriman’ın da haberi olmadan, ruhunda gizli gizli yaşamış ve memleketteki asrileşme cereyanından gıda almış, fakat ne şuur, ne de irade halinde ortaya çıkmak için fırsat bulamamıştı”*¹²⁸

Doğu kültüründen sonra Batı kültürüyle karşı karşıya kalan Neriman, İstanbul’da kendini bulan Batı yaşantısına karşı kayıtsız kalamamış, Batı’ya karşı ilgisini fazlasıyla belli etmiştir. Ancak Neriman Doğu’yu da silip atamamaktadır. Çünkü ailesinden aldığı terbiye ve Doğu kültürü, onun ruh dünyasında bir dilemma yaşamasına neden olmuştur.

¹²⁶ Safa, *Türk inkılabına Bakışlar*, s. 129

¹²⁷ Safa, *Fatih - Harbiye*, s. 59

¹²⁸ *age.*, s. 59

Peyami Safa *Sözde Kızlar* romanında da, yanlış batılılaşmanın getirdiği kötü sonuçları ifade etmiştir. Belma adlı genç kız alafranga yaşamı seçerek kötü yola düşer ve sonraları yaşadığı hayattan pişmanlık duyar. Duyduğu pişmanlık sonunda intihar eder ve ölürken:

“Bana artık Belma deme... Ben Hatice’yim, Hatice... Bu ismi çok seviyorum. Çünkü tam, Müslüman, Türk kızı ismi”...¹²⁹ Yine Belma’nın batıya duyduğu özlemi erkek arkadaşı Behiç su sözlerle ifade etmektedir. “... Sen Türk hayatından acı acı şikâyet ediyor, bana Viyana hakkında sualler soruyor, cevap aldıkça çıldırır gibi seviniyor, Avrupa’yı hayalen olsun tanımaktan hoşlanıyordun: “ben aktris olacağım. Evimi barkımı terk edeceğim, ailemden anamdan babamdan nefret ediyorum! Diyordun. Ben sana Viyana’da birçok aktris tanıdığımı, onların resimlerini sakladığımı, birçoklarıyla mektuplaştığımı söyledim, adeta yalvardın, yakardın... Bu resimlere, bu mektuplara hayran hayran baktın, o günden sonra bu evdeki hayata uçmak için lisan, dans, hatta müzik öğrenmeye kalktın.”¹³⁰

Batı yaşamına körü körüne hayranlık duyan Belma ise bu hayranlığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kendi kendime süslü bir istikbal düşündüm: Aktris olmak! Aktris olmak! Huu... Dehşet! Bir aktris, ne serbesttir, ne iyi rahat eğlenceli yasar! Eğer bir sinema filmine girebilirse Avrupa’ya gider, Amerika’yı görür, para da kazanır şöhrette alır, beğenilir de sevilir de alkışlanır da... Mükemmel, mükemmel diyordum... İsmimden başlayarak, kendime ait, her eski şeyi bıraktım: Hatice’ydim, Belma oldum. Cerrahpaşa kıızıydım, Beyoğlu kadını oldu”¹³¹

Bu durum batılı yaşam tarzı uğruna kendi öz benliğini kaybetmek gibi tehlikeli bir durumda olduklarını fark etmediklerini göstermektedirler.

Peyami Safa’ya göre, bir millet yabancı ve üstün olan bir medeniyetten her şeyi alabilir ve almalıdır. İlim, teknik, metot, rejim, kelime, terim, hatta muaşeret, sanat ve hassasiyet olarak her bir şeyi kendi medeniyetine uygulayabilmelidir. Birbirinden etkilenmeyen millet yoktur. Beşeri ruh bunu gerektirmektedir. Fakat bu alınan etkiler, bizde olduğu gibi, milli ruhun özünü bozacak bir dereceye vardı mı, milliyetçilik şaha

¹²⁹ Peyami **Safa**, *Sözde Kızlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1995, s.187

¹³⁰ age., s. 66

¹³¹ age., s. 173

kalkmalıdır ve her Türk, Batıcı ve medeniyetçi olduğu kadar, hatta daha önce ve daha fazla milliyetçi, ruhçu ve maneviyatçı olmalıdır.¹³²

Peyami Safa, batıyı taklit etmekten kurtulmanın yolunu; Doğulu'ya mahsus hassasiyet, manevi değerlere, ilahi prensiplere bağlılıkla ve milli şahsiyeti korumak şartı ile mümkün olacağını savunur:

O'na göre, Biz Doğu'ya özgü hassasiyetimizi, manevi değerlere ve ilahi prensiplere bağlılığımızı, kuvvetle seziş özelliğimizi ve ancak bu milli şahsiyetimizi korumak şartıyla taklitçi olmaktan kurtulabiliriz.¹³³

Peyami Safa, Doğu ve Batı kültürlerini analiz ederek bizim olmamız gereken yeri tayin etme çabası içerisinde olmaktadır. Bunun içinde zaten sentez fikrini savunmaktadır. Ancak bu sentezin içerisinde, milli ruh önem arz eder. Her şeyden önce bizim milli kültürümüze, milli ruhumuza sahip kalmamız gerektiğini telkin etmektedir.

Peyami Safa'nın fikir dünyasında ki Doğu-Batı ikiliğinde alaturka-alafranga karmaşası da önemli yer tutar. Bu kavramların önemli olmasının nedeni ise, Türk musikisiyle yakından ilgilenen hatta gençliğinde keman bile çalan Safa, alaturka-alafranga kavgasının şiddetlendiği 1926 yılında ve sonraki yıllarda "alaturkanın" en heyecanlı taraftarlarından biriydi. Bunun için Rauf Yekta Bey ve Osman Şevki Uludağ gibi isimler tarafından yeniden canlandırılan Musiki Federasyonu'nun idare heyetinde bile yer aldı. Daha sonra ise istifa etmiştir. 1931 yılında yayımlanan Fatih-Harbiye adlı romanı, Türk musikisiyle ilgisinin devam ettiğini göstermektedir.¹³⁴

Bir Türk musiki taraftarı olarak Peyami Safa, Doğu-Batı meselesini enine boyuna tartıştığı *Fatih-Harbiye* adlı romanını, alaturka-alafranga tartışmalarının devam ettiği o günlerin kültür atmosferinde yazmıştır. Fatih-Harbiye tramvayının birbirine bağladığı Fatih semtinin Doğu'yu, Beyoğlu'nun ise Batı'yı temsil ettiği romanın kahramanları, Şinasi ile Neriman, Darülhan'ın Türk musikisi kısmında okumaktadırlar. Şinasi kemençe, Neriman ut, Neriman'ın babası Faiz Bey'de ney çalmaktadır. Musiki her zaman Şinasi ile Faiz Bey'in arasındaki uzun sohbetlerin asıl zeminini teşkil eder. Peyami Safa'nın romanlarından çoğunda benzerini gördüğümüz Batılılaşmış tip ise, bir

¹³² Safa, 20. *Asırda Avrupa ve Biz*, s. 291

¹³³ *age.*, s. 256

¹³⁴ Ayvazoğlu, s. 123-124

süre sonra Darülhan'ın Batı musikisi kısmına devam ederek keman dersi alan Macit'tir. Müşterek arkadaşları, Macit ile Neriman'ı tanıştırlar. İki dünya arasında bocalayan genç kız, Beyoğlu'ndaki yaşama biçimi ve zihniyeti temsil eden Macit ile buluşmaya başlar. Macit keman çalmak istemiştir çünkü keman Batı'yı, Neriman'ın nefret etmeye başladığı ut ise Doğu'yu temsil eder; ut ve keman şekillerinin sembolize ettikleri iki ayrı kültür vardır. Şinasi, Neriman'ın gözünde ailenin, mahallenin, eskinin ve şarklının, Macit ise yenin ve Garp'ın temsilcisidir.¹³⁵

İki ayrı medeniyetin zıt telkinleri altında muhtelif bir içtimai terbiye ile büyüyen Neriman'ın alaturka müziğe nefreti ve alafranga müziğe hayranlığı romanda şu şekilde açıklanmaktadır:

“Öf... Bu elimdeki ut da sinirime dokunuyor, kıracağı geliyor. Şunu Şamlı'ya bırakalım. Bunu benim elime nereden musallat ettiler? Evdeki her şey yetmiyormuş gibi üstelik bir de Darülhan! Şu alaturka musikiyi kaldıracaklar mı ne yapacaklar? Yapsalar da ben de kurtulsam. Hep ailemin tesiri. Babam şark terbiyesi almış. Ney çalar, akrabam öyle... Fakat artık sinirime dokunuyor, bir kere şu musibetin biçimine bak, hele bu torbası? Yirmi gündür elime almıyorum, bugün mecbur oldum. Bırakacağım musibeti... Darülhan'dan da çıkacağım yahut alafranga kısmına gireceğim. Zaten bizim kısmı lağvedeceklermiş.”¹³⁶

Romanda Peyami Safa, hem alafranga ile alaturka musikisini ele almış ve alaturka musiki bölümünün kapatılma düşüncesini eleştirmiştir, hem de milli kültürümüzün korunması gerekliliğinden bahsetmiştir:

O'na göre, Doğu ile Batı'nın birleşmesinde olan Türkiye, Batı'dan etkilenmekten tereddüt etmemelidir. Ancak, bu etki, bizim tarafımızdan yapılacak etkiyi ihlal etmeyecek derecede kalmalı, yani kültürümüzün güzel ve halis köklerine kadar nüfuz etmemelidir. Yani bizim kültürel yapımızı değiştirmemelidir. Bunun için Batı'da Türk musikisine karşı, bilhassa bugün verilen önem artarken, Türkiye konservatuarından alaturka musiki kısmının kaldırılması çok yanlış bir harekettir. Unutmayalım ki bu

¹³⁵ a.g.m., s. 124

¹³⁶ Safa, *Fatih - Harbiye*, s. 28-29

kararı verenler ve tatbik edenler, evlerinde ve meclislerinde alaturka musikiden başka bir şey dinlemiyorlar ve kararlarında samimi değildirlir.¹³⁷

Fatih-Harbiye romanında Doğu kültürüne sahip çıkan ve daha alaturka bir yaşamı benimseyen Neriman'ın babası Ziya Bey ön plana çıkmaktadır. Kültürel anlamda milli ruhu korumak isteyen Ziya Bey teknikte ise, ulusların etkileşim içinde olabileceğini düşünmektedir. Neriman'ın hocası Müderris Şeref Bey romanda Ziya Bey'in düşüncelerini şu şekilde Neriman'a açıklamaktadır:

“Benim muhtelif kültürlere mensup musikilerin tekniklerine ait malumatım yok; yalnız mücerret olarak halledilecek bir mesele vardır: Teknike garphlaşmakla iktifa mı etmeliyiz, yoksa kültürde de mi garplılaşmalıyız?”¹³⁸

Safa, farklı bir görüş ortaya koymaktadır. Bu görüş: Her medeniyet bir sentezdir. Ona göre, bugünkü Batı medeniyeti de, yeni bir senteze doğru başkalaşım geçirmektedir. Bunu anlamadan Batı medeniyetinin eski kalıplarına göre Batılılaşma gayretleri bize tam anlamıyla, Batılı ve kendi kendisi olmak şansını kazandırmamıştır. Atatürk bunu hissettiği içindir ki, Batı medeniyeti ile Orta Asya Türk medeniyetinin kökleri arasında bir yakınlaşma aradı.¹³⁹

Peyami Safa, Türkiye'nin, Doğu-Batı sentezinde artık kaçınılmaz bir noktada olduğu ve bu sentezin Türkiye'nin tarihsel ve coğrafi konumu bakımından da önemli bir adım olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Türk milletinin tarihi, Orta Asya ile Orta Avrupa arasında kolon vurmuş bir büyük milletin tarihidir. Yavuz'un fethettiği Tebriz ile Kanuni'nin fethetmesine bir adım kalan Viyana arasında baş döndürücü bir rakkas hareketi çizen Türklüğün Doğuyu ve Batıyı kucaklayan ruhu, iki kıt 'anın da kültür ve medeniyetleriyle asırlarca beraber yaşamış, nihayet her ikisini de birleştiren Orta-Doğuda bugünkü kararını bulmuştur. Türk tarihinden ve coğrafyasından, Doğuya ve Batıya ait kültür ve medeniyet eser ve

¹³⁷ age., s. 123

¹³⁸ age., s. 119

¹³⁹ Safa, 20. Asırda Avrupa ve Biz, s. 293

tesirlerini silmeye teşebbüs eden bir hayal, tarihin ve coğrafyanın söz götürmez gerçeklerinin granitlerine kafasını boş yere çarpmış olur.”¹⁴⁰

Peyami Safa, Doğu-Batı sentezine karşı çıkmanın bu saatten sonra, Türklüğe büyük bir ihanet olacağını, hatta Türklüğü ortadan kaldırma teşebbüsü olacağını savunur.

O’na göre, Doğu ile Batıyı birleştiren Orta-Doğu merkezinde, kaçınılmaz bir tarih ve coğrafya kaderi ile iki dünyanın madde ve mânâ değerlerini kaynaştıran Türklüğün yaratabileceği büyük medeniyet sentezini parçalamaya çalışmak, şu an ki ulaşılan Türklüğün toplumsal yapısını ortadan kaldırmaya uğraşmaktır: Türk bünyesini vücuda getiren birliği yok edebilir.¹⁴¹

Peyami Safa Doğu-Batı sentezi düşüncesini kurarken A. J. Toynbee’nin Zelotisme ve Herodianisme düşüncesinden hareket etmiş ve bu iki davranışın dışında üçüncü bir seçeneğin bulunduğunu da belirtmiştir. “A. J. Toynbee’ye göre, medeni bir topluluk başka bir medeniyetin karşısında tehlikeli bir duruma düşerse, bu tehdide karşı iki tür cevap verir. Biri “Zelotisme”dir: Tehdide uğrayan cemiyet kendi kabuğu içine çekilip taşkın bir bağlılıkla geleneklerine sarılır. İkinci yolsa “Herodianisme”dir. Cemiyetin kendisini müdafaa edebilmesi için düşmanların maddi ve manevi silahlarını kullanmasıdır. Zelot içgüdünün, herodyan aklın emrindedir.” Peyami Safa’ya göre bu iki yol dışındaki üçüncü yol olduğunu ve Türkiye’nin uygulaması gereken yeni bir tavır olarak ta şu teklifi getirmiştir: “Bu medeniyetin yabancı bir medeniyetle milli ve dini geleneklerini uzlaştıran ahenkli bir sentez yaratabilmesidir.” Bu üçüncü teklifle Türkiye’nin yabancı bir medeniyet karşısında iki medeniyetin değerlerinin uzlaştırmasının mümkün olduğunu ileri sürmektedir.¹⁴²

“Kökleri Batıya kaldırılmış medeniyet ağacının yemişleri Türkiye’imize bir ithal malı gibi getirmenin bizi muasır medeniyet seviyesine çıkaramayacağını yüzlerce defa yazmış bir insanım(...) Asya’dan Avrupa’ya akın etmiş ve nihayet ikisini birleşik bölgesi Orta Doğu’da yerleşmiş bir millet olarak, tarihimiz, coğrafyamız bize doğu-batı medeniyeti sentezini emrediyor. Batıyı reddedemeyiz ve eski medeniyetimizin harabeleri

¹⁴⁰ age., s. 283

¹⁴¹ age., s. 283

¹⁴² age., s. 240

içinde yaşayamayız. Batıyı reddedemeyiz ve eski medeniyetimizin harabeleri içinde kalamayız."¹⁴³

2.2. Dinin Türk Toplumsal Hayatındaki Etkisi

Peyami Safa, dinin bir toplumda olmazsa olmaz bir öge olduğu düşüncesine sahipti. O, insanın biri maddi diğeri manevi olmak üzere iki yönünün bulunduğu inanıyordu. Buradan hareketle de bilim ile din arasında bir uyumun var olduğu sonucunu çıkarıyordu. Başka bir deyişle bilim insanın maddi yönünü kurup yetkinleştirme din ise manevî yönünü yetkinleştirmek için vardır. Maddi tabiatı inşa eden ilmin lüzumunu savunduğu kadar manevi hayatı tanzim eden dinin de gerekliliğini o kadar savundu.

Bu durum toplumsal düzlemde de geçerlidir. Ona göre dinsiz bir toplum düşünülemez ve yaşama gücünden mahrumdur. Açıkçası din toplumun bütün olarak yaşama gücünün temelinde yer alır.

Peyami Safa din düşüncelerini temellendirirken birçok dinamğin, dinin yanında etken olduğunu düşünmektedir. Bunların başında da ahlak yer almaktadır. Ahlak ile din arasında sıkı bir bağ bulunduğunu düşünen Peyami Safa, bu gün dünyanın bir ahlak buhranı geçirdiğini, teknikteki ilerlemeye karşın manevi değerlerin hızla buharlaştığını ve insan hayatından çekildiğini belirtmektedir. Bu durumun en büyük kurbanının ise gençler olduğunu düşünmektedir. Gençlerin isyankâr ve maneviyatı önemsemeyen tavırları ahlaki sıkıntılara yol açmaktadır. Safa'ya göre, bu isyankâr ve manevi mesuliyet duygusundan mahrum gençler ailelerinden her türlü yardımı görerek yetişmişler fakat dini ve manevi terbiye almamışlardır.¹⁴⁴

Manevi ve dini değerlerden yoksun yetişmenin bir ahlak problemine yol açtığını düşünen Safa, bunun toplumun ahengini bozan bir neslin türemesine sebep olduğu kanaatindedir. Bu ahlak problemini gidermenin en etkili yolu ise, yeni nesilleri en güzel ahlaki değerler ile yetiştirmektir.¹⁴⁵

Peyami Safa, maddeciliği ve dinsizliği Batı medeniyetinin hâkim vasıfları arasında saymaz. Tam tersine, dinin bugün bütün Batı memleketlerinde zengin ve muhteşem

¹⁴³ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 101-102

¹⁴⁴ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 32

¹⁴⁵ Safa, *Eğitim Gençlik Üniversite*, s. 89

kilise teşkilatlarıyla, siyasî partilerle, din okulları ve üniversitelerle yaşamağa devam ettiğini ifade eder.¹⁴⁶ Yeni nesillere verilecek dini eğitimin laikliğe aykırı olmadığını belirten Safa'ya göre, başta Amerika olmak üzere birçok laik ülkede, Cumhurbaşkanı İncil üzerine yemin eder. Mahkemelerde İncil'e el basmayanların şahitliği makbul değildir ve okullarda din öğretimi mecburidir.¹⁴⁷ Bu iman o milletin akıllara durgunluk veren ileri hamlelerine hiçbir zaman engel olmamış, bilâkis Amerika'da sosyal hayatı inceleyen bütün ilim adamlarının da kabul ettikleri gibi en kuvvetli yükseliş âmili olmuştur.¹⁴⁸

Bir toplum için bazı değerler vardır ki o toplumun maneviyatını ayakta tutsun. Bu değerler sevgi, hoşgörü, merhamet ve yardımlaşmaktır. Bu değerleri elde etmek içinse din ve maneviyat gerekmektedir. Bu değerleri kaybetmiş toplumlarda kavga, zulüm ve haksızlık ortaya çıkmaktadır. O bakımdan, bizim korkmamız gereken şey, dinî ve manevî değerleri toplumun strüktürüne daha fazla katmak değil, onları yanlış anlamak ve yanlış yorumlamak olmalıdır. İslâmiyet, gerçek çehresiyle görüldüğünde anlaşılacağı üzere, insanı her iki dünyası ile kucaklayan mükemmel bir dindir, tam bir hayat nizamıdır. Peyami Safa, toplumumuzdaki sorunların çözümü için İslamiyet'e sarılmanın ve İslamiyet'i hayatımıza uygulamanın önemini vurgular. O, İslamiyet'in ilerlemeye engel olduğu görüşüne karşıdır ve şiddetle reddeder. Çünkü Safa'ya göre, bizim ilerlememize engel olan İslamiyet'in kendisi değil, içine tarihsel süreç içerisinde birçok ananeler ve hurafelerin girdiği geleneksel İslam'dır.¹⁴⁹

Safa, hiçbir zaman din yüzünden toplumların geri kaldıklarını düşünmemiştir. Aksine insanların dinde geri kaldıklarını düşünmektedir.¹⁵⁰

Toplumların hiçbirinin dinsiz olamayacağı görüşü ile Safa, dine modern toplum içinde hak ettiği yerin verilmesini istemektedir. Bu düşünceyle beraber, Safa'ya göre, dini bayramların resmi tatil ilan edilmesi Cumhuriyetin dine hak ettiği değeri verdiğini göstermektedir. Dine bu kadar önem vermesi şüphesiz Safa'nın maneviyata verdiği

¹⁴⁶ Mustafa **Özbalcı**, "Peyami Safa'nın Edebi Romanlarında Batılılaşma Problemi ve Dini Hayatın İzleri", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Samsun, Sayı 8, 1993, s. 169

¹⁴⁷ Safa, *Eğitim Gençlik Üniversite*, s. 89

¹⁴⁸ Özbalcı, s. 169

¹⁴⁹ Özbalcı, s. 170

¹⁵⁰ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 21

değerle alakalı olduğu düşünülmektedir. Din ağırlıklı düşüncesine rağmen, Safa'nın laiklik vurgusunu da yoğun olarak yaptığı görülmektedir.

Peyami Safa'ya göre, bireylerin ve toplumların dini reddetmelerinin çok yanlış bir düşünce olduğunu savunmaktadır. Ona göre, laikliğin korunması ancak dinin gelişmesi ile mümkün olacağından dolayı, dini, ferdin ve toplumun hayatından çıkarmak yerine, onu en iyi şekilde kavratmak gerekmektedir.¹⁵¹

Peyami Safa, romanlarında din olgusunu yer yer ele almıştır. Ancak dini ele alma tarzı daha çok kültürün dinamiklerini koruma açısından önemli hale gelmiştir. Dinin tek başına toplumsal değerler açısından çok fazla bir ehemmiyete sahip olamayacağını düşündüğü içindir ki, kültürün korunması ve devamı açısından dinsel olgu Türk kültürüne önemli katkılar sağlamaktadır. Çünkü dinden uzaklaşmak, kendi kültürüne ve değerlerine mesafe koymayı beraberinde getirdiği gibi ahlaki ve insani yozlaşmayı da beraberinde getirir.

Din geleneğin devam etmesinde önemli bir unsurdur. Özellikle de batılı yaşam tarzına karşı doğu kültürünü dolayısıyla Türk kültürünü korumak açısından hayati bir öneme sahiptir. Değişime tamamen kapalı olmamakla beraber toplumsal dokuya uyum göstermeyen, onu deforme ederek tehdit eden yeni kıymetlere fırsat vermemekte nesillerin yozlaşmasına, kendi kültürlerine yabancı hatta düşman olmalarına karşı direnmekteydi. Bu sebeple romanlarında değişmiş, Batı hayranı çevreler ile muhafazakâr çevreler arasında sık sık bir çatışma mevcuttur.

Türk kültürü Batıyı örnek alırken, kendi kültürümüzle Batı arasında büyük farklar olduğunu belirten Safa, özellikle kültürümüzün daha çok manevi ve ahlaki değerlere sahip olduğunu ancak Batı'nın maddi unsurlara ve gösterişe daha çok önem verdiğini belirterek dinin bu konuda öz kültürü koruması açısından önemli bir işleve sahip olduğunu düşünmektedir.

Peyami Safa özellikle Tanzimat dönemini yazdığı romanlarında değerlerinden kopmuş çevrelerin, amaçlarına ulaşabilmek için peşinde oldukları mal, makam gibi değerleri elde etmek için hiçbir engeli tanınamalarının onları çok kötü sonuçlarla karşı karşıya bıraktığını ele almıştır. Bu durum onları bir bunalıma sokmuştur. Mal, mevki bedensel

¹⁵¹ Özbalcı, s. 170

hazlar ve medeniyetin görünen yüzüne kendini kaptıranlar bu sıkıntıların nedenini ahlaki değerlerden uzaklaşmaya bağlamaktadırlar.

Yalnızız romanında, birçok ilişkisi bulunan ve bulunduğu sosyal çevre içerisinde bu yönüyle yalnız olmayan romanın kahramanı Meral kendi kendine konuşurken şu itirafta bulunuyor:

“(...) Ve öğreniyorum benden şu dakikada. Ve Samim değil yalnız. Ondan daha mühim bir varlık öğreniyor benden. Bu varlık, tuhaf, vücudu yok onun. Fakat hissediyorum ki vardır o. Samim’den, Nuri’den, Cezmi’den, Talat’tan, Şakir’den babamdan, Ferhat’tan, annemden, benden fazla var. Her yerde var o. Allah mı? Değil. Ona yakın bir şey. Dur, dur. İsmi bulacağım gibi geliyor. Var bir ismi onun. Fa... Fazilet. Fazilet derler değil mi? Yahut iyilik, iyi olmak. O öğreniyor benden. Ve ben bunu hissediyorum”¹⁵²

Burada Meral suçluluk duygusu içerisinde bu itirafları yapmaktadır. Gerçekleştirdiği davranışların günah olduğunun farkına vararak ahlaki olarak çöküş içerisine girmiştir. Tanzimat dönemi romanlarında bu durum fazlasıyla yaşanmaktadır. O dönemki toplumsal yapının Batı’dan etkilenmesiyle ahlaki çözümlerin ortaya çıkması, dinin ve öz kültürün geri plana bırakılması bu tür toplumsal değer çatışmalarına yol açmaktadır.

Peyami Safa romanlarında dini ritüelleri de ele almıştır. Yine *Yalnızız* romanında romanın kahramanı Meral ve kardeşi Ferhat arasında geçen bir diyalogda dinin emir ve yasaklarına uymamanın cezasını insanın daha yaşarken çektiğine dikkat çekiliyor. Bir Maliye Tahsildarı olan ve hastalıkla boğuşan Ferhat ve Meral’in babalarının kısa sürede zengin olmasının nedenini sorgularken, Ferhat babası hakkında kız kardeşine bunun nedenlerini şu şekilde izah ediyor:

“Böyle işte. Hayat. Bazı bazı filozof olmalı insan. Düşünüyorum da... Evvela maliye tahsildarı. Sonra...”Tahakkuk şefi” mi derler ona? İşte öyle bir şey. Güya büyük tüccarlara defter tutma usullerini göstermiş de biner lira filan almış onlardan. Ve birdenbire servet yapmış. Çünkü babamın içinde daima bir ekşilik vardır. Hiçbir şeyden tam memnun olmaz. Anladın mı? Çünkü bu konfora layık olmadığını biliyor. Haram para, anladın mı, haram. Üre müre hepsi bahane. Babamı zehirleyen, kendi de bilmez ki budur işte. Bu... Bu haram duygusu. İnsan çeker, Meral Hanım, ben gencim ama öyle

¹⁵² Peyami **Safa**, *Yalnızız*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014, s. 304

görüyorum etrafımda hep. İnsan yaptığını çeker, bunu bilesin. Babamdır acırım. Fakat annemin yoldan çıkmasına sebep kim? Hu... Geç o tarafını. Valide hanım az mı çekti? Hâlâ çekiyor. Çilesi dolmaz onun. Ne zannederler bu insanlar? Fenalık yanlarına kâr kalır mı zannederler? (...)¹⁵³

Peyami Safa, burada gayri resmi yollarla elde edilen servetin huzur getirmeyeceği ve Allah inancından bahsederek, dinin yasak ettiği haram anlayışını ortaya koymaktadır.

Ferhat devam ederek bu durumun illaki hesabının sorulacağını ifade ediyor:

(...) Ben bu eve ve hepimizin başına bir felaketin, babamın ölümünden daha büyük bir felaketin yaklaştığını seziyorum. İnsan böyle zamanlarda hayatın manasını düşünüyor. Alelade günlerde, o...h, vız geliyor her şey. Fakat şimdi? Hu... Allah'ın böyle hesap günleri bunlar... Yaptıklarımızı çekeceğiz, Meral Hanım. Nah! Parmağımı ıslatıp duvara basıyorum. Çekeceğiz"¹⁵⁴

Safa, harama bulaşan insanın eninde sonunda bunun hesabını vereceğini ve ilahi adalet duygusunu ifade etmiştir.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanı Peyami Safa'nın dinî tezahürler bakımından en zengin romanlarından birisidir. Başlangıçta buhranlı bir insan olarak görülen Ferit'in gelişen olaylarla birlikte yavaş yavaş nasıl kişilik değiştirdiği, şüphe ve korkularından sıyrılarak nasıl imana geldiği ve kendi toplumunun değerlerine nasıl bağlandığı anlatılırken, romanın muhtevası gereği pek çok dinî olaya atıfta bulunulmuş, birçok dinî olayın da açıklaması yapılmıştır.¹⁵⁵

Romanın kahramanlarından Ferit, bir gün çarşıda, yine buhranlarından birini geçirirken karşısına, sakallı, beyaz kaşları altında sürmeli gibi siyah gözleri ve başında sofuların giydiği kenarı yukarı kıvrık, namazda secdeye engel olmayan ve şapka kanununa uymayan siyah külahı bulunan bir ihtiyar çıkar ve Ferit'e:

"Bende sana bir şey diyeyim de baba sözüdür, unutma, dedi, ne zaman ki sıkıntıdaşın, bu hapları yutacağın yerde, derin bir nefes al, içinden tut nefesini, yüreğinden bir kere,

¹⁵³ Safa, *Yalnızız*, s. 307

¹⁵⁴ *age.*, s. 307-308

¹⁵⁵ Özbalcı, s. 205

ama yüreğinden, sözüme dikkat et, yüreğinden, yüreğinden anladım mı? Yüreğinden bir kere "Allah'ım" deyiver, sonra nefesini birden koyuver. Anladın mı?"¹⁵⁶

Ferit ihtiyar adamın dediğinin aynısını yapar ve içinde bir ferahlama hisseder. Manevi bir huzur hisseder. Bu içindeki sıkıntılardan kurtulup, huzura kavuşması için, ev sahibi Vafi bey Ferit'e çok yardımcı olur. Dini bakımdan ona iyi gelecek tavsiyeler verir. Allah'ın takdirini, hikmetini ona anlatır. Ayrıca koynunda taşınması için ona muska verir.¹⁵⁷

Ferit, Vafi Bey'e çok fazla güven duyar ve onun söylediklerinden dışarı çıkmaz. Böylece manevi huzura kavuşur.¹⁵⁸

2.3. Türk İnkılabı ve Ülkeye Getirdiği Yenilikler

Peyami Safa Türk İnkılabını Doğu-Batı sorunu çerçevesinde ele alır. Ona göre Türk inkılabını anlayabilmek için öncelikli olarak doğu ve batı kavramlarının tahlil edilmesi ve Türkiye'nin doğunun ve batının neresinde olduğu öncelikle anlaşılması gerekmektedir. Türk İnkılâbına Bakışlar adlı kitabında alafranga ve alaturka olmak üzere iki farklı Türkiye'nin Doğu-Batı arasında yaşadığı gerilimin, ne Tanzimat'la ne de Jön Türk Devrimi'yle ortadan kaldırılabildiğini düşünmektedir. Safa'ya göre bu dilemma, ancak Mustafa Kemal'in yaptığı inkılâplarla son bulacaktır. Böylece, daha sonra Doğu-Batı sentezi olarak ortaya koyacağı ve batılılaşma sorununa da bir tür çözüm olarak gördüğü tutumu da belirginleştirecektir.

Safa, Türk İnkılâbının Doğu-Batı arasındaki ikilemi keskin bir biçimde sona erdirdiğini belirterek, Türkiye'nin Batıyı seçtiğini ifade eder. Ancak İnkılâbın Türkiye için ne anlama geldiğini açıklamadan önce Batıyı ve Doğuyu ayrı ayrı ele alıp inceler.¹⁵⁹

Böylece Türk inkılabının yönünü nereye döneceği ve hangi inkılap hareketlerinin ülkeyi çağdaş toplum düzeyine getireceği daha iyi anlaşılacaktır. Peyami Safa'da bu düşüncelerden yola çıkarak doğu ve batı kavramlarını ele almış ve Atatürk'ün inkılaplar içerisindeki önemli rolünün ne olduğunu ortaya koymuştur:

¹⁵⁶ Safa, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, s. 65

¹⁵⁷ Özbalcı, s. 205

¹⁵⁸ agm., s. 205

¹⁵⁹ Ay ve Durakoğlu, s. 21-46

“Türk inkılabını anlayabilmek için, Peyami Safa’ya göre, “Şark” ve “Garp” tabirlerini eşelemek, İslam ve Hristiyan gelenek ve kültürleri arasındaki ayrılıkları ve beraberlikleri tayin etmek, iki âlem arasında sıkışan öz Türk düşüncesinin Batı kültürünü benimseyebilmesi için taşıdığı büyük tarihi istidatları seçmek gerekir. Ancak Atatürk mucizesini kavramak için inkılaptan önceki fikir akınlarını gözden geçirme zarureti vardır. Bunun için çok canlı bir fikir ve iddia panayırı olarak tarif ettiği Meşrutiyet sonrasının üç önemli fikir akımını, Türkçülük İslamcılık ve Batıcılığı ele alan Peyami Safa, bu akımların programlarını tahlil ettikten sonra, birleştikleri ve ayrıldıkları noktaları tespit eder. Büyük harp devresinde, bu üç fikir cereyanı dergi sayfalarında nazari bir görüş olmaktan çıkmış, İttihat ve Terakki merkez-i umumisine taşınarak birer aksiyon ve irade merkezi olmaya başlamıştır. Üç cereyanı da himayesi altına alan imparatorluk siyaseti, Ziya Gökalp tarafından “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” şeklinde formüle edilen bir beraberliği gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ancak büyük harbin sonlarına doğru, Arap isyanı yüzünden İslamlaşma fikri fena not alacak, savaştan sonrada “Büyük Türk Birliği” hayali iflas edecektir. Türkçülüğe bir tepki olarak doğan ve “mistik bir ruh”un peşine düşen Dergâh hareketinin de ciddi bir varlık gösterdiği söylenemez. Garpcılığa gelince, bir kısmı İslamcılara, bir kısmı Türkçülere katılarak ikiye bölünmüş, böylece ortada iki cereyan kalmıştır. Hürriyet ve İtilaf fırkası İslamcılığın, Ankara hükümeti ise milliyetçiliğin temsilcisidir. Ancak Ankara’nın milliyetçiliği ile Meşrutiyet sonrasının Türkçülüğü arasında önemli farklar vardır. Kurtuluş davasının lügatindeki “milli”, İmparatorluk Türkçülüğündeki gibi telifçi değil, milliyetçilik kavramının bütün manalarını içine alan bir kelimedir. Milli mücadele sırasında yaşanan dini heyecan bile aslında milliyetçi bir karakter taşır.”¹⁶⁰

Özetlemek gerekirse, Peyami Safa, inkılaptan önceki üç cereyanın Birinci Dünya Savaşı’nda geçirdiği ilk ve Kurtuluş savaşında geçirdiği son kanlı imtihanında, İslamcılık fikri şehit olmuş ve Türkçülükle Batıcılık fikirlerinin ise ağır yaralar aldığını belirtmiştir. Safa’ya göre, bu iki fikrin de yarası, varlıklarını imparatorluk nizamına bağlayan Osmanlılık uzuvları üstünde olduğunu ve Atatürk’ün inkılabı, o iki fikrin kangren olmuş hücrelerini kesip atmış ve tekrar hayata kavuşturduğu milliyet ve medeniyet prensipleri üstüne yeni Türk bünyesini oturtmuştu.¹⁶¹

¹⁶⁰ Ayvazoğlu, s. 122

¹⁶¹ Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, s. 99

Safa'ya göre, "Atatürk inkılabının değişmez iki temel prensibi vardır: Milliyetçilik ve medeniyetçilik. Medeniyetçilik kökü bizi Avrupa ve garp metoduna, düşüncesine ve muâşeretine bağlar; milliyetçilik kökü bizi orta Asya ve sark menşelerimize, tarihimize, dil birliğimize götürür."¹⁶²

Peyami Safa, inkılabın en önemli parçaları olan medeniyetçiliği ve milliyetçiliği Osmanlı'dan kopuş ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli olarak görmekteydi. Milliyetçilik Osmanlı'da farklı anlam kazanmaktaydı. Çünkü Osmanlı kozmopolit bir yapıya sahip olduğundan dolayı, İmparatorluğun içindeki insanlara ırk ayrımı yapmadan hitap etmek gerekiyordu. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte artık Türk milletinin devleti olarak, milliyetçi unsurlar ön plana çıkmıştır.

Medeniyetçilikte, Osmanlı İmparatorluğu kurumları ve sosyal yapısı artık çağdaş devlet düzenine ayak uyduramaz hale geldiğinden dolayı, restorasyona ihtiyaç duyulmaktaydı. Nitekim bunları tespit eden Atatürk gerekli neşteri vurarak Türkiye Cumhuriyetini muasır medeniyetler seviyesine getirmek için uğraş vermiştir.

Safa, inkılap hareketlerinin milli olduğunu Atatürk'ün de inkılâpları yaparken milli şuurdan ayrılmadığı ifade eder ve milliyetçilikten doğan inkılâp hareketlerini şu şekilde açıklar:

- *Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşu.*
- *Saltanatın ve hilafetin kaldırılması.*
- *Milli ekonomi: Büyük istihsal ve endüstrinin millileştirilmesi, yerli mallarına rağbetin artırılması, milli kredi hareketleri ve milli bankacılık.*
- *Osmanlı çerçevesinde çıkarılan Türk tarihinin Orta Asya'daki yataklarına kadar genişletilmesi.*
- *Türk dilinde Güneş-Dil Teorisine kadar giden bir kendi kendini bulma ve tasfiye hareketi, öz Türkçe soyadları kanunu.*

¹⁶² age., s. 90

➤ *Kur'an'ın tercüme ettirilmesi ve ezanın Türkçeleştirilmesi.*¹⁶³

Safa'ya göre, milliyet sözcüğünü iki tarzda anlayanlar vardır. Bunlardan ilki sosyalistlerdir. Sosyalistler, bütün milli kavgaları ve kalkınmaları sadece emperyalizm baskısından bir kurtuluş hareketi şeklinde gösterir. Böylece yarı sömürge halinde yaşayan esir milletlerde burjuva ve kapitalist düzene karşı bir karşı duruş uyandırmak ister. Bizim ülkemizde de inkılaptan sonra Türk milliyetçiliğini böyle anlayanlar oldu. Buna karşı mecmua ve kitap çıkardılar.¹⁶⁴

Milliyetçilik kavramını, ikinci tarzda anlayanlar ise öz milliyetçilerdir. Bunlar için milliyetçilik, geniş bir ırk, dil ve tarih hareketidir. Tek bir insanın ihtiyaçlarından ve haklarından önce milli zorunlulukları kabul eder.¹⁶⁵

Burada tartışılan husus şudur: Türk inkılabının getirdiği milliyetçilik hangisidir?

Yeni Türkiye'deki milliyetçilik kavramı, daha çok geniş bir ırk, dil ve tarih hareketi yönündedir. Çünkü günümüz konjonktüründe sömürü düzeninin önüne geçen milli mefhumlar daha çok önem kazanmıştır. Bugünde görmekteyiz ki, milli zorunluluklarımız her zaman tek bir insan ihtiyacının önüne geçmektedir.

Peyami Safa'nın düşüncelerinde, Türk İnkılâbı milli ve medeni ananelerin daha geniş bir kadroda zenginleştirilmesine engel olmamıştır. Türk dili ve Türk tarihine ait ananelerin kudret ve tesirleri, Osmanlı İmparatorluğu çerçevesini aşan daha uzak daha derin köklere yönelerek, daha da artmıştı.¹⁶⁶

Özellikle Atatürk'ün, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nu kurması, milli dile ve milli tarihe Atatürk'ün yaptığı inkılap hareketleriyle ne kadar önem verdiğini göstermiştir. Peyami Safa'da bu inkılap hareketlerini Osmanlı Devleti'nden, Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişin ibareleri olduğunu belirtmiştir.

Medeniyetçilikten doğma inkılap hareketlerini ise;

¹⁶³ age., s. 99

¹⁶⁴ age., s. 100-101

¹⁶⁵ age., s. 101

¹⁶⁶ age., s. 108

- *Laiklikle ilgili bütün inkılap hareketleri:*
- ✓ *Din ile dünyanın ayrılması.*
- ✓ *Medreselerin ve şer'î mahkemelerin kapatılması.*
- ✓ *Tekke ve zaviyelerin kapanması.*
- ✓ *Okullardan din derslerinin kaldırılması.*
- ✓ *Dini hukukun ilgası ve Medeni Kanun kabulü.*
- ✓ *Kaçgöçün kaldırılması.*
- ✓ *Çok eşli evliliğin kaldırılması.*
- *Şapka.*
- *Latin harfleri.*
- *Darülelhanda alaturka kısmın kapatılması. Sadece garp musikisi öğreten konservatuarın tesisi.*
- *Garp takviminin, İngiliz haftasının ve Pazar tatilinin kabulü.*
- *Bütün garp muaşeret ve kıyafetinin resmileşmesi.¹⁶⁷*

Peyami Safa'ya göre, medeniyet sözcüğü ülkemizde iki şekilde anlaşılmıştır. Herkes bu sözcükle Batı medeniyetini kastetmekteydi. Ancak bazılarımız için bu medeniyet sadece metottan ve teknikten ibaretti. Osmanlı Batıcıları ve İslamcıları da böyle düşünüyorlardı.¹⁶⁸

Bazıları için batı medeniyeti, bütün metodu, tekniği, Hristiyan an'anesi ve muaşeretıyla bölünmez bir bütündür. Bunlar için, yılbaşı ve Noel şenliklerinin milli kültürümüze girmeye başlaması ve cenazelerimizde Chopin'in marşının çalınması, gazete ve kitaplarımızda arada bir tartışılan konulardı.¹⁶⁹

¹⁶⁷ age., s. 100

¹⁶⁸ age., s. 101

¹⁶⁹ age., s. 101

Burada tartışılan konu ise Türk inkılabının getirdiği medeniyetçilik hangisidir? Batı medeniyetinin metot ve tekniğini yoksa batının an'anesi ve muşeretimi?

Medeniyetçilik konusunda, batıdan etkilenme konusu uzun süren tartışmaları beraberinde getirmiştir. Özellikle Tanzimat döneminde batının sosyal ve kültürel yönünün daha çok benimsenmesi sorgulanmıştır. Ancak yapılan bütün İnkılap hareketleri Batı'nın teknik ve metodunu almaya yöneliktir.

Peyami Safa'ya göre, Türk inkılabının en önemli safhası cumhuriyettir. Ona göre cumhuriyet, toplumsal yönden bütün eksikleri tamamlayan bir son değil, bir başlangıçtır. Yıllar önce doğan inkılap, bütün meselelerimizi bütün meselelerimizi halletmek şöyle dursun, onların adını bile koyabilmiş değildir. Bir idare mekanizması reformu, memleketi yeni baştan teşkilatlandırma davası, bir sosyal adalet meselesi, halkı ve gençliği, arsa, apartman, otomobil sahibi olmaktan ve keyif çatismaktan daha üstün bir ideale bağlamak problemi ve daha niceleri hâlâ açıktadır. Cumhuriyet inkılabından sonra, memleketin yeni bir anlayışla çok büyük silkinme ve kalkınma hamleleri yaptığı muhakkaktır. Ancak bunların bir kısmı İnkılap yapmamış memleketlerde de görülen normal ve zaruri ilerleyişlerdir.¹⁷⁰

2.4. Türk Toplumunun Modernleşmesi

Modernleşme, geri kalmış toplumların ekonomi, bilim, kültür, sanat ve toplumsal düzen gibi alanlarda çağın bilim ve teknolojisinin olanak verdiği gelişmiş aşamaya gelme çabasını ortaya koymak için kullanılan kavramdır. Modernleşmenin dolayısıyla modern toplumların ortaya çıkmasında sanayileşme etkili olmuştur.¹⁷¹

Modernleşme sonucunda özgürlük, eşitlik ve demokrasi kavramları önem kazanmış ve bu kavramlar toplumların, politik ve toplumsal değişim süreçlerini harekete geçirmiştir. Aynı zamanda eleştirel, yenilikçi bir bakış açısının önem kazanmasını sağlamıştır.¹⁷²

Türk toplumunda da modernleşmeyle birlikte özgürlüğün ve eşitliğin daha fazla konuşulması, Atatürk ilke ve İnkılaplarının içeriğinin de modern toplum yapısına uygun

¹⁷⁰ age., s. 101

¹⁷¹ Aşan, s. 83

¹⁷² Aşan, s. 83

dizayn edilmesi Türk toplum yapısını muhafazakâr toplum yapısından çıkararak, modern toplum yapısına dönüştürmeye başlamıştır.

Modernlik üzerinde yoğunlaşan Peyami Safa, modernliğin geçmişi tamamen siler anlayışına karşıdır. Kendisini de modern olarak gören; ancak geçmişe de bir o kadar bağlı bir kişi olarak gören Safa, Türk toplumunun modernleşmesine karşı çıkmamakta ancak öz kültürünü koruyarak ve temel değerlerine sahip çıkarak Türk kültürünün modernleşeceğini savunmaktadır.

Safa için modernleşme, tarihsel bir süreklilik üzerine yürümelidir ve bu yapılabirise sağlıklı ve özgün bir modernleşme ortaya koyulacaktır. Bunun gerçekleşmesi de muhafazakâr bir düşünceyle sağlanabilir. Safa için, muhafazakârlık tarihçi ve gelenekçidir. Bugünü düne bağlayan zengin tecrübe ve kültür mirasının bekçisidir. Dünsüz bugün ve bu günsüz yarın olmayacağını bilir. Toplumların geçirdiği inkılâpların geçmişin değerlerini tahrip etmemesi gerektiğini bilir. Toplumun kendi benliğini kaybetmemesi için her türlü ölçsüz değişmeye direnir.¹⁷³

Değişim bütün toplumlar için olması gereken bir olgudur. Ancak değişim de toplumun değerlerini, benliğini kaybetmesi kabul edilemez bir durumdur. Peyami Safa'da görüşlerini bu şekilde temellendirmiştir ve toplumların benliğini kaybetmeden ihtiyaçlara cevap vererek yapılan değişimi toplumun modernleşmesini her zaman desteklemektedir. Bu görüşünü de Türk inkılabı ve Türk toplumunun modernleşmesi için temellendirmiştir.

Peyami Safa'ya göre, Türk inkılabı gerçekleşmeden önce, sistem halinde, hiçbir kitapta yeri yoktu. Türk inkılabının izah edilmesine başlamak ancak inkılaptan yıllarca sonra mümkün olmuştur. Bu inkılap kendinden önceki bazı dağınık fikir hareketlerinin olgunlaşması ve şekillenmesi olsa dahi, bir ideoloji haysiyetiyle hiçbir peşin düşünceye mal edilemez. Türk inkılabının bir kitabı varsa canlı bir tarihtir ve hayatın ta kendisidir.¹⁷⁴

Peyami Safa 1930'larda, Kemalist modernleşmeyi ortaya koyarken, sunduğu tabloda Atatürk'ü büyük bir devrimci olarak görmektedir. Kemalist modernleşme geçmişin tüm

¹⁷³ Safa, *Din İnkılab İrtica*, s.173

¹⁷⁴ Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, s. 191

yıkık değerlerinden koparak gelişen bir modernleşme hareketidir. Peyami Safa için, Kemalist dönem ile birlikte, İmparatorluk düşüncesinin zorunlu kıldığı endişelerden hiçbirisi ile sakatlanmayan eksiksiz bir modernleşme hareketi başlamıştır.

Atatürk, Tanzimat dönemi ile başlamış olan modernleşme hareketinin tüm sakat yönlerini bir kılıç darbesiyle ortadan kaldırmıştır.¹⁷⁵ II. Meşrutiyet'in tüm düşünsel sistematiğini yeniden yorumlayarak Cumhuriyet'i yepyeni dinamikler üzerine inşa etmiştir.¹⁷⁶

Türk modernleşme hareketinin başındaki isim olan Atatürk, yeni Türkiye'yi inşa ederken Türk halkının ihtiyaçlarını göz önüne alarak bu çalışmaları yapmıştır. Çünkü yeni kurulan ülkenin bir atılıma bir ideolojiye ihtiyacı vardı. Artık Osmanlı'daki ideolojiler Türk halkına cevap veremiyordu. Türk milletinin modernleşmesindeki yeni ideolojisinin ismi artık Kemalizm olmuştu.

Safa'ya göre, "Kemalizm iki büyük zaruretten doğdu: biri Türk yurdunu ve Türk birliğini içeride bozgundan ve dışarıda salgından kurtaran Milli savaş; öteki de bu yurdu ve birliği kurtardıktan sonra Türk toprağını ve kafasını betonla inşa. Burada bina ve kafa aynı istihaleyi geçiriyor. Avrupalılaşıma ahşap binaların ve ahşap kafaların yıkılması ve betonlaşmasıdır. Kemalizm'i doğuran iki büyük milli zaruret de hiçbir peşin düşüncenin mahsulü değildir. Biri milli bir kendini koruma insiyakına, öteki de hızla gelişme ve yükselme iştihakına bağlıdır."¹⁷⁷

Peyami Safa'nın 1950'lerde yaşamış olduğu muhafazakâr dönüşümün en somut izleri, Kemalist modernleşme projesini, geçmişten bir kopuş olarak görürken daha sonraları geçmişin değerleri üzerine yükselen bir süreklilik olarak görmeye başlamasında ortaya çıkar.

Safa'ya göre, Türk İnkılâbının başlangıcından itibaren sadece tekniğiyle değil bunun yanında düşünme biçimi ve kültürüyle de kabul edildiğini belirterek Doğunun Batıya bıraktığı ve Rönesans'ta vücut bulan kültürüyle göz göze geldiğini, bu karşılaşmanın farkında olmanın önemini vurgular. Ancak Türk İnkılâbının da eskimiş olmayan yanına dikkati çekerek Batının olgucu ilimciliğinin esasında değişmez olduğunun altını çizer ve

¹⁷⁵ age., s. 8

¹⁷⁶ age., s. 91

¹⁷⁷ age., s. 191

Kemalist devrimi milli gerekliliklerin sonucu olarak görmesiyle de cumhuriyetçi-muhafazakâr tavrını netleştirir. İnkılâbın milli yanını ön plana çıkaran Safa, Doğu ve Batı arasında kurmayı deneyeceği sentezin ancak İnkılâbı özümsemekle olanaklı olduğunu dile getirir.¹⁷⁸

Peyami Safa'ya göre, Osmanlı kültürü, melez ve orijinal bir kültürdür. Ancak son haddine ulaşmış bir olgunluktan çürümeye doğru giderken köklü bir değişmeye mahkûmdu. Sadece kendisi değil, mensup olduğu medeniyet çevresi de bu değişime mahkûmdu. Ancak bir kültür değişmesi, yerine gelmesi özlenen yeni bir kültürün ışığı ve şuuru içinde mümkün olur. Değişme tarzını yine kültürden alır.¹⁷⁹ Safa, bu olayı bir örnekle açıklamaktadır:

“Harap bir konağın bir apartman haline gelmesi mimarlık kültürüne ve tekniğine muhtaç olduğu gibi. Bizde ise, Tanzimat’tan beri inkılap hareketleri kültür çevrelerinden ve onun halka sirayet etmiş tam şuurundan değil, saraydan, ordudan ve devletten gelmiştir. İnkılabımızın manası üzerinde bizi düşündüren bir milli tarih felsefesinden mahrum olmamıza hayret edilebilir mi?”¹⁸⁰

Peyami Safa, bir konağa benzettiği kültürümüzün yeniden inşa edilmesinde, Batı ile Doğu kültürü arasında kalmamızın bizlere zarar vereceğini belirtmektedir. Ancak çok iyi organize olmuş İnkılap hareketlerinin bizi bu durumdan kurtaracağını savunmaktadır:

“Konağı yıktık. Fakat onun sağlam kalmış malzemesinden yeni bir binada nasıl faydalanacağımızı bilmediğimiz için, onun yerine bir apartman çıkamadık. Osmanlı kültürünün harabeleri önünde, şaşkın, birbirimize bakıyoruz. İçinde boğulduğumuz kültür buhranının sebebi budur. İnkılabın çaçaron ve demagoglara değil, yüksek mimarlarına ihtiyacımız var.”¹⁸¹

2.5. Geleneksel ve Modern Aile

Peyami Safa, aileyi toplumun temel yapı taşı olarak görmektedir. Toplumun temelinin sarsılmasının tetikleyicisi olarak aile kurumunda meydana gelen kopuşun olduğunu

¹⁷⁸ Ay ve Durakoğlu, s. 21-46

¹⁷⁹ Safa, *Din İnkılap İrtica*, s. 96

¹⁸⁰ age., s. 96

¹⁸¹ age., s. 96

düşünmektedir. Ailenin iki taraflı bir anlaşma olmadığını ayrıca toplumla da yapılan bir anlaşma olduğuna dikkati çekerek, evliliklerin sağlam temel üzerinde inşa edilmesini ister. Aile Peyami Safa için, milli duyguların tohumlarının atıldığı bir kurumdur. Özellikle aile bağlarının ve milli duyguların zayıflamasını toplum için büyük bir tehlike oluşturduğunu ifade eder.

Peyami Safa aileyi tüm toplumsal düzenin üzerine bina edildiği en temel toplumsal kurum olarak görür:

O'na göre evlenme, iki taraf arasında değil, gerçekte üç taraf arasında bir sözleşmedir: Erkek, kadın ve toplum arasında bir mukaveledir. Hatta ev birinci derecede sosyal bir kurum olduğu için, onun üstünde toplumun hakkı, belki karıyla kocanın hakkından önce gelir. Fakat toplumun kurulmasını istediği ev, sosyal nizam ve ahengi devam ettirecek bir temele sahip olmalıdır; bunun içinde toplumda sirayetini temenni ettiğimiz düzen ve ahenk, her şeyden önce, kurulması istenen o evin içinde bulunmalıdır. Bozuk düzeni olan bir aile, hücrelerinden birini teşkil ettiği toplum içinde ahenksizlik unsuru olur. Toplumun menfaati, bu düzensiz aileleri dağıtmaktır.¹⁸²

Peyami Safa için aile kavramı bu kadar önemliyken “Batılılaşma akımı içerisinde en büyük hasara uğrayan kurum da şüphesiz aile olmuştur. Çünkü ailenin temelinde bulunan kadın yanlış Batılılaşmanın en derin tesirlerini hissetmiştir. Aileyi oluşturan diğer unsur olan erkeğin de geniş meşrepli olması ve evlilik kurumuna sıcak bakmaması aile kurumunun darmadağın olmasının diğer sebebidir. ‘Yeni Avrupa’da bekârlık karşıtı kanun çıkarken Türkiye’de bütün bir aileye rastlamak güç hale gelmiştir. Türkiye’de hürriyetine düşkün olan gençler evlenmez lakin zevklerinden de vazgeçme taraftarı olmaz bir durumdadırlar. Evli olanlar da bir yandan hürriyet şarabı içmeye devam etmişlerdir. Bu durumun en acı tarafı ise artık anne-babaların da onayının alınmış olmasıdır. O dönemde evladının düştüğü batağı Batılılaşma olarak görüp gurur duyan ailelere de rastlanmaktadır.”¹⁸³

Modernleşmeyle birlikte, Türk toplum yapısı da değişmeye başlamıştır. Bunun en somut örnekleri de aile hayatında görünmektedir. Samimi, yüz yüze ve birincil

¹⁸² Safa, *Kadın Aşk Aile*, s. 182

¹⁸³ Sümeyye Dinler **Köksal**, “Peyami Safa’nın Yalnız Romanında Kadın ve Aileye Batılılaşma Ekseninden Bakış”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1 Winter 2013, p. 1259-1268

ilişkilerin yer aldığı geleneksel aile yapısı yerine aile üyelerinin birbirine yabancılaştığı ve artık evin içerisinde dahi herkesin yalnız olduğu bir modern aile yaşamı ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte aile üyelerinin ilişkileri de değişmiştir. Ev artık ortaklaşa kullanılan bir yaşam alanı olmaktan çıkmıştır. Herkesin kendine ait özel alanı olduğu için aile anlam bütünlüğünü kaybetmiştir. Aynı evin içerisinde hayatın parça parça yaşandığı bir ilişkiler dünyası aile içinde oluşmuştur. Bu durum sadece ailenin üyelerini değil toplumun diğer kesimlerine de sirayet etmiştir. Çünkü bu yapıyla beraber geleneksel değerler yerini modern değerlere bırakmıştır. Örneğin geleneksel dönemde önemli bir yere sahip olan, herhangi bir zamana kayıtlı kalmaksızın misafir kabul etmek veya misafirlige gitmek artık yerini kabul günlerine bırakmıştır. Doğal olarak kabul günlerinin içeriğini de Batılı yaşam unsurları doldurmaktaydı. Bu tür günlerde eskinin alışkanlıkları olan sohbetler vs. değil modern yaşamın göstergesi sayılan partiler, danslar, kumar oyunları v.s ön plandaydı. Bu aynı zamanda modernleşme sürecinde geleneksel döneme ait bir dini toplumsal kabullerin önemsenmediği yeni bir zihniyet değişiminin de göstergesidir.¹⁸⁴

Türk inkılabı, değişimler ve Batı'yı örnek almak bakımından, yaşadığı en büyük sıkıntı aile konusundadır. Batı'nın aile yapısı Türk kültürü aile yapısına tamamen terstir. Batı etkisiyle boşanmalar artmış, aile üyeleri arasında kopmalar başlamıştır. Peyami Safa'da her zaman Batı'yı destekleyen ve modernliği savunan görüşünü aile konusunda değiştirmiştir. Ailenin daha çok Doğu kültürü etkisinde kalması gerektiğini savunarak geleneksel aile yapısının bozulmaması gerektiğini düşünmektedir.

Safa'ya göre bizdeki aile buhranı bütün dünyadakinden fazla değilse fevkalade sebeplerin peşine düşmemize lüzum yoktu. Boşanmada ki alelade sebepleri ise şöyle belirtmiştir:

“Erkeklerle kadın arasındaki ruhi, iktisadi, ahlaki ve cinsi ihtilaflar... Bunlar sayısız.”
Safa bunların önüne geçilmesinin milli terbiye ve milli servetle alakalı ve zamana bağlı bir tekâmül davasıyken, şayet boşanma vakaları normal haddini aşmışsa o zaman felaketin alelade sebeplerle izah edilemeyeceğini vurgulamıştır. “Artık iki taraf

¹⁸⁴ Mesut Düzce, “Peyami Safa'nın Romanlarında Sosyal Değişme ve Din”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2008 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 75

birbirini tanımadan anlamadan evleniyor, iki taraf aileyi geçici bir heves mevzu sanıyor, kendine düşen fedakârlığı hep karşısındakinden bekliyor, ahlakın büyük esaslarına yan çiziyor, aza kanaat etmiyor gibi doğru ve beylik hükümler.”¹⁸⁵

Peyami Safa'nın romanlarında da Batılılaşmış kesimlerin yaşadıkları mekânlarda bu modern yaşam tarzını detaylı bir şekilde görmek mümkündür. Safa, özellikle Tanzimat dönemi romanlarında bu durumu daha belirgin olarak ele almıştır. Bu romanlarda olay örgüsü Batılılaşma sürecinde ortaya çıkan ve insanların davranış kalıplarını da yeniden düzenleyen bu yeni evlerde geçmektedir.

Geleneksel dönemde haremlik-selamlık olarak ayrışan ev aileyi sosyal ilişkiler açısından dış etkilere kapalı hale getirdiğinden dolayı asosyal bir duruma sebep olurken, modern dönemdeki evler ise aileyi bu tür etkilere karşı aşırı açık hale getirmiştir. Bu durum Peyami Safa'nın romanında hem eleştiri hem övgü almıştır. O, “eski aile” ve “yeni aile” terkiplerini kabul ederken “asri aile” terkiibinden ise nefret etmektedir.¹⁸⁶

Safa'ya göre, eski ailelerin büyük kusurları vardı. Bu kusur: Kapalı olmaktı. Eski ailelerin büyük erdemleri vardı. Bu erdem: Yine kapalı olmaktı. Bu kapalılık onların zihinlerini kapamak suretiyle bir kusur, fakat karakterlerini muhafaza ettirmek itibarıyla bir meziyet oluyordu. Yeni ailelerin de büyük bir meziyetleri vardı bu meziyet: Açık olmak; büyük bir kusurları da vardı. Bu kusur: Yine açık olmaktı. Bu açıklık onların zihinlerini açmak suretiyle birer meziyet, fakat karakterlerini bozmak suretiyle birer kusur oluyor.¹⁸⁷

Peyami Safa, hem geleneksel hem de modern ailenin aşırıya kaçan taraflarını eleştirmekte ve bu durumları aileler için bir kusur olarak görmektedir. Safa, genel olarak geleneksel yapıyı daha çok benimsese de geleneğin yanlış taraflarını eleştirmiştir. Aynı zamanda, Batı ahlakını ve yaşam tarzını eleştirse de Batı'ya karşı bir tavır içerisinde değildir. Sadece gereksiz, ahlaki değerleri tehdit eden ve toplumsal sürekliliği sekteye uğratan gelişmelerin karşısında durmuştur. Bunun dışında bir Batı karşıtlığı ya da düşmanlığı içerisinde olmamıştır. Daha çok Doğu ile Batı'nın sentezine önem vermiştir. Bunun sonucunda da, ideal bir eşin ancak eski ailelerin kapalı ahlaki terbiyesiyle yeni

¹⁸⁵ Safa, *Kadın Aşk Aile*, s. 180

¹⁸⁶ Düzce, s. 75

¹⁸⁷ age., s. 47

ailelerin açık fikri terbiyesine sahip bir genç kız olduğunu savunarak Batı karşısındaki duruşunu sergilemektedir.¹⁸⁸

Peyami Safa'ya göre inkılaplarla beraber kadının bir takım haklar elde etmesi aile kurumuna zarar vermiş, bu durumunsa boşanma oranını artırdığını belirtmiştir.

O'na göre, Türk toplumunun yirmi yıldır inkılabı geçiren bünyesi büyük bir sarsıntı içindedir. Adetler, töreler, kıyafetler, kanunlar değişiyor. Özellikle Türk kadınının önüne bütün imkânların kapıları açılmıştır. Asırlardan beri evinde kafes ve sokakta çuval içinde yaşayan kadın, imkânlar artınca ne yapacağını şaşırır benziyor. Ev ile sokak arasında kıvranmaya başlamıştır. Asırlardır evinin içinde geçirdiği zindan hayatı onda nihayet aileye karşı bir tiksinti uyandırmışa benziyor. O kadar derin ki, bunun kendisi de farkında değildir. Öyle ise bir “sokak, ev” harbi önündeyiz: sokak (plaj, sinema, spor, gezinti, ziyaret) gibi birçok cazibeleriyle kadını kendisine çekiyor; ev (kanun, vazife, adet, anane) gibi birçok cebirleriyle onu kolundan tutuyor. Cazibeleri temsil eden sokak, vazifeleri temsil eden eve karşı savaş açmış, düşmanın temellerini sarsan zaferler kazanmaya başlamıştır.¹⁸⁹

Safa'ya göre, kadın iş hayatına girdikten sonra, sokak yalnız cazibeleriyle değil, kadına verdiği güçle de onu kendine çekiyor, evinden ayırıyor ve aileye karşı zaferlerini tamamlıyor. Bütün felaket sokağın evin önüne geçmesinde ve onun temelini çökertmesindedir.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Düzce., s. 76

¹⁸⁹ Safa, *Kadın Aşk Aile*, s. 180-181

¹⁹⁰ age., s. 181

SONUÇ

Bu çalışmada Peyami Safa'nın düşünce dünyasındaki siyasi kavramlar, sorunlar ve Türk toplumuna bakış açısı ele alınıp değerlendirilmiştir. Değerlendirmelerimiz sonucunda öncelikli olarak siyasi kavramlar ve sorunlarda belli çıkarımlarda bulunulmuştur:

Peyami Safa, üç fikir akımını yani, milliyetçilik, İslamcılık ve batıcılık fikir akımlarını çoğu kitaplarında konu edinmiştir. Safa, toplumsal çevrelerde milliyetçi bir yazar olarak tanınmıştır. Milliyetçiliğe bakış açısı hiçbir zaman ırkçı olmamış, her zaman Adolf Hitler gibi saf ırk ortaya çıkarmaya karşıdır. Safa'nın milliyetçilik anlayışı aynı coğrafya üzerinde yaşayan insanların toplumsal ruh ve dil birliği içinde olmasıdır.

Safa, İslamcılık görüşlerin de farklı bir konuya parmak basmıştır. Safa sosyalizm ile İslam dinini ortak perspektifte birleştirmiştir. Bu iki kavramın aynı doğrultuda hareket ettiği, uyuşan çok yönünün olduğu, ikisinin de insanlara yardım ettiğini ve toplumdaki insanların eşitliğini istediği çıkarımı vardır. Safa yine İslam'ın toplumu geri bıraktığı tutucu olduğu görüşlerini yadsıyarak, din ne ilerlemenin ne de gerilemenin sebebi olamayacağını savunmuştur.

Safa'nın batıcılığa bakış açısı olumlu olmuştur. O'na göre, Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyetin başlangıcında batıcılık hep yanlış anlaşılmıştır. Batıcılığı Safa, bilim ve tekniğinin alınması yönünde görüşlerini bildirmiştir. Ancak milli ve manevi değerlerin her zaman doğuya özgü yapımızda kalması gerektiğini belirtmektedir.

Muhafazakârlık, bilgi ve tecrübedir. Muhafazakârlık geçmişi sahiplenmektir. Muhafazakârlık tutuculuk değildir. Toplumun aydınlığını yok etmek değildir. Muhafazakârlığı, yıllarca insanlar tutucu bir kimlikle açıklama eğiliminde bulunmuşlardır. Peyami Safa, bu görüşleri çürütmek amacıyla, muhafazakârlığın toplumumuza kattıklarını ele almaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nden sonra inşa edilmeye başlanan Türkiye Cumhuriyeti'nin aslında bir yıkım üzerine yapılmadığı aksine bir restorasyon olduğunu düşünmekteydi. Gerçekten de Türk toplum geleneğine

bakıldığı zaman manevi değerlerimizin sil baştan değişmeden, çağın koşulları çerçevesinde restore edilerek modern bir toplum ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Peyami Safa, ekonomik görüşlerinde, Marksizm'e ve sosyalizme karşı bir tavır içerisinde olmuştur. Sosyalizme olan karşı tavrı, ideolojik bir kavramın yansıması olarak görüldüğü içindir. Peyami Safa'da bunun üzerinde durmaktadır. Sosyalizmin ülkemizde tam anlamıyla anlaşılmadığı ve sosyalizm çığırkanlığı yapanların gerçek anlamda sosyalist olmadıklarını düşünmektedir. Peyami Safa Marksizm'in daha çok komünist anlayışta olduğunu ve komünizmin kaynağının Marksizm olduğunu düşünmektedir.

Komünizm sosyalizmden çok farklı kavramdır. Çünkü sosyalizme göre çok daha ideolojik ve sınırları daha keskindir. Teorik alt yapısını Marksizm'den almaktadır. Tabii burada sorgulanması gereken olay şudur: Türkiye'de Marksizm'e ve komünizme bakış açısı nedir ve Türkiye'nin değerlerine ne kadar uygundur? Bu sorunun cevabı yıllarca Türkiye'de tartışılmış ve hala da tartışılmaktadır. Komünizmin bir toplumda yaşayabilmesi için işçi sınıfına ihtiyaç vardır. Ülkemizde de bir işçi sınıfı teorik anlamda bulunmadığı için komünizmin olması pek sağlıklı görünmüyor. Aynı zamanda dini değerleri de işin içine kattığımızda, komünizmin din ögesini benimsememesi nedeniyle ülkemizin nüfusunun da yüzde doksan yedisinin Müslüman olduğunu düşündüğümüz zaman, komünizmin Türkiye'de kendine yer edinmemesinin cevabı kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Ancak şu var ki Peyami Safa, Marksizm'e ve Komünizme karşı olan topyekûn tavrını hiçbir zaman sosyalizme karşı kullanmamıştır. Sosyalizme her zaman daha ılımlı davranmıştır. Hatta İslam dininin sosyalist bir karakterinin olduğu iddia etmiştir.

Safa, Marksizm'e karşı duruşunun yanında liberalizme de karşı bir duruşu vardır. O liberalizme karşı toplum menfaatini ve milli menfaatleri ön plana çıkaran bir düşünürdür. Liberalizmin hürriyetçi, özgürlükçü politikalarını desteklemekle birlikte, ferdi tutumlarını da eleştirmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yüzünü batıya çevirmesiyle Türk toplumunda Doğu Batı ikiliği ortaya çıkmıştır. Toplum iki parçaya bölünmüş, Batı yaşam tarzını benimseyenlerle Doğu yaşam tarzını benimseyenler arasında bir ikilem oluşmuştur.

Safa, romanlarının genelinde bu konu üzerinde yoğunlaşarak, Doğu – Batı sorununu ele almış ve bu sorunun ülkemizde iki farklı toplum yapısı ortaya çıkardığını ve toplumumuza zarar verdiğini düşünmüştür. Peyami Safa bu ikilemden çıkış yolunu, milli değerlerimize sahip çıkarak, ilim ve teknoloji de Batıyı örnek alarak göstermiştir.

Osmanlı Devleti kurumları artık modern topluma cevap vermekte sıkıntı yaşamaktaydı. Saltanat olsun, hilafet olsun 20. Yüzyılda çağdaş toplumların sıcak bakmadığı müesseseler haline gelmişti. Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni inşa ederken, milli ve manevi değerlerimizi, Türk milletinin hassas olduğu ritüellerini koruyarak, eskiyen kurumları restore ederek, muhafazakâr tutum içerisinde, modern ve laik Türkiye'yi oluşturmaya çalışmıştır.

Bu restore ile birlikte Türk toplumu toplumsal alanda daha laik daha modern bir toplum yapısına kavuşmuştur. Ancak bu restoreyi yanlış algılayan çevreler, farklı düşünce tarzları benimsemişlerdir. Özellikle gençler yanlış yönlendirilmişleridir. Bundan dolayı da geleneksel aile yapımızın dışına çıkılarak modern aile yapısı zamanla bozulmaya başlanmıştır.

Kısaca, Peyami Safa Türk siyasi hayatına romanları kadar damga vurmuş bir düşünürdür. Osmanlı'dan sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılandırılma aşamasında ki siyasi jargonu ve toplumsal etkileri iyi etüt ederek Türk toplumunun, modern çağda olması gereken yeri tayin etmesinde entelektüel birikimlerini Türk toplumuna sunmuştur.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akçura, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998

Aşan, Emine, *Sosyoloji*, Eko Yay, Ankara 2014

Safa, Peyami, *Nasyonalizm Sosyalizm Mistizm*, Toker Yayınları, İstanbul 1968

Safa, Peyami, *Kızıl Çocuğa Mektuplar*, Milli Ülkü Yayınevi, Konya 1971

Safa, Peyami, *20. Asır Avrupa ve Biz*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1973

Safa, Peyami, *Sosyalizm Marksizm Komünizm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976

Safa, Peyami, *Biz İnsanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1995

Safa, Peyami, *Sözde Kızlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1995

Safa, Peyami, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006

Safa, Peyami, *Din İnkılap İrtica*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013

Safa, Peyami, *Eğitim Gençlik Üniversite*, Ötüken Yayınları, Ankara 2013

Safa, Peyami, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ötüken Yayınları, Ankara 2013

Safa, Peyami, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014

Safa, Peyami, *Yalnızız*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014

Safa, Peyami, *Kadın Aşk Aile*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013

MAKALELER

Ay, Volkan, Abdullah Durakoğlu, “Peyami Safa Metinleriyle Muhafazakârlığa Yeniden Bakmak: Modernleşme, Birey ve Düşünme”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, , Cilt 12, 20. Yıl, Özel Sayı 12, 2012

Ayvazoğlu, Beşir, “Doğu-Batı açmazında Peyami Safa”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl 3, Sayı 11, Yaz 2000

Dinler Köksal, Sümeyye, “Peyami Safa’nın Yalnızız Romanında Kadın ve Aileye Batılılaşma Ekseninden Bakış”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter 2013*

Mustafa Özbacı, “Peyami Safa’nın Edebi Romanlarında Batılılaşma Problemi ve Dini Hayatın İzleri”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Samsun, Sayı 8, 1993

Yıldırımaz, Sinan, “Muhafazakârlık, Türk Muhafazakarlığı ve Peyami Safa Üzerine”, *Journal of Historical Studies*, 1(2003)

ANSİKLOPEDİLER

Devellioğlu, Ferit, “Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat,” *Aydın Kitabevi Yayınları*, Ankara 2007

Hanioğlu, Şükrü, “Baticılık”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi C.V*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985

TEZLER

Düzce, Mesut, *Peyami Safa’nın Romanlarında Sosyal Değişme ve Din*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2008 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Özkandaş, Yaşar, *Peyami Safa’nın Düşünceleri Ekseninde Türk Modernleşmesinin İncelenmesi*, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Ankara 2011(Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Özgür KARACABEY

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 16 Ekim 1985, Yozgat

Medeni Durumu: Bekâr

Tel: +90 539 816 12 85

email: okaracabey_38@hotmail.com

Yazışma Adresi: Turgut Reis Mah. Bağdat Cad. 232/5 Tuğba Apt. 38090

Kocasinan/KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Tezsiz Yüksek Lisans	İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü	2010
Lisans	İÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji	2009
Lise	Kocasinan Anadolu Lisesi, Kayseri	2003

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2010- Halen	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen

YABANCI DİL

İngilizce